

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**“TOSHKENT IRRIGATSIYA VA QISHLOQ XO'JALIGINI
MEXANIZATSIYALASH MUHANDISLARI INSTITUTI”
MILLIY TADQIQOT UNIVERSITETI**

CHERTOVITSKIY A.S., NARBAYEV SH.K., AXMADALIYEV V.A.

YER MONITORINGI

O'QUV QO'LLANMA

Toshkent – 2023

“Toshkent irrigatsiya va qishloq xo’jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti” milliy tadqiqot universiteti ilmiy-uslubiy kengashi tomonidan o‘quv qo‘llanma sifatida tavsiya etilgan (“___” _____ 2023 yildagi ___-sonli bayonnoma).

O‘quv qo‘llanmada yerdan foydalanish, yer fondi va uning toifalari, yer monitoringining maqsadi, vazifalari, o‘rganish ob’ekti va predmeti, o‘tkazish tamoyillari va usullari, yer resurslaridan oqilona va samarali foydalanishida muhim davlat tadbiri sifatida yer monitoringining mohiyati yoritilgan. Shuningdek, o‘quv qo‘llanmada yerda kuzatishlarni tashkil etish, yerlarning holati va ulardan foydalanishdagi o‘rganilayotgan jarayonlarning tendentsiyalarini aniqlash, taxlil qilish va ularni baholash, salbiy jarayonlarning oldini olish va bartaraf etish bo‘yicha qarorlar qabul qilish metodologiyasi ko‘rib chiqiladi. Amaliy mashg‘ulotlarni bajarish bo‘yicha misollar keltiriladi.

“Yer monitoringi” fanidan o‘quv qo‘llanma “Yer kadastr va yer tuzish”, “Geodeziya va geoinformatika”, Kadastr (faoliyat turlari bo‘yicha), “Yerni masofaviy zondlashda innovatsion texnologiyalar” yo‘nalishlarida tahsil olayotgan talabalar uchun mo‘ljallangan.

Taqrizchilar: **Babajanov A.R.**, “TIQXMMI” MTU dotsenti, i.f.n.,

Inamov B.N., “O‘zdavyerloyiha” ilmiy-loyihalash instituti bo‘lim boshlig‘i, texnika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD).

Chertovitskiy A.S., Narbayev Sh.K., Axmadaliyev V.A.
Yer monitoringi. O‘quv qo‘llanma, T.- 2023.- 170 b.

© “Toshkent irrigatsiya va qishloq xo’jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti” milliy tadqiqot universiteti

Kirish

Yerdan foydalanish vazirlik va idoralarning, shuningdek, tegishli maqsadli foydalanish uchun yer berilgan yuridik va jismoniy shaxslarning vakolati hisoblanadi. Ular yerning mavjudligi va holati to'g'risida yillik hisobotlarni taqdim etishlari shart; ulardan foydalanishning ijtimoiy, iqtisodiy va ekologik samaradorligi; yerdan foydalanish samaradorligini baholashning ilmiy asoslangan usullariga, tegishli yer kadastr axborot ta'minotiga va yer axborot tizimidan foydalanish imkoniyatiga ega bo'lishi; tegishli davlat rejalashtirish organlari bilan birgalikda ularga berilgan yerlardan foydalanish dasturlarini ishlab chiqadi; yerlardan foydalanish va sifat holatini uzoq muddatli yaxshilash, ularni muhofaza qilish va takror ishlab chiqarish bo'yicha tavsiyalar beradi. Shu munosabat bilan davlat vakolatli organlari tomonidan yuridik va jismoniy shaxslar tomonidan yerlardan maqsadli foydalanish va ularni muhofaza qilish ustidan nazoratni amalga oshirish zarur, bu yerdan foydalanishning ajralmas qismi – yer monitoringini amalga oshirish zarurligini oldindan belgilab beradi.

Yer monitoringi ma'lumotlari yerdan foydalanishning ko'plab muammolarini hal qilish uchun zarurdir, jumladan: yerdan oqilona va samarali foydalanish, yer resurslarini ko'paytirish, ularni muhofaza qilish, yerdan foydalanishning huquqiy rejimiga rioya qilish, ulardan foydalanishni rejalashtirish va boshqalar.

O'quv qo'llanmada yer monitoringi tushunchasi, uning yerdan foydalanish tizimidagi o'rni, tarkibiy qismlari, uni yuritishning umumiy va maxsus usullari, ishlab chiqilayotgan axborot turlari va uning ishonchliligini baholash, axborotni tizimlashtirish, holati va foydalanish tendentsiyalarini aniqlash masalalari ko'rib chiqiladi.

1. Atrof muhitni muhofaza qilish haqida umumiy ma'lumot

Insonning tabiiy resurslardan foydalanishdagi faolligi tobora ortib borayotgani atrof-muhitga tez sur'atlar bilan ta'sir qilmoqda. Zamonaviy jamiyatga xos bo'lgan rivojlanish texnologiyalari ekologik jihatdan nomukammal va sezilarli darajada resurs talab qiladigan asosga asoslanadi, bu, birinchidan, tabiiy kompleksga nisbatan ancha tajovuzkor ko'rinadi, ikkinchidan, tabiiy resurslarning tugamasligi haqidagi noto'g'ri tushunchadan dalolat beradi. Bularning barchasi tez sur'atlar bilan o'sib borayotgan global ekologik inqirozning asosiy sababidir: iqlim o'zgarib bormoqda, foydali qazilmalar hajmi kamaymoqda, yer va suv resurslarining sifati yomonlashmoqda, o'rmon maydonlari kamaymoqda va hokazo.

Dunyoning yuqori darajada rivojlangan davlatlarining deyarli hech biri mahalliy ekologik inqirozlardan qutulolmadi, ularning cho'qqisi 20-asrning 60-70-yillarida sodir bo'lgan. Biroq rivojlangan iqtisodiyot ularga u yoki bu darajada inqiroz oqibatlarini yengish imkonini berdi. Buni ishlab chiqarish va iste'molning yuqori darajasiga erishishni o'z oldiga maqsad qilib qo'ygan rivojlanayotgan mamlakatlar haqida aytish mumkin emas. Butun jahon tizimining iqtisodiy rivojlanishining progressiv jarayonini hisobga oladigan bo'lsak, tabiiy resurslarga yuk doimiy ravishda oshib boradi, butun atrof-muhitning degradatsiyasini oshiradi, deb ishonish qonuniydir.

Ekologik inqirozlar dunyoning ko'plab mamlakatlarida sodir bo'lib, ko'pincha milliy xususiyatdan mintaqaviy miqyosgacha o'sib boradi. 20-asr oxiri va 21-asr boshlaridagi eng yirik ekologik ofat Orol inqirozi bo'lib, bu yerda 35 milliondan ortiq aholi istiqomat qiladigan Markaziy Osiyo mintaqasini, jumladan, O'zbekistonni ham qamrab oldi. Ma'lumki, Orol dengizining nobud bo'lishining asosiy sababi Amudaryo va Sirdaryodan suv oqimining sezilarli darajada chekinishi, shuningdek, sug'orish tarmog'idagi sug'orish tarmog'ining katta yo'qotishlari bo'lgan.

O'zbekistonda iqtisodiyotning izchil rivojlanishi hamda aholining nisbatan yuqori o'sishi munosabati bilan yer resurslariga bosimning kuchayishi muammosi

tobora keskinlashib bormoqda. Iqtisodiy va demografik omillarning kuchayishi yerlarning va ayniqsa, sug'oriladigan yerlarning ma'lum darajada degradatsiyasiga olib keldi. Miqdoriy jihatdan sug'oriladigan yerlarning solishtirma maydoni muttasil kamayib bormoqda, bu 2008 yilda bir kishiga 0,14 gektardan kam edi. respublika bo'yicha o'rtacha va Farg'ona vodiysi hududlarida 0,08-0,09. Qishloq xo'jaligiga mo'ljallangan yerlarning har yili noqishloq xo'jaligi ehtiyojlari uchun olib qo'yilishi, yangi yerlarni o'zlashtirish imkoniyatlarining cheklanishi, shuningdek, sifatsiz sug'oriladigan yerlarning iqtisodiy muomaladan mahrum bo'lishi qimmatli qishloq xo'jaligi yerlari maydonining qisqarishining asosiy sabablari hisoblanadi. Tuproqning tanazzulga uchrashi bilan bog'liq vaziyat ayniqsa keskin: sug'oriladigan yerlarning 50 foizdan ortig'i turli darajada sho'rlangan, 2 million gektardan ortiq yer eroziya jarayonlariga uchragan, sanoat va maishiy chiqindilar bilan ifloslangan maydonlar oshib bormoqda. Tuproq sifati bo'yicha ko'rsatkich 1980 yildagi 60 balldan 2007 yilda 53 ballgacha kamaydi.

Markaziy Osiyo mintaqasida chuchuk suvdan foydalanish keskin muammo bo'lib, uning 90 foizi qishloq xo'jaligiga ekinlarni sug'orish uchun ajratiladi. Manbalardan olinadigan sug'orish suvining salmoqli qismi yo'qolib, yerlarning yuqori minerallashtirilgan suv bilan botqoqlanishiga olib keladi va yangi ekologik noqulay cho'ntaklar paydo bo'ladi.

Respublikada ekologik muammolarning maksimal darajada ko'payishi mustaqillikning qo'lga kiritilishi, iqtisodiyotdagi tarkibiy o'zgarishlar, yangi davlat institutlarining paydo bo'lishi bilan bir vaqtga to'g'ri keldi, bu esa ekologik muammolarni hal qilish bo'yicha chora-tadbirlarni moliyalashtirishning iqtisodiy imkoniyatlari cheklangan.

Global miqyosda yuzaga kelayotgan ushbu ekologik vaziyat jamiyat (odamlar) va atrof-muhit o'rtasidagi munosabatlarning yangi tizimini shakllantirishni talab qiladi. Jahon hamjamiyati tabiiy muhitga antropogen yukni optimallashtirish va uning o'z-o'zini davolash qobiliyatini ta'minlash uchun barqaror rivojlanishning yangi modellarini ishlab chiqish uchun izlanish va sa'y-harakatlarni talab qildi.

1992 yilda BMTning atrof-muhit va rivojlanish bo'yicha konferentsiyasi (Rio-de-Janeyro) bo'lib o'tdi, unda jahon tizimining barqaror rivojlanishi nuqtai nazaridan muhim bo'lgan quyidagi beshta hujjat qabul qilindi:

- 27 ta tamoyilga asoslangan Atrof-muhit va taraqqiyot deklaratsiyasi mamlakatlarning insonlar taraqqiyoti va farovonligini ta'minlash bo'yicha huquq va majburiyatlarini o'z ichiga oladi;

- o'rmonni boshqarish, muhofaza qilish va barqaror rivojlanish tamoyillari bayoni;

- kun tartibi 21 – barqaror ijtimoiy, iqtisodiy va ekologik rivojlanish nuqtai nazaridan dastur;

- issiqxona effektiga qarshi kurash bo'yicha BMTning iqlim o'zgarishi bo'yicha doiraviy konventsiyasi;

- BMTning biologik xilma-xillik to'g'risidagi konventsiyasi, u tirik mavjudotlarni saqlashni nazarda tutadi.

Keyinchalik BMTning namlik darajasi yetarli bo'lmagan mamlakatlarda cho'llanishga qarshi kurash to'g'risidagi konventsiyasi (Parij, 1994 yil) va barqaror rivojlanish va atrof-muhitni muhofaza qilish sohasidagi boshqa muhim xalqaro hujjatlar qabul qilindi.

O'zbekiston Respublikasi ekologik xavfsizlikni ta'minlashga katta e'tibor qaratib, yuqoridagi xalqaro majburiyatlarni imzolagan va ularda belgilangan tavsiya va chora-tadbirlarni faol amalga oshirmoqda.

O'z-o'zini tekshirish uchun savollar.

1. Jahon ekologik inqirozini kuchaytiruvchi asosiy omillar nimalardan iborat?
2. Yer resurslariga bosim kuchayishining asosiy omillari?
3. Jahon hamjamiyatini rivojlantirishning yangi modelining mohiyati nimada?
4. Barqaror rivojlanishga oid BMT tomonidan qabul qilingan eng muhim hujjatlar qaysilar?

2. BMT Konvensiyasining asosiy qoidalari biologik xilma-xillik haqida

Birlashgan Millatlar Tashkilotining Biologik xilma-xillik to'g'risidagi konvensiyasi 1992-yilda Rio-de-Janeyroda (Braziliya) bo'lib o'tgan BMTning atrof-muhit va rivojlanish bo'yicha konferensiyasida ko'plab davlatlar tomonidan imzolangan. U global ahamiyatga ega bo'lib, ekologik, iqtisodiy va ijtimoiy muammolar majmuasini ifodalaydi.

Biologik xilma-xillikning doimiy qiymatini, shuningdek, biologik xilma-xillik va uning tarkibiy qismlarining ekologik, genetik, ijtimoiy, iqtisodiy, ilmiy, ta'lim, madaniy, rekreatsion va estetik ahamiyatini, biologik xilma-xillikning rivojlanishi va saqlanishi uchun katta ahamiyatini anglab. biosferaning hayotni qo'llab-quvvatlovchi tizimlari biologik xilma-xillikni saqlash butun insoniyatning umumiy vazifasi ekanligini, davlatlar o'zlarining biologik resurslari ustidan suveren huquqlarga ega ekanligini va ularning biologik xilma-xilligini saqlash va ularning biologik resurslaridan barqaror foydalanish uchun javobgar ekanligini; biologik xilma-xillik inson faoliyati natijasida sezilarli darajada kamayib borayotganini, biologik xilma-xillik bilan bog'liq umumiy ma'lumot va bilimlarning etishmasligini va muammoni umumiy tushunishni ta'minlash uchun ilmiy, texnik va institutsional salohiyatni rivojlantirish zarurligini tan olgan holda. biologik xilma-xillikning sezilarli darajada qisqarishi yoki yo'qolishining sabablarini oldindan ko'rish, oldini olish va bartaraf etish zarurligi, biologik xilma-xillikning sezilarli darajada kamayishi yoki yo'qolishi xavfi mavjud bo'lgan hollarda, tegishli chora-tadbirlarni rejalashtirish va amalga oshirish uchun asos bo'lib xizmat qiladi. xilma-xillik, shubhasiz ilmiy dalillarning yo'qligi bunday tahdidni bartaraf etish yoki minimallashtirish bo'yicha chora-tadbirlarni kechiktirish uchun sabab bo'lmasligi kerak, chunki biologik xilma-xillikni saqlashning asosiy sharti ekotizimlar va tabiiy yashash joylarini saqlash, yashashga yaroqlilarini saqlash va tiklashdir. Ularning tabiiy sharoitlarida turlarning populyatsiyalari, buyuklarini tan olish va an'anaviy hayot tarzining saqlovchisi bo'lgan ko'plab mahalliy jamoalar va mahalliy aholining biologik resurslarga an'anaviy bog'liqligi va biologik xilma-xillikni saqlashga

taalluqli an'anaviy bilimlar, innovatsiyalar va amaliyotlardan foydalanish bilan bog'liq foydalarni teng taqsimlash maqsadga muvofiqligi. Uning tarkibiy qismlaridan barqaror foydalanish, biologik xilma-xillikni saqlash va uning tarkibiy qismlaridan barqaror foydalanishda davlatlar va hukumatlararo tashkilotlar va nodavlat sektor o'rtasida xalqaro, mintaqaviy va global hamkorlikni rivojlantirish muhimligi va zarurligini ta'kidlab, yangi va qo'shimcha moliyaviy resurslar va ta'minlash Tegishli texnologiyalardan etarli darajada foydalanishni ta'minlash orqali dunyoning biologik xilma-xillik yo'qolishini bartaraf etish qobiliyatini sezilarli darajada oshirish mumkin, bunda rivojlanayotgan mamlakatlarning ehtiyojlarini qondirish uchun maxsus ta'minot, shu jumladan yangi va qo'shimcha moliyaviy resurslar bilan ta'minlash va ta'minlash zarurligini tan olish mumkin. tegishli texnologiyalardan yetarlicha foydalanish, bu borada kam rivojlangan mamlakatlar va kichik orol davlatlarining alohida sharoitlarini ta'kidlab, biologik xilma-xillikni saqlash katta investitsiyalarni talab qilishini va bunday kapital qo'yilmalardan katta miqdordagi ekologik, iqtisodiy va ijtimoiy manfaatlar kutilishini e'tirof etgan holda iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanish va qashshoqlikka barham berish rivojlanayotgan mamlakatlarning asosiy va asosiy vazifalari ekanligini e'tirof etib, biologik xilma-xillikni saqlash va barqaror foydalanish o'sib borayotgan dunyo aholisining oziq-ovqat, sog'liq va boshqa ehtiyojlarini qondirish uchun muhim ahamiyatga ega ekanligini tan olib, va genetik resurslar va texnologiyalarni almashish ushbu vazifalarni hal qilishda muhim ahamiyatga ega bo'lib, pirovardida biologik xilma-xillikni saqlash va undan barqaror foydalanish xalqlar o'rtasidagi do'stona munosabatlarni mustahkamlashi va butun insoniyat uchun tinchlikni mustahkamlashga hissa qo'shishini ta'kidlab, saqlash va barqaror foydalanishga qaror qildi. hozirgi va kelajak avlodlar manfaati uchun biologik xilma-xillik, quyidagilarga kelishib oldilar.

Ushbu Konventsianing tegishli qoidalariga muvofiq erishilishi kerak bo'lgan maqsadlari biologik xilma-xillikni saqlash, uning tarkibiy qismlaridan barqaror foydalanish va genetik resurslardan foydalanishdan kelib chiqadigan foydalarni adolatli va teng taqsimlashdan iborat. Genetik resurslarga zaruriy kirishni ta'minlash

va tegishli texnologiyalarni tegishli ravishda uzatish, bunday resurslar va texnologiyalarga bo'lgan barcha huquqlarni hisobga olgan holda, shuningdek, tegishli moliyalashtirish orqali.

Ushbu Konventsiyada ishlatiladigan atamalar.

“Biologik xilma-xillik” tirik organizmlarning barcha manbalardan, shu jumladan, lekin ular bilan cheklanmagan holda, ular tarkibiga kiradigan quruqlik, dengiz va boshqa suv ekotizimlari va ekologik komplekslaridagi o‘zgaruvchanligini anglatadi; bu kontseptsiya turlar ichida, turlar orasidagi xilma-xillikni va ekotizim xilma-xilligini o'z ichiga oladi.

"Biologik resurslar" genetik resurslar, organizmlar yoki ularning qismlari, populyatsiyalar yoki insoniyat uchun haqiqiy yoki potentsial foydalilik yoki qiymatga ega bo'lgan ekotizimlarning boshqa biotik komponentlarini o'z ichiga oladi.

"Biotexnologiya" biologik tizimlar, tirik organizmlar yoki ularning hosilalaridan ma'lum bir maqsadda mahsulot yoki jarayonlarni ishlab chiqarish yoki o'zgartirish uchun foydalanishni o'z ichiga olgan har qanday texnologiya turini anglatadi.

"Uylashtirilgan yoki o'stiriladigan turlar" evolyutsiya jarayoni inson tomonidan o'z ehtiyojlarini qondirish uchun ta'sir qiladigan turlarni anglatadi.

"Ekotizim" - o'simliklar, hayvonlar va mikroorganizmlar birlashmalarining, shuningdek ularning tirik bo'lmagan muhitining, yaxlit funktsional bir butun sifatida o'zaro ta'sir qiluvchi dinamik majmuasi.

"Genetik material" deganda irsiyatning funktsional birliklarini o'z ichiga olgan har qanday o'simlik, hayvon, mikrobial yoki boshqa kelib chiqish materiali tushuniladi.

"Genetik resurslar" haqiqiy yoki potentsial qiymatga ega bo'lgan genetik materialni anglatadi.

“Yashash joyi” deganda organizm yoki populyatsiyaning tabiiy yashash joyi yoki hududi turi tushuniladi.

“Muhofaza qilinadigan hudud” tabiatni muhofaza qilishning aniq maqsadlariga erishish uchun belgilangan, tartibga solinadigan va foydalaniladigan geografik jihatdan belgilangan hududni anglatadi.

“Mintaqaviy iqtisodiy integratsiya tashkiloti” ma’lum bir mintaqaning suveren davlatlari tomonidan tashkil etilgan, unga a’zo davlatlar ushbu Konventsiya bilan tartibga solinadigan masalalar bo’yicha vakolatlar bergan va o’z ichki tartib-qoidalariga muvofiq tegishli ravishda imzolash, ratifikatsiya qilish huquqiga ega bo’lgan tashkilotni anglatadi. Konventsiyani qabul qilish, tasdiqlash yoki unga qo’shilish.

“Barqaror foydalanish” deganda biologik xilma-xillikning tarkibiy qismlaridan biologik xilma-xillikning uzoq muddatga kamayib ketishiga olib kelmaydigan tarzda va sur’atda foydalanish, shu orqali uning hozirgi va kelajak avlodlarning ehtiyojlari va intilishlarini qondirish qobiliyatini saqlab qolish tushuniladi.

"Texnologiya" - biotexnologiyani o'z ichiga oladi.

Prinsip. Birlashgan Millatlar Tashkiloti Nizomi va xalqaro huquq tamoyillariga muvofiq, davlatlar o'zlarining atrof-muhit siyosatiga muvofiq o'z resurslarini rivojlantirishga suveren huquqqa ega va o'z yurisdiksiyasi yoki nazorati doirasidagi faoliyat atrof-muhitga zarar keltirmasligini ta'minlash uchun javobgardir. milliy yurisdiksiyadan tashqaridagi boshqa davlatlar yoki hududlarni atrof-muhit.

Saqlash va barqaror foydalanish bo'yicha umumiy chora-tadbirlar. Har bir Ahdlashuvchi Tomon o'zining maxsus shartlari va imkoniyatlariga muvofiq:

a) biologik xilma-xillikni saqlash va barqaror foydalanish bo'yicha milliy strategiyalar, rejalar yoki dasturlarni ishlab chiqadi yoki shu maqsadda, xususan, ushbu Konventsiyada belgilangan tegishli Ahdlashuvchi Tomonga tegishli chora-tadbirlarni aks ettiruvchi mavjud strategiyalar, rejalar yoki dasturlarni moslashtiradi;

b) tegishli tarmoq yoki tarmoqlararo rejalar, dasturlar va siyosatlarda biologik xilma-xillikni saqlash va barqaror foydalanish bo'yicha chora-tadbirlarni imkoni boricha va maqsadga muvofiq darajada o'z ichiga oladi.

Ta'rif va monitoring. Har bir Ahdlashuvchi Tomon imkoni boricha:

a) toifalarning indikativ ro'yxatini hisobga olgan holda, biologik xilma-xillikning uni saqlash va barqaror ishlatish uchun muhim bo'lgan tarkibiy qismlarini aniqlaydi;

(b) yuqoridagi a) bandiga muvofiq aniqlangan biologik xilma-xillikning tarkibiy qismlarini namunalar olish va boshqa usullar orqali monitoring qilish, favqulodda saqlash choralari talab qiladigan va barqaror foydalanish uchun eng katta imkoniyatlarni taklif qiluvchilarga alohida e'tibor berish;

c) biologik xilma-xillikni saqlash va undan barqaror foydalanishga sezilarli salbiy ta'sir ko'rsatadigan yoki bo'lishi mumkin bo'lgan jarayonlar va faoliyat toifalarini aniqlash hamda namuna olish va boshqa usullar orqali ularning ta'sirini kuzatish;

d) a), b) va v) kichik bandlarga muvofiq identifikatsiya va monitoring faoliyati natijasida olingan ma'lumotlarni u yoki bu tarzda to'playdi va tartibga soladi.

Biologik xilma-xillik komponentlaridan barqaror foydalanish. Har bir Ahdlashuvchi Tomon imkoni boricha:

a) milliy miqyosda qarorlar qabul qilish jarayonida biologik resurslarni saqlash va ulardan barqaror foydalanish masalalarini ko'rib chiqishni ta'minlaydi;

b) biologik xilma-xillikka salbiy ta'sir ko'rsatishning oldini olish yoki minimallashtirish maqsadida biologik resurslardan foydalanish sohasida choratadbirlar ko'rish;

c) tabiatni muhofaza qilish yoki barqaror foydalanish talablariga mos keladigan o'rnatilgan madaniy amaliyotlarga muvofiq biologik resurslardan an'anaviy foydalanishni saqlaydi va targ'ib qiladi;

d) mahalliy hamjamiyatlarni biologik xilma-xillik pasaygan zararlangan hududlarda tuzatish choralari ishlab chiqish va amalga oshirishda qo'llab-quvvatlaydi;

e) biologik resurslardan barqaror foydalanish usullarini ishlab chiqishda davlat organlari va xususiy sektori o'rtasidagi hamkorlikni rag'batlantiradi.

Genetik resurslarga kirish. Davlatlarning tabiiy resurslarga nisbatan suveren huquqlarini tan olgan holda, genetik resurslardan foydalanish huquqini belgilash huquqi milliy hukumatlarga tegishli va milliy qonunchilik bilan tartibga solinadi.

Texnologiyalarga kirish va uzatish. Har bir Ahdlashuvchi Tomon texnologiyaga biotexnologiyani o'z ichiga olishini va texnologiyaga kirish ham, uni Ahdlashuvchi Tomonlar o'rtasida o'tkazish ham ushbu Konventsiyaning maqsadlariga erishish uchun muhim elementlar ekanligini tan olib, ushbu moddaning qoidalariga muvofiq, ushbu moddaning qoidalariga muvofiq, texnologiyani taqdim etish va/yoki yordam berish majburiyatini oladi. boshqa Ahdlashuvchi Tomonlar biologik xilma-xillikni saqlash va barqaror foydalanish bilan bog'liq bo'lgan yoki genetik resurslardan foydalanishni nazarda tutuvchi hamda atrof-muhitga jiddiy zarar etkazmaydigan texnologiyalardan foydalanishga, shuningdek, ularga bunday texnologiyalarni topshirishga ruxsat beradi.

Axborot almashinuvi. Ahdlashuvchi Tomonlar rivojlanayotgan mamlakatlarning alohida ehtiyojlarini inobatga olgan holda, biologik xilma-xillikni saqlash va undan barqaror foydalanishga oid barcha ochiq manbalardan axborot almashinuviga ko'maklashadilar.

Ilmiy-texnik hamkorlik. Ahdlashuvchi Tomonlar zarur hollarda tegishli xalqaro va milliy institutlar orqali biologik xilma-xillikni saqlash va undan barqaror foydalanish sohasida xalqaro ilmiy-texnik hamkorlikka ko'maklashadilar.

Ahdlashuvchi Tomonlar milliy qonunchilik va siyosatga muvofiq, ushbu Konventsiya maqsadlariga muvofiq texnologiyalarni, shu jumladan mahalliy va an'anaviy texnologiyalarni yaratish va ulardan foydalanish sohasida hamkorlik shakllarini rag'batlantiradilar va rivojlantiradilar. Shu maqsadda Ahdlashuvchi Tomonlar mutaxassislarni tayyorlash va almashish sohasida ham hamkorlikni rag'batlantiradilar.

Ahdlashuvchi Tomonlar o'zaro kelishuv asosida ushbu Konventsiya maqsadlariga mos keladigan texnologiyalarni ishlab chiqish uchun qo'shma tadqiqot dasturlari va qo'shma korxonalarini tashkil etishga ko'maklashadilar.

Boshqa xalqaro konventsiyalar bilan aloqalari. Ushbu Konventsiya qoidalari har qanday Ahdlashuvchi Tomonning amaldagi xalqaro shartnomadan kelib chiqadigan huquq va majburiyatlariga daxl qilmaydi, ushbu huquq va majburiyatlarni amalga oshirish biologik xilma-xillikka jiddiy zarar yetkazishi yoki tahdid soladigan hollar bundan mustasno.

O'z-o'zini tekshirish uchun savollar.

1. BMTning biologik xilma-xillik to'g'risidagi konventsiyasini qabul qilishning zaruriy shartlarini ayting.
2. Ushbu Konventsiyaning asosiy maqsadi nimadan iborat?
3. "Biologik xilma-xillik" atamasiga qanday ta'rif berilgan?
4. "Biologik resurslar" atamasiga qanday ta'rif berilgan?
5. "Ekotizim" atamasiga qanday ta'rif beriladi?

3. BMTning cho'llanishga qarshi kurash to'g'risidagi konventsiyasining asosiy qoidalari

Birlashgan Millatlar Tashkilotining Qurg'oqchilik va/yoki cho'llanishni jiddiy boshdan kechirayotgan mamlakatlarda, xususan, Afrikada cho'llanishga qarshi kurash to'g'risidagi konventsiyasi 1994-yil 17-iyun kuni Parijda qabul qilingan. Dunyoning barcha mintaqalaridagi ko'plab mamlakatlar uchun cho'llanish tobora katta iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik muammoga aylanib borayotganligi sababli, Xalqaro hamjamiyat cho'llanishga qarshi kurashishga qaratilgan ushbu Konsepsiyani ishlab chiqdi.

Kontsepsiya quyidagilarni ta'kidlaydi:

- cho'llanishga qarshi kurashish va qurg'oqchilik oqibatlarini yumshatish bo'yicha sa'y-harakatlar markaziga zarar ko'rgan yoki xavf ostida bo'lgan hududlardagi aholi joylashtiriladi;

- qurg'oqchil, yarim qurg'oqchil va quruq subnam zonalar birgalikda yer yuzasining muhim qismini tashkil qiladi va uning aholisining katta qismi uchun yashash muhiti va yashash manbasini ta'minlaydi;

- cho'llanish va qurg'oqchilik global miqyosdagi muammolardir, chunki ular dunyoning barcha mintaqalariga ta'sir qiladi va cho'llanishga qarshi kurashish va/yoki qurg'oqchilik oqibatlarini yumshatish uchun xalqaro hamjamiyatning birgalikdagi harakatlari zarur;

- jiddiy qurg'oqchilik va/yoki cho'llanishni boshdan kechirayotgan mamlakatlar orasida rivojlanayotgan mamlakatlarning muhim qismi, ayniqsa Afrikadagi bu hodisalarning fojiali oqibatlari;

- cho'llanish jismoniy, biologik, siyosiy, ijtimoiy, madaniy va iqtisodiy omillarning murakkab o'zaro ta'siri natijasida yuzaga keladi;

- savdo va xalqaro iqtisodiy munosabatlarning boshqa jihatlarining jabrlangan mamlakatlarning cho'llanishga qarshi munosib kurash olib borish qobiliyatiga ta'siri;

- barqaror iqtisodiy o'sish, ijtimoiy rivojlanish va qashshoqlikka barham berish ta'sir ko'rsatayotgan rivojlanayotgan mamlakatlarning, ayniqsa Afrikaning asosiy vazifalari va barqaror rivojlanish maqsadlariga erishish uchun zarur shart-sharoitlardir;

- cho'llanish va qurg'oqchilik qashshoqlik, yomon sog'liq va ovqatlanish, oziq-ovqat xavfsizligi kabi muhim ijtimoiy muammolar, migratsiya, ko'chish va demografik omillar dinamikasi o'zgarishi natijasida yuzaga keladigan muammolar bilan bog'liqligi tufayli barqaror rivojlanishga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda;

- cho'llanishga qarshi kurashish va qurg'oqchilik oqibatlarini yumshatish sohasidagi davlatlar va xalqaro tashkilotlarning o'tmishdagi sa'y-harakatlari va tajribalarining, xususan, BMT konferentsiyasi tomonidan qabul qilingan cho'llanishga qarshi kurashish bo'yicha Harakatlar rejasini amalga oshirishdagi ahamiyatini yuqori baholagan holda. Birlashgan Millatlar Tashkiloti, 1977 yilda cho'llanishga qarshi kurash;

- o'tgan sa'y-harakatlarga qaramay, cho'llanishga qarshi kurash va qurg'oqchilik oqibatlarini yumshatish bo'yicha erishilgan yutuqlar kutilgan darajada

emas va barqaror rivojlanish maqsadlariga erishishda barcha darajalarda yangi va samaraliroq yondashuv talab etiladi;

- Birlashgan Millatlar Tashkilotining Atrof-muhit va rivojlanish bo'yicha konferentsiyasi tomonidan qabul qilingan qarorlarning, xususan, cho'llanishga qarshi kurash bo'yicha chora-tadbirlar asosini ta'minlovchi 21-kun tartibi va uning 12-bobining samaradorligi va dolzarbligini e'tirof etib;

- bu borada 21-kun tartibining 33-bobi 13-bandida keltirilgan rivojlangan davlatlarning majburiyatlarini tasdiqlab, Bosh Assambleyaning 47/188 rezolyutsiyasini, xususan, uning Afrikaga va Birlashgan Millatlar Tashkilotining barcha tegishli rezolyutsiyalari, qarorlari va dasturlariga ustuvorligini eslatib, Cho'llanish va qurg'oqchilik sohasidagi xalqlar, shuningdek, Afrika mamlakatlari va boshqa mintaqalardagi davlatlarning tegishli bayonotlari;

- Atrof-muhit va rivojlanish bo'yicha Rio deklaratsiyasini yana bir bor tasdiqlagan holda, uning 2-tamoyilida davlatlar Birlashgan Millatlar Tashkiloti Nizomi va xalqaro huquq tamoyillariga muvofiq o'z resurslarini o'z milliy muhitiga mos ravishda rivojlantirish uchun suveren huquqqa ega ekanligini ko'rsatadi. va rivojlanish siyosati va ularning yurisdiksiyasi yoki nazorati doirasidagi faoliyat milliy yurisdiksiyadan tashqaridagi hududlarda boshqa davlatlarning atrof-muhitiga zarar yetkazmasligini ta'minlash uchun javobgarlik;

- milliy hukumatlar cho'llanishga qarshi kurashda va qurg'oqchilik oqibatlarini yumshatishda hal qiluvchi rol o'ynashini va bu sohadagi taraqqiyot zarar ko'rgan hududlarda mahalliy harakat dasturlarini amalga oshirishga bog'liqligini tan olib, cho'llanishga qarshi kurashda xalqaro hamkorlik va sheriklikning ahamiyati va zarurligini ham tan olgan holda va qurg'oqchilikni yumshatish;

- ta'sir ko'rsatayotgan rivojlanayotgan mamlakatlarni, ayniqsa Afrikani samarali vositalar va, xususan, katta moliyaviy resurslar bilan ta'minlash muhimligini, shu jumladan, yangi va qo'shimcha moliyalashtirish manbalarini taqdim etish va texnologiyaga kirishni ta'minlash muhimligini tan olgan holda. ular uchun Konventsiya bo'yicha o'z majburiyatlarini to'liq bajarish qiyin bo'ladi;

- cho'llanish va qurg'oqchilikning Markaziy Osiyo va Kavkazning jabrlangan mamlakatlariga ta'siridan xavotir bildirgan holda, cho'llanish va/yoki qurg'oqchilikdan zarar ko'rgan mintaqalarda, ayniqsa rivojlanayotgan mamlakatlarning qishloq joylarida ayollarning muhim rol o'ynashini ta'kidlab, cho'llanishga qarshi kurashish va qurg'oqchilik oqibatlarini yumshatish dasturlarida barcha darajadagi erkaklar va ayollarning to'liq ishtirokini ta'minlash;

- cho'llanishga qarshi kurash va qurg'oqchilik oqibatlarini yumshatish dasturlarida nodavlat tashkilotlar va boshqa yirik guruhlarining alohida rolini ifodalash;

- cho'llanish va xalqaro va milliy hamjamiyatlar duch keladigan boshqa global ekologik muammolar o'rtasidagi munosabatlarni hisobga olgan holda;

- cho'llanishga qarshi kurash Birlashgan Millatlar Tashkilotining Iqlim o'zgarishi bo'yicha doiraviy konventsiyasi maqsadlariga erishishga qo'shishi mumkin bo'lgan hissani ham hisobga olgan holda. biologik xilma-xillik to'g'risidagi konventsiya va boshqa ekologik konventsiyalar;

- cho'llanishga qarshi kurashish va qurg'oqchilik oqibatlarini yumshatish bo'yicha strategiyalar, agar ular tegishli tizimli kuzatish va aniq ilmiy bilimlarga asoslangan bo'lsa va doimiy ravishda qayta baholansa, eng samarali bo'ladi;

- milliy rejalar va ustuvor vazifalarni amalga oshirishga ko'maklashish maqsadida xalqaro hamkorlik samaradorligini oshirish va yanada muvofiqlashtirish zarurligini e'tirof etib, hozirgi va kelajak avlodlar manfaati uchun cho'llanishga qarshi kurashish va qurg'oqchilik oqibatlarini yumshatish bo'yicha tegishli choralarni ko'rishga qat'iy qaror qilgan holda;

Kontseptsiyada quyidagi atamalardan foydalaniladi:

- "cho'llanish" - qurg'oqchil, yarim qurg'oqchil va quruq subnam hududlarda turli omillar, jumladan iqlim o'zgarishi va inson faoliyati natijasida yerlarning tanazzulga uchrashi;

- "cho'llanishga qarshi kurash" - barqaror rivojlanish manfaatlarini ko'zlagan holda qurg'oqchil, yarim qurg'oqchil va quruq subnam zonalarda yer resurslarini kompleks rivojlantirishning bir qismi bo'lgan va erlar miqyosini oldini olish va

(yoki) kamaytirishga qaratilgan faoliyat. degradatsiya, qisman degradatsiyaga uchragan yerlarni tiklash va cho'llanishdan zarar ko'rgan yerlarni tiklash;

- "qurg'oqchilik" - yog'ingarchilik miqdori belgilangan me'yordan sezilarli darajada past bo'lganda yuzaga keladigan, gidrologik muvozanatning jiddiy buzilishiga olib keladigan, yer resurslarining unumdorligiga salbiy ta'sir ko'rsatadigan tabiiy hodisa;

- "qurg'oqchilik oqibatlarini yumshatish" - qurg'oqchilikni bashorat qilish bilan bog'liq va qurg'oqchilik oldida jamiyat va tabiiy tizimlarning zaifligini kamaytirishga qaratilgan tadbirlar, chunki bu cho'llanishga qarshi kurash jarayonining bir qismidir;

- "yer" - yerning biomahsulotli tizimi, shu jumladan tuproq, suv, o'simliklar, boshqa biomassalar, shuningdek, tizimda sodir bo'ladigan ekologik va gidrologik jarayonlar;

- "yerning tanazzulga uchrashi" - qurg'oqchil, yarim qurg'oqchil va quruq subnam hududlardagi yomg'irli ekin maydonlari, sug'oriladigan ekin maydonlari yoki yaylovlar, o'rmonlar va o'rmonzorlarning biologik va iqtisodiy mahsuldorligi va tuzilishining kamayishi yoki yo'qolishi; yerdan foydalanish yoki bir yoki bir nechta jarayonlarning, shu jumladan inson faoliyati va yashash sharoitlari bilan bog'liq bo'lganlar, masalan, tuproqning shamol va/yoki suv eroziyasi, tuproqning fizik, kimyoviy va biologik yoki iqtisodiy xususiyatlarining yomonlashishi va uzoq muddatli tabiiy o'simlik qoplaminin yo'qolishi;

qurg'oqchil, yarim qurg'oqchil va quruq subnam zonalar - qutbli va subqutbli mintaqalardan tashqari, o'rtacha yillik yog'ingarchilikning potentsial evatranspiratsiyaga nisbati 0,05 dan 0,65 gacha bo'lgan hududlar;

- "ta'sirlangan hududlar" - cho'llanishdan zarar ko'rgan yoki cho'llanish xavfi ostida bo'lgan qurg'oqchil, yarim qurg'oqchil va/yoki quruq subnam hududlar;

- "ta'sirlangan mamlakatlar" - quruqlik yuzasi to'liq yoki qisman zararlangan hududlarni o'z ichiga olgan mamlakatlar;

- "mintaqaviy iqtisodiy integratsiya tashkiloti" - ma'lum bir mintaqaning suveren davlatlari tomonidan tashkil etilgan, vakolatiga ushbu Konventsiya bilan

tartibga solinadigan masalalar kiritilgan va o'z ichki tartib-qoidalariga muvofiq imzolash, ratifikatsiya qilish, qabul qilish, tasdiqlash uchun tegishli ravishda vakolat berilgan tashkilot. ushbu Konventsiya yoki unga qo'shilish;

- “rivojlangan mamlakatlar - Konventsiya ishtirokchilari” - rivojlangan davlatlar tomonidan tashkil etilgan mintaqaviy iqtisodiy integratsiya tashkilotlari.

Ushbu Kontsepsiyaning maqsadi kun tartibiga mos keladigan kompleks yondashuvda xalqaro hamkorlik va sheriklik kelishuvlari bilan birgalikda barcha darajadagi samarali chora-tadbirlar orqali, ayniqsa Afrikada, qattiq qurg'oqchilik va/yoki cho'llanishni boshdan kechirayotgan mamlakatlarda cho'llanishga qarshi kurashish va qurg'oqchilik oqibatlarini yumshatishdan iborat. 21 va zarar ko'rgan hududlarda barqaror rivojlanishga erishishga qaratilgan.

Ushbu maqsadga erishish, ayniqsa, jamiyat darajasida turmush darajasini yaxshilash uchun yer unumdorligini oshirish, yer va suv resurslarini tiklash, saqlash va barqaror boshqarishni bir vaqtning o'zida ko'zda tutuvchi zarar ko'rgan hududlar uchun uzoq muddatli, kompleks strategiyani talab qiladi.

Konventsiya maqsadlariga erishish va uning qoidalarini amalga oshirish uchun Tomonlar quyidagi tamoyillarga amal qilishlari kerak:

Tomonlar cho'llanishga qarshi kurashish va/yoki qurg'oqchilik oqibatlarini yumshatish dasturlarini ishlab chiqish va amalga oshirishda aholi va mahalliy hamjamiyatlarning ishtirokini hamda yuqori darajadagi milliy va mahalliy faoliyat uchun qulay sharoitlar mavjudligini ta'minlaydilar:

- Tomonlar xalqaro hamjihatlik va sheriklik ruhida submintaqaviy, mintaqaviy va xalqaro miqyosda hamkorlik va muvofiqlashtirishni takomillashtirish hamda moliyaviy, insoniy, tashkiliy va texnik resurslarni zarur bo'lgan joylarda yanada samaraliroq jamlash;

- Tomonlar sheriklik ruhida, zarar ko'rgan hududlardagi erlarning tabiati va qiymatini va taqchil suv resurslarini yaxshiroq tushunishga erishish uchun barcha darajadagi hukumatlar, jamoalar, nodavlat tashkilotlar va yer egalari o'rtasida hamkorlikni rivojlantiradilar.

- Tomonlar ta'sir ko'rsatayotgan rivojlanayotgan mamlakatlar Tomonlar va ayniqsa, eng kam rivojlangan davlatlarning alohida ehtiyojlari va sharoitlarini to'liq hisobga oladilar.

Tomonlar ushbu Konventsiya bo'yicha o'z majburiyatlarini yakka tartibda yoki birgalikda yoki mavjud yoki bo'lajak ikki tomonlama va ko'p tomonlama kelishuvlar yoki ularning kombinatsiyasi orqali, kerak bo'lganda, sa'y-harakatlarni muvofiqlashtirish va kelishilgan uzoq muddatli strategiyani ishlab chiqish zarurligiga alohida e'tibor bergan holda bajaradilar. barcha darajalar. Ushbu Konventsiya maqsadlariga erishish uchun Tomonlar:

- cho'llanish va qurg'oqchilik jarayonlarining fizik, biologik va ijtimoiy-iqtisodiy jihatlariga kompleks yondashish;

- barqaror rivojlanish maqsadlariga erishish uchun qulay xalqaro iqtisodiy muhitni yaratish maqsadida tegishli xalqaro va mintaqaviy organlar doirasida ta'sir ko'rsatayotgan rivojlanayotgan mamlakatlarning xalqaro savdo, marketing bitimlari va qarzlarni bo'yicha holatiga tegishli e'tiborni qaratish. ;

- qashshoqlikka barham berish strategiyasini cho'llanishga qarshi kurashish va qurg'oqchilik oqibatlarini yumshatish bo'yicha sa'y-harakatlarga birlashtirish;

- atrof-muhitni muhofaza qilish va er va suv resurslarini saqlash sohasida zarar ko'rgan davlatlar o'rtasidagi hamkorlikni rivojlantirish, chunki bu cho'llanish va qurg'oqchilikka qarshi kurashga yordam beradi;

- submintaqaviy, mintaqaviy va xalqaro hamkorlikni mustahkamlash;

- tegishli hukumatlararo tashkilotlar bilan hamkorlik qilish;

— takrorlanishga yo'l qo'ymaslik zarurligini inobatga olgan holda tashkiliy chora-tadbirlar to'g'ri belgilangan;

- cho'llanishga qarshi kurash va qurg'oqchilik oqibatlarini yumshatish jarayonida ta'sir ko'rsatayotgan rivojlanayotgan tomonlarga katta moliyaviy resurslarni safarbar qiluvchi va yo'naltiruvchi mavjud ikki tomonlama va ko'p tomonlama moliyaviy mexanizmlar va kelishuvlardan foydalanishga ko'maklashish.

Ta'sir etayotgan rivojlanayotgan mamlakatlar Tomonlar Konventsiyani amalga oshirishda yordam olish huquqiga ega. 4-modda bo'yicha o'z majburiyatlariga qo'shimcha ravishda, ta'sir etuvchi davlatlar Tomonlar:

- cho'llanishga qarshi kurashish va qurg'oqchilik oqibatlarini yumshatishga ustuvor e'tibor qaratish, o'z sharoiti va imkoniyatlaridan kelib chiqqan holda tegishli resurslarni ajratish;

- cho'llanishga qarshi kurashish va qurg'oqchilik oqibatlarini yumshatish uchun barqaror rivojlanish rejalari va strategiyalari doirasida strategiyalarni ishlab chiqish va ustuvor vazifalarni belgilash;

- cho'llanishga sabab bo'layotgan sabablarni bartaraf etish masalalarini ko'rib chiqish va cho'llanish jarayonlarining rivojlanishiga ko'maklashuvchi ijtimoiy-iqtisodiy omillarga alohida e'tibor berish;

- cho'llanishga qarshi kurashish va qurg'oqchilik oqibatlarini yumshatish bo'yicha nodavlat notijorat tashkilotlari ko'magida mahalliy aholi, ayniqsa, xotin-qizlar va yoshlarning xabardorligini oshirish va faolligini oshirish;

- amaldagi qonunlarni tegishli darajada mustahkamlash, agar ular yetishmasa, yangi qonunlar chiqarish, uzoq muddatli siyosat va harakatlar dasturlarini ishlab chiqish orqali qulay muhit yaratish.

Ushbu Kontsepsiyaning BMTning boshqa kontsepsiyalari bilan aloqasi. Tomonlar ushbu Konventsiya va boshqa tegishli xalqaro shartnomalar, xususan, Birlashgan Millatlar Tashkilotining Iqlim o'zgarishi bo'yicha doiraviy konventsiyasi va Biologik xilma-xillik to'g'risidagi konventsiya, agar ular ishtirokchi bo'lsa, maksimal foyda olish maqsadida amalga oshirilayotgan faoliyatni muvofiqlashtirishni rag'batlantiradilar. Har bir shartnoma bo'yicha amalga oshirilgan harakatlarni takrorlashdan qochadi. Tomonlar, ayniqsa, ilmiy tadqiqotlar, kadrlar tayyorlash, tizimli kuzatish va axborot almashish sohalarida qo'shma dasturlarni amalga oshirishni rag'batlantiradilar, shu darajadagi, bunday tadbirlar tegishli kelishuvlar maqsadlariga erishishga yordam beradi.

Ushbu Konventsiya qoidalari har qanday Tomonning ushbu Konventsiya u uchun kuchga kirgunga qadar u imzolagan ikki tomonlama, mintaqaviy yoki global kelishuvdan kelib chiqadigan huquq va majburiyatlariga ta'sir qilmaydi.

O'z-o'zini tekshirish uchun savollar.

1. BMTning cho'llanishga qarshi kurash to'g'risidagi konventsiyasini qabul qilish uchun qanday shartlar mavjud?
2. Ushbu Konventsiyaning asosiy maqsadi nimadan iborat?
3. "Sahrolanish" atamasiga qanday ta'rif berilgan?
4. Qurg'oqchilik atamasi qanday ta'riflanadi?
5. "Yer" atamasiga qanday ta'rif berilgan?
6. "Yerning degradatsiyasi" atamasi qanday ta'riflanadi?
7. Konventsiya maqsadlariga erishish uchun qanday tamoyillarga amal qilish kerak?

4. BMTning iqlim o'zgarishi bo'yicha konventsiyasining asosiy qoidalari

BMTning iqlim o'zgarishi bo'yicha konventsiyasi (1992 yil 9 mayda qabul qilingan). Ushbu Konventsiya ishtirokchilari:

- Yer iqlimining o'zgarishi va uning salbiy oqibatlari insoniyatni umumiy tashvishga solayotgan masala ekanligini e'tirof etish;

- inson faoliyati natijasida atmosferada issiqxona gazlari konsentratsiyasining sezilarli darajada oshganligi, bunday o'sish tabiiy issiqxona effektini kuchaytirishi va bu o'rtacha hisobda Yerning qo'shimcha isishiga olib kelishidan xavotirda. yer yuzasi va atmosfera va tabiiy ekotizimlar va insoniyatga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin;

- tarixiy va hozirgi global issiqxona gazlari emissiyasining eng katta ulushi rivojlangan mamlakatlarga to'g'ri kelishini, rivojlanayotgan mamlakatlarda aholi jon boshiga emissiya hali ham nisbatan pastligini va rivojlanayotgan mamlakatlardan

keladigan global emissiya ulushi qoniqish bilan bog'liq ravishda oshishini ta'kidladi. ularning ijtimoiy va rivojlanish ehtiyojlari;

- quruqlik va dengiz ekotizimlarida issiqxona gazlarini qabul qiluvchi va rezervuarlarning roli va ahamiyatini hisobga olgan holda;

- iqlim o'zgarishi prognozlaridagi ko'plab noaniqliklarni, xususan, ularning vaqtlari, miqyosi va mintaqaviy xususiyatlari bo'yicha;

- iqlim o'zgarishining global tabiati barcha mamlakatlarning imkon qadar keng hamkorligini va ularning umumiy, ammo tabaqalashtirilgan mas'uliyati va real imkoniyatlariga, shuningdek, ijtimoiy va iqtisodiy sharoitlariga mos keladigan samarali va to'g'ri xalqaro javob choralarini ko'rish bo'yicha tadbirlarda ishtirok etishini talab qilishini tan olib;

- Birlashgan Millatlar Tashkiloti Nizomi va xalqaro huquq tamoyillariga muvofiq, davlatlar atrof-muhit va rivojlanish siyosatiga muvofiq o'z resurslarini rivojlantirish uchun suveren huquqqa ega ekanligini va ularning yurisdiksiyasi yoki nazorati doirasidagi faoliyatni ta'minlash uchun javobgar ekanligini eslatib, boshqa davlatlar yoki milliy yurisdiksiya doirasidan tashqaridagi hududlarning atrof-muhitiga zarar etkazmagan;

- iqlim o'zgarishiga javob berishda xalqaro hamkorlikda davlat suvereniteti tamoyilini yana bir bor tasdiqlash;

- Davlatlar samarali ekologik qonunchilikni joriy etishlari kerakligini, atrof-muhit standartlari, maqsadlari va boshqaruv ustuvorliklari ular qo'llanadigan atrof-muhit va rivojlanish jihatlarini aks ettirishi kerakligini va ba'zi mamlakatlar tomonidan qo'llaniladigan standartlar nomaqbul va asossiz bo'lishi mumkinligini tan olgan holda. boshqa mamlakatlar, xususan, rivojlanayotgan mamlakatlar uchun iqtisodiy va ijtimoiy xarajatlar;

- iqlim o'zgarishi sohasida ko'plab davlatlar tomonidan olib borilayotgan tahliliy ishlarning ahamiyatini va Jahon meteorologiya tashkiloti, Birlashgan Millatlar Tashkilotining Atrof-muhit bo'yicha dasturi va Birlashgan Millatlar Tashkilotining boshqa organlari, tashkilotlari va organlari tomonidan qo'shilgan hissalarining ahamiyatini anglab etish; ilmiy tadqiqot natijalarini almashish va

tadqiqotlarni muvofiqlashtirish jarayonida tizim, shuningdek, boshqa xalqaro va hukumatlararo organlar;

- iqlim o'zgarishini tushunish va hal qilish uchun zarur bo'lgan chora-tadbirlar, agar ular tegishli ilmiy-texnikaviy va iqtisodiy mulohazaga asoslangan bo'lsa va ushbu tadbirlarda olingan yangi natijalar asosida doimiy ravishda ko'rib chiqilsa, ekologik, ijtimoiy va iqtisodiy nuqtai nazardan eng samarali bo'lishini tan olgan holda. hududlar;

- iqlim o'zgarishi bilan bog'liq muammolarni o'z-o'zidan hal qilish bo'yicha chora-tadbirlarning iqtisodiy maqsadga muvofiqligi, shuningdek, ularning boshqa ekologik muammolarni hal qilishga hissa qo'shish qobiliyatini tan olish;

- Rivojlangan mamlakatlar birinchi qadam sifatida zudlik bilan global, milliy va agar kelishilgan taqdirda mintaqaviy darajalarda barcha issiqxona gazlarini qamrab oluvchi kompleks chora-tadbirlar strategiyasini ishlab chiqishga qaratilgan aniq ustuvorliklarga asoslangan moslashuvchan chora-tadbirlarni qabul qilish zarurligini tan olib, ularning issiqxona effektini kuchaytirishdagi nisbiy roliga;

- past va boshqa kichik orol davlatlari, pastda joylashgan qirg'oqbo'yi, qurg'oqchil va yarim qurg'oqchil hududlar yoki suv toshqini, qurg'oqchilik va cho'llanishga moyil bo'lgan hududlar, hamda zaif tog' ekotizimlariga ega rivojlanayotgan mamlakatlar salbiy ta'sirlarga ayniqsa sezgir ekanini tan olgan holda. iqlim o'zgarishi;

- issiqxona gazlari emissiyasini cheklash bo'yicha chora-tadbirlar natijasida iqtisodlari qazib olinadigan yoqilg'ilarni ishlab chiqarish, foydalanish va eksport qilishga ayniqsa bog'liq bo'lgan mamlakatlarning, xususan, rivojlanayotgan mamlakatlarning alohida qiyinchiliklarini e'tirof etish;

- barqaror iqtisodiy o'sishga erishish va qashshoqlikka barham berish uchun rivojlanayotgan mamlakatlarning qonuniy ustuvor ehtiyojlarini to'liq hisobga olgan holda, iqlim o'zgarishiga javob berish chora-tadbirlari unga salbiy ta'sir ko'rsatmasligini ta'minlash uchun umumiy ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish paketi bilan muvofiqlashtirilishi kerakligini yana bir bor tasdiqlab;

- barcha mamlakatlar, xususan, rivojlanayotgan mamlakatlar barqaror ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishga erishish uchun zarur resurslardan foydalanishga muhtojligini va rivojlanayotgan mamlakatlar ushbu maqsad sari intilishlari uchun yuqori energiyaga erishish imkoniyatlarini hisobga olgan holda ularning energiya iste'molini oshirish zarurligini tan olib, umumiy samaradorlik va issiqxona gazlari chiqindilariga qarshi kurashish, shu jumladan, bunday foydalanishni iqtisodiy va ijtimoiy nuqtai nazardan foydali qiladigan sharoitlarda yangi texnologiyalardan foydalanish orqali;

- Hozirgi va kelajak avlodlar manfaati uchun iqlim tizimini himoya qilishga qaror qilib, quyidagilarga kelishib oldilar:

Ushbu Konventsiya maqsadlari uchun ta'riflar:

1. "Iqlim o'zgarishining salbiy oqibatlari" tabiiy va boshqariladigan ekotizimlarning tarkibi, barqarorligi yoki unumdorligiga yoki ijtimoiy-iqtisodiy tizimlar faoliyatiga jiddiy salbiy ta'sir ko'rsatadigan iqlim o'zgarishi natijasida kelib chiqqan jismoniy muhit yoki bioxilma-xillikdagi o'zgarishlarni, yoki inson salomatligi va farovonligi haqida.

2. "Iqlim o'zgarishi" - iqlimning to'g'ridan-to'g'ri yoki bilvosita inson faoliyati natijasida global atmosfera tarkibining o'zgarishiga olib keladigan va taqqoslanadigan vaqt oralig'ida kuzatilgan iqlimning tabiiy o'zgarishlariga qo'shilgan o'zgarishi.

3. «Iqlim tizimi» atmosfera, gidrosfera, biosfera va geosfera jami va ularning o'zaro ta'sirini anglatadi.

4. "Emissiyalar" atmosferaga issiqxona gazlari va/yoki ularning prekursorlarining ma'lum bir hududda va ma'lum vaqt oralig'ida chiqarilishini anglatadi.

5. "Issiqxona gazlari" infraqizil nurlanishni yutuvchi va qayta chiqaradigan tabiiy yoki antropogen atmosferaning gazsimon tarkibiy qismlarini anglatadi.

6. "Mintaqaviy iqtisodiy integratsiya tashkiloti" ma'lum bir mintaqaning suveren davlatlari tomonidan tashkil etilgan, ushbu Konventsiya yoki uning protokollari bilan tartibga solinadigan masalalar bo'yicha yurisdiksiyaga ega

bo'lgan va o'zining ichki tartib-qoidalariga muvofiq tegishli ravishda imzolash, ratifikatsiya qilish, qabul qilish vakolatiga ega bo'lgan tashkilotni anglatadi. va tegishli hujjatlarni tasdiqlash yoki ularga qo'shilish.

7. "Saqlash" issiqxona gazi yoki issiqxona gazi prekursori to'planadigan iqlim tizimining tarkibiy qismi yoki tarkibiy qismlarini anglatadi.

8. "Sink" atmosferadan issiqxona gazi, aerosol yoki issiqxona gazining prekursorini yutuvchi har qanday jarayon, faoliyat yoki mexanizmni anglatadi.

9. "Manba" atmosferaga issiqxona gazi, aerosol yoki issiqxona gazining prekursorini chiqaradigan har qanday jarayon yoki faoliyatni anglatadi.

Maqsad. Ushbu Konventsiyaning va Tomonlar Konferentsiyasi qabul qilishi mumkin bo'lgan barcha tegishli huquqiy hujjatlarning yakuniy maqsadi Konventsiyaning tegishli qoidalariga muvofiq, xavfli antropogen omillarning oldini oladigan darajada atmosferada issiqxona gazlari kontsentratsiyasini barqarorlashtirishga erishishdir. Bu darajaga ekotizimlarning iqlim o'zgarishiga tabiiy moslashuvi uchun etarli bo'lgan vaqt oralig'ida, oziq-ovqat ishlab chiqarishni xavf ostiga qo'ymasdan va barqaror asosda keyingi iqtisodiy rivojlanishni ta'minlash kerak.

Prinsiplar. Konventsiya maqsadlariga erishish va uning qoidalarini amalga oshirish bo'yicha o'z faoliyatida Tomonlar, xususan, quyidagilarga amal qiladilar:

1. Tomonlar iqlim tizimini insoniyatning hozirgi va kelajak avlodlari manfaati uchun teng huquqlilik asosida va ularning umumiy, lekin farqlangan mas'uliyati va imkoniyatlariga muvofiq himoya qilishi kerak. Shunga ko'ra, rivojlangan mamlakatlar Tomonlar iqlim o'zgarishi va uning salbiy oqibatlariga qarshi kurashda yetakchi rol o'ynashi kerak.

2. Rivojlanayotgan mamlakatlarning, ayniqsa iqlim o'zgarishining salbiy ta'siriga ayniqsa zaif bo'lgan tomonlarning, shuningdek, ushbu Konventsiya yukiga nisbatan nomutanosib yoki chidab bo'lmas yuklarni ko'tarishi kerak bo'lgan tomonlarning o'ziga xos ehtiyojlari va alohida holatlarini to'liq hisobga olish kerak, ayniqsa rivojlanayotgan mamlakatlar Tomonlar uchun.

3. Tomonlar iqlim o'zgarishi sabablarini bashorat qilish, oldini olish yoki minimallashtirish va uning salbiy oqibatlarini yumshatish uchun ehtiyot choralarini ko'rishlari kerak. Jiddiy yoki qaytarib bo'lmaydigan zarar xavfi mavjud bo'lsa, iqlim o'zgarishi bo'yicha siyosat va chora-tadbirlar imkon qadar kam xarajat bilan global foyda keltirishi uchun iqtisodiy jihatdan samarali bo'lishi kerakligini hisobga olib, ilmiy ishonchning yo'qligi bunday harakatni kechiktirish uchun sabab sifatida ishlatilmasligi kerak. Shu maqsadda bunday siyosat va chora-tadbirlar turli ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarni hisobga olishi, kompleks bo'lishi, issiqxona gazlarining barcha tegishli manbalari, cho'kish joylari va rezervuarlari hamda moslashuv choralarini qamrab olishi hamda iqtisodiyotning barcha tarmoqlarini qamrab olishi zarur. Iqlim o'zgarishiga javob berish bo'yicha sa'y-harakatlar manfaatdor tomonlar tomonidan birgalikda amalga oshirilishi mumkin.

4. Tomonlar barqaror rivojlanish huquqiga ega va uni rag'batlantirishlari shart. Iqlim tizimini antropogen o'zgarishlardan himoya qilish bo'yicha siyosat va chora-tadbirlar har bir Tomonning o'ziga xos sharoitlariga moslashtirilishi va milliy rivojlanish dasturlari bilan uyg'unlashtirilishi kerak, chunki iqtisodiy rivojlanish iqlim o'zgarishiga javob berishning kalitidir.

5. Tomonlar barcha Tomonlar, ayniqsa rivojlanayotgan mamlakatlar uchun barqaror iqtisodiy o'sish va rivojlanishga olib keladigan qulay va ochiq xalqaro iqtisodiy tizimni yaratishga ko'maklashish uchun hamkorlik qilishlari kerak, bu esa ularga iqlim o'zgarishi muammolariga yaxshiroq javob berishga imkon beradi. Iqlim o'zgarishiga qarshi kurash bo'yicha ko'rilayotgan chora-tadbirlar, shu jumladan bir tomonlama choralar xalqaro savdoda o'zboshimchalik yoki asossiz diskriminatsiya yoki yashirin cheklovlarni tashkil etmasligi kerak.

Majburiyatlar.

1. Barcha Tomonlar o'zlarining umumiy, ammo tabaqalashtirilgan mas'uliyati hamda o'ziga xos milliy va mintaqaviy ustuvorliklari, maqsadlari va rivojlanish shartlarini hisobga olgan holda:

(a) 12-moddaga muvofiq, Monreal protokoli bilan nazorat qilinmaydigan barcha issiqxona gazlarining manbalar tomonidan emissiyasi va yutilishining milliy

inventarlarini ishlab chiqish, vaqti-vaqti bilan yangilash, nashr qilish va Tomonlar Konferentsiyasiga taqdim etish; Tomonlar Konferentsiyasi tomonidan kelishilgan holda;

(b) Monreal protokoli tomonidan nazorat qilinmaydigan barcha issiqxona gazlarining manbalari tomonidan antropogen emissiyalar va chig'anoqlar tomonidan olib tashlanishini bartaraf etish orqali iqlim o'zgarishi oqibatlarini yumshatish bo'yicha chora-tadbirlarni o'z ichiga olgan milliy va, agar kerak bo'lsa, mintaqaviy dasturlarni shakllantirish, amalga oshirish, nashr etish va muntazam yangilash; iqlim o'zgarishiga adekvat moslashishni rag'batlantirish choralari;

(c) Monreal protokoli bilan nazorat qilinmaydigan issiqxona gazlarining antropogen emissiyasini cheklash, kamaytirish yoki yo'q qilishga olib keladigan texnologiyalar, usullar va jarayonlarni ishlab chiqish, qo'llash va tarqatishda, shu jumladan, barcha tegishli tarmoqlarda, shu jumladan energetikada rag'batlantirish va hamkorlik qilish; transport, sanoat, qishloq xo'jaligi, o'rmon xo'jaligi va chiqindilarni boshqarish;

d) Monreal protokoli tomonidan nazorat qilinmaydigan barcha issiqxona gazlari, shu jumladan biomassa, o'rmonlar va okeanlar va boshqa quruqlik, qirg'oq va dengiz ekotizimlaridan barqaror foydalanishni rag'batlantirish va zarur hollarda ularni himoya qilish va yaxshilashda yordam va hamkorlikni ta'minlash. ularning sifati;

e) iqlim o'zgarishi oqibatlariga moslashish bo'yicha tayyorgarlik choralari ko'rishda hamkorlik qilish; qirg'oqbo'yi boshqaruvi, suv resurslari va qishloq xo'jaligi hamda qurg'oqchilik va cho'llanishdan, shuningdek, suv toshqinlaridan zarar ko'rgan hududlarni, ayniqsa Afrikada muhofaza qilish va tiklash bo'yicha tegishli kompleks rejalarni ishlab chiqish va ishlab chiqish;

(f) iloji boricha iqlim o'zgarishi bilan bog'liq mulohazalarni o'zlarining tegishli ijtimoiy, iqtisodiy va ekologik siyosatlarini va chora-tadbirlarida hisobga olishlari va iqlim o'zgarishiga salbiy ta'sirlarni minimal darajada kamaytirish uchun milliy darajada tuzilgan va aniqlangan ta'sirni baholash kabi tegishli usullardan foydalanishlari. iqtisod, aholi salomatligi va iqlim o'zgarishini yumshatish yoki

moslashish bo'yicha amalga oshirilayotgan loyihalar yoki chora-tadbirlarning atrof-muhit sifati;

g) ilmiy, texnologik, texnik, ijtimoiy-iqtisodiy va boshqa tadqiqotlar, tizimli kuzatishlar va iqlim tizimi bilan bog'liq va bilimlarni yaxshilash va qolgan kamchiliklarni kamaytirish yoki bartaraf etishga qaratilgan ma'lumotlar banklarini yaratishda yordam va hamkorlik qilish; iqlim o'zgarishining sabablari, oqibatlarini, hajmi va vaqti, shuningdek, turli javob strategiyalarining iqtisodiy va ijtimoiy oqibatlarini;

h) iqlim tizimi va iqlim o'zgarishi, shuningdek, turli javob strategiyalarining iqtisodiy va ijtimoiy oqibatlarini bilan bog'liq tegishli ilmiy, texnologik, texnik, ijtimoiy-iqtisodiy va huquqiy ma'lumotlarning to'liq, ochiq va tezkor almashinuviga ko'maklashish va hamkorlik qilish;

i) ta'lim, o'qitish va aholini iqlim o'zgarishi muammolari bo'yicha xabardor qilish sohasida yordam va hamkorlikni ta'minlash va bu jarayonda, shu jumladan nodavlat notijorat tashkilotlarining imkon qadar keng ishtirokini rag'batlantirish; Va

j) 12-moddaga muvofiq Tomonlar Konferentsiyasiga amalga oshirishga oid ma'lumotlarni taqdim etadi.

2. Rivojlangan mamlakatlar Tomonlar va 1-ilovadagi boshqa Tomonlar quyidagi aniq majburiyatlarni o'z zimmlariga oladilar:

(a) Ushbu Tomonlarning har biri issiqxona gazlarining antropogen emissiyasini cheklash va issiqxona gazlari cho'kindilari va rezervuarlarini himoya qilish va yaxshilash orqali iqlim o'zgarishi oqibatlarini yumshatish uchun milliy siyosatni olib boradi va tegishli choralarni ko'radi. Bunday siyosat va chora-tadbirlar Konventsiya maqsadlariga muvofiq antropogen emissiyalarning uzoq muddatli tendentsiyalarini o'zgartirish bo'yicha rivojlangan mamlakatlarning etakchiligini namoyish etadi va Monreal protokoli bilan nazorat qilinmaydigan karbonat angidrid va boshqa issiqxona gazlarining antropogen emissiyalari avvalgi darajalarga qaytishini tan oladi. Ushbu o'n yillikning oxiriga qadar bunday o'zgarishlarga yordam beradi va ushbu Tomonlar boshlang'ich nuqtalari va yondashuvlari, ularning iqtisodiy tuzilmalari va resurs bazalaridagi farqlarni hisobga

olgan holda, iqtisodiy o'sishning yuqori va barqaror sur'atlarini, mavjud texnologiyalarni va boshqa o'ziga xos holatlar va ushbu Tomonlarning har birining ushbu maqsadni amalga oshirish bo'yicha global sa'y-harakatlarga adolatli va munosib hissa qo'shish zarurati. Ushbu Tomonlar boshqa Tomonlar bilan birgalikda bunday siyosat va chora-tadbirlarni amalga oshirishi mumkin va boshqa Tomonlarga Konventsiya maqsadiga, xususan, ushbu kichik bandning maqsadiga erishishga hissa qo'shishda yordam berishi mumkin;

(b) Bu boradagi taraqqiyotga ko'maklashish maqsadida, ushbu Tomonlarning har biri 12-moddaga muvofiq, Konventsiya kuchga kirganidan keyin olti oy ichida va undan keyin vaqti-vaqti bilan uning siyosati va siyosati to'g'risida batafsil ma'lumot beradi. Yuqoridagi va kichik bandlarda ko'rsatilgan chora-tadbirlar, shuningdek, Monreal protokoli bilan nazorat qilinmaydigan manbalardan prognoz qilinayotgan antropogen emissiyalar va issiqxona gazlarini cho'ktirishlar tomonidan a kichik bandida ko'rsatilgan davr mobaynida yakka tartibda yoki birgalikda antropogen darajaga qaytish uchun - karbonat angidrid va Monreal protokoli bilan tartibga solinmagan boshqa issiqxona gazlari, 1990 yil. Tomonlar Konferentsiyasi ushbu ma'lumotni o'zining birinchi sessiyasida ko'rib chiqadi va keyinchalik 7-moddaga muvofiq davriy ravishda bunday ko'rib chiqishni amalga oshiradi;

(c) Yuqoridagi (b) kichik bandning maqsadlari uchun manbalardan emissiya va issiqxona gazlarini cho'ktiruvchi tomonidan olib tashlanishi darajasini hisoblashda, mavjud bo'lgan eng yaxshi ilmiy bilimlar, shu jumladan haqiqiy cho'kish quvvati va bunday gazlarning iqlim o'zgarishiga ta'siri, hisobga olinishi kerak. Tomonlar Konferentsiyasi o'zining birinchi sessiyasida bunday hisob-kitoblar metodologiyasini ko'rib chiqadi va kelishib oladi va keyinchalik ularni muntazam ravishda ko'rib chiqadi;

d) Tomonlar Konferentsiyasi o'zining birinchi sessiyasida yuqoridagi a va b kichik bandlarining muvofiqligini ko'rib chiqadi. Bunday ko'rib chiqish eng yaxshi mavjud ilmiy ma'lumotlar va iqlim o'zgarishi va uning ta'sirini baholash, shuningdek, tegishli texnik, ijtimoiy va iqtisodiy ma'lumotlar asosida amalga oshiriladi. Bunday ko'rib chiqish asosida Tomonlar Konferentsiyasi yuqoridagi a va

b kichik bandlarida bayon etilgan majburiyatlarga o'zgartirishlar kiritishni o'z ichiga olishi mumkin bo'lgan tegishli choralarni ko'radi. Tomonlar Konferentsiyasi o'zining birinchi sessiyasida yuqoridagi (a) kichik bandida ko'rsatilganidek, birgalikda amalga oshirish mezonlari to'g'risida ham qaror qabul qiladi. a va b kichik bandlarni ikkinchi ko'rib chiqish 1998 yil 31 dekabrda kechiktirmay, keyin esa Konventsiya maqsadiga erishilgunga qadar Tomonlar Konferentsiyasi tomonidan belgilangan muntazam vaqt oralig'ida o'tkaziladi;

e) ushbu Tomonlarning har biri:

i) zaruratga qarab, Konventsiya maqsadlariga erishish uchun ishlab chiqilgan tegishli iqtisodiy va ma'muriy hujjatlarni boshqa ana shunday Tomonlar bilan muvofiqlashtiradi;

(ii) Monreal protokoli tomonidan boshqarilmaydigan issiqxona gazlarining antropogen emissiyasining boshqa holatlardan ko'ra yuqori darajalariga olib keladigan faoliyatni rag'batlantiradigan o'z siyosati va amaliyotlarini aniqlash va vaqti-vaqti bilan ko'rib chiqish;

(f) Tomonlar Konferentsiyasi 1998 yil 31 dekabrda kechiktirmay, tegishli Tomonning roziligi bilan I va II ilovalardagi ro'yxatlarga tegishli o'zgartirishlar kiritish to'g'risida qaror qabul qilish maqsadida mavjud ma'lumotlarni ko'rib chiqadi;

g) I-ilovaga kiritilmagan har qanday Tomon o'zining ratifikatsiya yorlig'ida, qabul qilish, tasdiqlash yoki qo'shilish to'g'risidagi hujjatida yoki undan keyin istalgan boshqa vaqtda depozitariyni yuqoridagi a va b kichik bandlarida sanab o'tilgan majburiyatlarni bajarish niyati to'g'risida xabardor qilishi mumkin. Depozitariy Konventsiyani imzolagan boshqa davlatlarni va boshqa Tomonlarni har qanday bunday xabar haqida xabardor qiladi.

3. Rivojlangan mamlakatlar Tomonlar va II-ilovaga kiritilgan boshqa rivojlangan Tomonlar 12-moddaning 1-bandiga muvofiq o'z majburiyatlarini bajarish uchun rivojlanayotgan mamlakatlar Tomonlar tomonidan kelishilgan barcha xarajatlarni qoplash uchun yangi va qo'shimcha moliyaviy resurslarni taqdim etadilar. Rivojlanayotgan davlatlar Tomonlar ushbu moddaning 1-bandida nazarda tutilgan chora-tadbirlarni amalga oshirish bo'yicha barcha kelishilgan qo'shimcha

xarajatlarni qoplashlari uchun zarur bo'lgan va rivojlanayotgan davlat Tomoni va ushbu moddada ko'rsatilgan xalqaro organ yoki organlar tomonidan kelishilgan holda zarur bo'lgan resurslar, shu jumladan texnologiyalar transferi uchun resurslar. 11-moddaga muvofiq. Ushbu majburiyatlarni amalga oshirishda mablag'lar oqimining adekvatligi va bashorat qilinishi zarurligi hamda rivojlangan mamlakatlar Tomonlar o'rtasida yukni adekvat taqsimlash muhimligi hisobga olinadi.

4. Rivojlangan mamlakatlar Tomonlar va II-ilovaga kiritilgan boshqa rivojlangan Tomonlar, shuningdek, iqlim o'zgarishining salbiy ta'siriga ayniqsa zaif bo'lgan rivojlanayotgan mamlakatlar Tomonlariga ushbu salbiy oqibatlariga moslashish xarajatlarini qoplashda yordam ko'rsatadilar.

5. Rivojlangan mamlakatlar Tomonlar va II-ilovaga kiritilgan boshqa rivojlangan Tomonlar atrof-muhitga zarar etkazmaydigan texnologiyalar va nou-xaularni uzatishni yoki ularga boshqa Tomonlar, ayniqsa, rivojlanayotgan davlatlarning kirishini rag'batlantirish, osonlashtirish va zarur hollarda moliyalashtirish uchun barcha amaliy choralarni ko'radilar. Tomonlar, ularga Konventsiya qoidalarini amalga oshirish imkonini berish uchun. Ushbu jarayon davomida rivojlangan mamlakatlar Tomonlar rivojlanayotgan mamlakatlarning milliy imkoniyatlari va texnologiyalarini rivojlantirish va mustahkamlashga yordam beradilar. Buni amalga oshirish imkoniyatiga ega bo'lgan boshqa Tomonlar va tashkilotlar ham bunday texnologiyalarni uzatishga ko'maklashishlari mumkin.

6. Yuqoridagi 2-bandga muvofiq o'z majburiyatlarini bajarishda bozor iqtisodiyotiga o'tish jarayonidan o'tayotgan I-ilovaga kiruvchi Tomonlar Konferensiyasi tomonidan ushbu tomonlarning o'z majburiyatlarini bajarish qobiliyatini mustahkamlash maqsadida ma'lum darajada moslashuvchanlik beriladi. iqlim o'zgarishining o'zgarishi bilan bog'liq masalalarni, shu jumladan mos yozuvlar nuqtasi sifatida tanlangan Monreal protokoli bilan nazorat qilinmaydigan issiqxona gazlarining antropogen emissiyasining tarixiy darajasini hisobga olgan holda.

7. Rivojlanayotgan davlatlar Tomonlar Konventsiya bo'yicha o'z majburiyatlarini qay darajada samarali amalga oshirishlari rivojlangan davlatlar Tomonlar tomonidan moliyaviy resurslar va texnologiyalar transferi bilan bog'liq

Konventsiya bo'yicha o'z majburiyatlarini samarali bajarishiga bog'liq bo'ladi, bu esa to'liq hisobga olinadi. iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanish va qashshoqlikka barham berish rivojlanayotgan mamlakatlar Tomonlarining asosiy va ustuvor ustuvor vazifalari hisoblanadi.

8. Ushbu moddada nazarda tutilgan majburiyatlarni bajarishda Tomonlar Konventsiyaga muvofiq qanday harakatlar, shu jumladan moliyalashtirish, sug'urtalash va texnologiyalar transferi bilan bog'liq harakatlarni hisobga olish zarurligi to'g'risidagi masalani to'liq ko'rib chiqadilar. salbiy oqibatlar iqlim o'zgarishining ta'siri va/yoki rivojlanayotgan tomonlarning o'ziga xos ehtiyojlari va tashvishlariga javob beradigan chora-tadbirlarni amalga oshirish oqibatlari, ayniqsa:

- a) kichik orol davlatlari;
- b) qirg'oqbo'yi past bo'lgan mamlakatlar;
- v) qurg'oqchil va yarim qurg'oqchil hududlarga ega, o'rmonlar bilan qoplangan va o'rmonlar degradatsiyaga uchragan hududlarga ega mamlakatlar;
- d) tabiiy ofatlarga moyil bo'lgan hududlarga ega mamlakatlar;
- e) qurg'oqchilik va cho'llanishga moyil hududlari bo'lgan mamlakatlar;
- f) shaharlarda havoning yuqori darajada ifloslangan hududlari bo'lgan mamlakatlar;
- g) zaif ekotizimlarga, shu jumladan tog'li ekotizimlarga ega bo'lgan mamlakatlar;
- h) iqtisodlari ko'p jihatdan qazib olinadigan yoqilg'ilarni va ular bilan bog'liq energiyani ko'p talab qiluvchi mahsulotlarni ishlab chiqarish, qayta ishlash va eksport qilish va/yoki iste'mol qilishdan olinadigan daromadlarga bog'liq bo'lgan mamlakatlar;
- i) dengizga chiqa olmaydigan va tranzit mamlakatlar.

Tomonlar Konferentsiyasi keyinchalik ushbu band bo'yicha tegishli choralarni ko'rishi mumkin.

9. Tomonlar moliyalashtirish va texnologiyalar transferi bilan bog'liq o'z harakatlarida kam rivojlangan mamlakatlarning o'ziga xos ehtiyojlari va alohida shartlarini to'liq hisobga oladi.

10. Tomonlar, 10-moddaga muvofiq, Konventsiya bo'yicha o'z majburiyatlarini bajarayotganda, tomonlarning, ayniqsa, iqtisodlari salbiy oqibatlariga qarshi choralar ko'rishning salbiy oqibatlariga zaif bo'lgan rivojlanayotgan mamlakatlarning holatini hisobga oladilar. Iqlim o'zgarishi. Bu, birinchi navbatda, iqtisodlari ko'p jihatdan qazib olinadigan yoqilg'ilarni va ular bilan bog'liq energiyani ko'p talab qiluvchi mahsulotlarni ishlab chiqarish, qayta ishlash va eksport qilish va/yoki iste'mol qilish va/yoki qazib olinadigan yoqilg'idan foydalanishdan olinadigan daromadlarga bog'liq bo'lgan tomonlarga taalluqlidir, bunda bunday Tomonlar jiddiy qiyinchiliklarga duch kelishadi. boshqa muqobillarga o'tishda.

Tadqiqot va tizimli kuzatish. 4-moddaning 1g bandi bo'yicha o'z majburiyatlarini bajarishda Tomonlar:

a) o'z maqsadi sifatida tadqiqotni aniqlash, o'tkazish, baholash va moliyalashtirish, ma'lumotlarni to'plash va tizimli kuzatishni o'z ichiga olgan xalqaro va hukumatlararo dasturlar va tarmoqlar yoki tashkilotlar faoliyatini qo'llab-quvvatlash va kuchaytirish, bunda takrorlanishni minimallashtirish zarurati hisobga olinadi. harakat qilish;

(b) tizimli kuzatish va milliy ilmiy va texnologik tadqiqotlar salohiyati va imkoniyatlarini, xususan, rivojlanayotgan mamlakatlarda kuchaytirish bo'yicha xalqaro va hukumatlararo sa'y-harakatlarni qo'llab-quvvatlash, shuningdek, milliy yurisdiksiya doirasidan tashqarida ta'sir ko'rsatadigan hududlardan ma'lumotlar va tahlillarga kirishni rag'batlantirish. ulardan;

(c) rivojlanayotgan mamlakatlarning alohida manfaatlari va ehtiyojlarini hisobga olish va ularning milliy salohiyatini va yuqoridagi a va b kichik bandlarida ko'rsatilgan sa'y-harakatlarda ishtirok etish qobiliyatini mustahkamlashda hamkorlik qiladi.

Ta'lim, o'qitish va jamoatchilikni xabardor qilish. 4-moddaning 1i bandi bo'yicha o'z majburiyatlarini bajarishda Tomonlar:

a) milliy va kerak bo'lganda submintaqaviy va mintaqaviy darajalarda hamda milliy qonunlar va qoidalarga hamda ularning tegishli imkoniyatlariga muvofiq:

i) iqlim o'zgarishi va uning oqibatlarini bo'yicha xalq ta'limi va xabardorlik dasturlarini ishlab chiqish va amalga oshirish;

ii) aholining iqlim o'zgarishi va uning oqibatlarini to'g'risidagi ma'lumotlardan foydalanishi;

(iii) iqlim o'zgarishi va uning oqibatlarini bartaraf etishda hamda tegishli javob choralarini ishlab chiqishda jamoatchilik ishtiroki;

iv) ilmiy, texnik va boshqaruv kadrlarini tayyorlash;

b) xalqaro darajada, zarur hollarda mavjud organlardan foydalangan holda, hamkorlik qiladi va quyidagilarga yordam beradi:

(i) iqlim o'zgarishi va uning ta'siri bo'yicha ta'lim va jamoatchilikni xabardor qilish uchun materiallarni ishlab chiqish va almashish;

(ii) ta'lim va kadrlar tayyorlash sohasidagi dasturlarni ishlab chiqish va amalga oshirish, jumladan, milliy institutlarni mustahkamlash va ushbu sohada mutaxassislarni rivojlantirish uchun, ayniqsa, rivojlanayotgan mamlakatlar manfaati uchun kadrlar almashinuvi yoki safarbar etilishi.

Biologik xilma-xillik to'g'risidagi konventsiyadan tashqari, konferentsiyada qatnashgan davlatlar "Kun tartibi 21" deb nomlanuvchi XXI asr uchun harakat dasturini qabul qildilar.

Xalqaro konvensiyalar va bitimlar bo'yicha o'z zimmlariga olgan majburiyatlarga muvofiq O'zbekistonda hozirgi kunga qadar quyidagilar ishlab chiqilgan va joriy qilingan:

- Barqaror rivojlanish milliy strategiyasi va "XXI asr kun tartibi";
- Atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha milliy harakatlar rejasi;
- ozon qatlamini yemiruvchi moddalardan foydalanishni to'xtatish bo'yicha milliy dastur;

- mamlakat iqlimini o'rganish va salbiy oqibatlarining oldini olish choralarini ishlab chiqish dasturlari;

- cho'llanishga qarshi kurashish bo'yicha chora-tadbirlar dasturi;

- Atrof-muhit salomatligi bo'yicha Milliy harakatlar rejasi;

- biologik xilma-xillikni saqlash bo'yicha milliy strategiya va harakatlar rejasi;

- O‘zbekiston, Qozog‘iston va Qirg‘iziston hududida G‘arbiy Tyan-Shan bioxilma-xilligini saqlash bo‘yicha transchegaraviy loyiha.

O‘zbekistonda yuqoridagi va bir qator boshqa dastur va loyihalarni amalga oshirish uchlik muammosini hal etish zarurati bilan murakkablashdi: ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish ehtiyojlarining muvozanatini (optimallashtirish), tabiiy resurslarning mavjudligini ta‘minlash va yukni saqlab qolish. maqbul chegaralarda tabiiy muhit. Faoliyatning ijtimoiy, iqtisodiy va ekologik sohalaridagi ushbu maqsadlarning barchasi O‘zbekistonni barqaror rivojlantirish milliy strategiyasining quyidagi to‘rtta bo‘limida ifodalangan:

- O‘zbekiston Respublikasining barqaror rivojlanish tizimi;
- iqtisodiy va ekologik jihatlar;
- atrof-muhitni muhofaza qilish, tabiiy resurslarni asrash va ulardan oqilona foydalanish;
- barqaror rivojlanishga o'tish vositalari.

O'z-o'zini tekshirish uchun savollar.

1. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Iqlim o'zgarishi to'g'risidagi konventsiyasini qabul qilishning zaruriy shartlarini ayting.
2. Ushbu Konventsiyaning yakuniy maqsadi nimadan iborat?
3. Konventsiya maqsadlariga erishish uchun qanday tamoyillarga amal qilish kerak?
4. Tomonlar ushbu Konventsiyani amalga oshirish uchun qanday majburiyatlarni oladilar?
5. “Sahrolanish” atamasiga qanday ta’rif berilgan?

5. BMT Bosh Assambleyasining 2015-yil 25-sentabrdagi rezolyutsiyasi

Biologik xilma-xillik to'g'risidagi konventsiyadan tashqari, konferentsiyada qatnashgan davlatlar "Kun tartibi 21" deb nomlanuvchi XXI asr uchun harakat dasturini qabul qildilar. Ushbu hujjatning muhim qismi Riodagi konferentsiyada e'lon qilingan qadriyatlarni tan olgan har bir davlatda, birinchi navbatda, bioxilma-xillik holati va unga potentsial tahdidlarni aniqlash bo'yicha Konventsiya doirasidagi faoliyatni yo'naltirish bo'yicha tavsiyalar Reo De Janeyro va qabul qilingan harakat dasturi.

BMT Bosh Assambleyasining 2015-yil 25-sentabrdagi rezolyutsiyasi. Dunyomizni o'zgartirish: Barqaror rivojlanish uchun 2030 kun tartibi. Ushbu kun tartibi odamlar, sayyora va farovonlik uchun harakat rejasidir. Shuningdek, u kattaroq erkinlik sharoitida dunyo tinchligini mustahkamlashga qaratilgan. Biz qashshoqlikning barcha ko'rinish va ko'rinishlarida, jumladan, o'ta qashshoqlikni bartaraf etish muhim global muammo va barqaror rivojlanishning dastlabki sharti ekanligini tan olamiz.

Ushbu reja barcha davlatlar va hamkorlikda ishlayotgan barcha manfaatdor tomonlar tomonidan amalga oshiriladi. Biz insoniyatni qashshoqlik va muhtojlik zulmidan ozod qilishga va sayyoramizni davolab, xavfsizligini ta'minlashga qaror qildik. Biz dunyoni barqaror va barqaror yo'lga solib qo'yish uchun zudlik bilan zarur bo'lgan dadil islohotlar qadamlarini qo'yishga qat'iy qaror qildik. Bu yo'lga birgalikda o'tlanar ekanmiz, hech kim unutilmasligiga va'da beramiz.

Biz bugun e'lon qilayotgan o'n yetti Barqaror rivojlanish maqsadlari va 169 ta maqsad ushbu yangi global kun tartibining ko'lami va ambitsiyalarini namoyish etadi. Ular Mingyillik rivojlanish maqsadlari davrida boshlangan ishlarni davom ettirish va erishilmagan maqsadlarga yakuniy erishishni nazarda tutadi. Ular barcha uchun inson huquqlarini amalga oshirish va gender tengligini ta'minlash va barcha ayollar va qizlarning huquqlarini kengaytirishni ta'minlaydi. Ular tabiatan har tomonlama va ajralmasdir va barqaror rivojlanishning barcha uch komponenti: iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik muvozanatni ta'minlaydi.

Ushbu maqsad va vazifalar kelgusi 15 yil davomida insoniyat va sayyoramiz uchun katta ahamiyatga ega bo'lgan sohalarda harakatlarni amalga oshiradi.

Deyarli 15 yil oldin Mingyillik rivojlanish maqsadlari kelishib olindi. Ular rivojlanish uchun muhim platforma bo'ldi, Deklaratsiyada belgilangan qator yo'nalishlarda sezilarli yutuqlarga erishildi. Biroq, bu taraqqiyot, xususan, Afrikada, kam rivojlangan mamlakatlarda, dengizga chiqish imkoni bo'lmagan rivojlanayotgan mamlakatlarda va kichik orollarda rivojlanayotgan davlatlarda notekis bo'lib, Mingyillik rivojlanish maqsadlarining bir qismiga erishilmagan. va reproduktiv salomatlik. Biz Mingyillik taraqqiyotining barcha maqsadlariga, shu jumladan erishilmagan maqsadlarga to'liq erishish, xususan, kam rivojlangan davlatlar va alohida vaziyatlarda boshqa mamlakatlarga tegishli yordam dasturlari orqali maqsadli va keng qamrovli yordam ko'rsatish orqali o'zimizni yana bir bor ta'kidlaymiz. Yangi kun tartibi Mingyillik rivojlanish maqsadlarida boshlangan ishlarni davom ettirishga va nihoyat erishilmagan maqsadlarga erishishga, ayniqsa, eng zaif guruhlarga yordam berishga intiladi.

Vaholanki, biz bugun e'lon qilayotgan dasturning ko'lami Mingyillik rivojlanish maqsadlaridan ham ancha oshib ketadi. Qashshoqlikka barham berish, sog'liqni saqlash, ta'lim, oziq-ovqat xavfsizligi va ovqatlanish kabi meros rivojlanishining ustuvor yo'nalishlaridan tashqari, u bir qator iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik maqsadlarni o'z ichiga oladi. Shuningdek, u ijtimoiy to'siqlardan xoli yanada tinch jamiyat qurishni nazarda tutadi va eng muhimi, bu maqsadlarga erishish uchun amalga oshirish vositalarini belgilaydi. Biz qabul qilishga qaror qilgan integratsiyalashgan yondashuvni aks ettirgan holda, yangi maqsad va vazifalar mustahkam aloqalarga va ko'plab o'zaro bog'liq elementlarga ega.

Yangi kun tartibi. Bugun biz keng qamrovli va ajralmas bo'lgan 17 ta Barqaror rivojlanish maqsadlari va 169 ta tegishli maqsadni e'lon qilamiz. Dunyo yetakchilari hech qachon bunday keng va qamrovli strategik kun tartibini amalga oshirish uchun birgalikda harakat qilishga intilmagan edi. Biz birgalikda barqaror rivojlanishga olib boruvchi yo'lga tushmoqdamiz, birgalikda o'zimizni global taraqqiyotni ta'minlash va dunyoning barcha mamlakatlari va barcha mintaqalari uchun katta foyda

keltirishi mumkin bo'lgan o'zaro manfaatli hamkorlikka bag'ishlaymiz. Biz har bir davlat o'zining barcha boyliklari, tabiiy resurslari va iqtisodiy faoliyati ustidan to'liq doimiy suverenitetga ega ekanligini va bu suverenitetdan erkin foydalanishini tasdiqlaymiz. Biz kun tartibini barchaga, ham hozirgi, ham kelajak avlodlarga maksimal foyda keltiradigan tarzda amalga oshiramiz. Bunda biz xalqaro huquqqa sodiqligimizni yana bir bor tasdiqlaymiz va Kun tartibi davlatlarning xalqaro huquq bo'yicha huquq va majburiyatlariga mos keladigan tarzda amalga oshirilishini ta'kidlaymiz.

Biz Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi, shuningdek, inson huquqlari va xalqaro huquq bo'yicha boshqa xalqaro hujjatlar muhim rol o'ynashini yana bir bor tasdiqlaymiz. Biz barcha davlatlarning Birlashgan Millatlar Tashkiloti Nizomiga muvofiq inson huquqlari va asosiy erkinliklarini irqi, rangi, jinsi, tili, dini, siyosiy yoki diniy qarashlaridan qat'i nazar hurmat qilish, himoya qilish va targ'ib qilish majburiyatlarini ta'kidlaymiz. boshqa e'tiqodlar, milliy yoki ijtimoiy kelib chiqishi, mulkiy holati, tug'ilgan joyi, nogironligi yoki boshqa holati.

Yangi maqsad va vazifalar 2016-yil 1-yanvardan kuchga kiradi va kelgusi 15 yil davomida qarorlarimizni yo'naltiradi. Biz barchamiz turli milliy voqeliklar, imkoniyatlar va rivojlanish darajalarini hisobga olgan holda, milliy strategiya va ustuvorliklarni hurmat qilgan holda, kun tartibini o'z mamlakatlarimizda, mintaqaviy va global miqyosda amalga oshirishga intilamiz. Biz, ayniqsa, rivojlanayotgan mamlakatlarda barqaror, inklyuziv va barqaror iqtisodiy o'sishga erishish uchun milliy siyosat maydoniga tajovuz qilmaymiz, balki tegishli xalqaro me'yorlar va majburiyatlarga rioya etilishini ta'minlashda qat'iyatli bo'lamiz. Shuningdek, biz mintaqaviy va submintaqaviy omillar, mintaqaviy iqtisodiy integratsiya va barqaror rivojlanish sohasidagi o'zaro hamkorlikning muhimligini tan olamiz. Mintaqaviy va submintaqaviy mexanizmlar barqaror rivojlanish strategiyalarini milliy miqyosda aniq harakatlarga samarali aylantirishga yordam beradi.

Har bir mamlakat barqaror rivojlanish sari intilishda o'ziga xos muammolarga duch keladi. Eng zaif davlatlar, xususan, Afrika mamlakatlari, kam rivojlangan

davlatlar, dengizga chiqish imkoni bo'lmagan rivojlanayotgan mamlakatlar va kichik orol rivojlanayotgan davlatlar, mojarolar va mojarodan keyingi mamlakatlar alohida e'tiborga loyiqdir. Ko'pgina o'rtacha daromadli mamlakatlar ham jiddiy muammolarga duch kelishmoqda.

Maqsad 15. Yer usti ekotizimlarini muhofaza qilish va tiklash hamda ulardan barqaror foydalanish, o'rmonlarni barqaror boshqarish, cho'llanishga qarshi kurashish, yerlarning degradatsiyasini to'xtatish va qaytarish hamda biologik xilma-xillikni yo'qotishni to'xtatish, shu jumladan:

- 2020-yilgacha xalqaro shartnomalardan kelib chiqadigan majburiyatlarga muvofiq quruqlik va ichki chuchuk suv ekotizimlari hamda ularning xizmatlaridan, shu jumladan o'rmonlar, botqoqliklar, tog'lar va lalmi yerlarni saqlash, tiklash va barqaror foydalanishni ta'minlasin.

- 2020 yilgacha barcha turdagi o'rmonlarni barqaror boshqarishga ko'maklashish, o'rmonlarni kesishni to'xtatish, degradatsiyaga uchragan o'rmonlarni qayta tiklash va butun dunyo bo'ylab o'rmonlar barpo etish va qayta tiklashni sezilarli darajada kengaytirish.

- 2030 yilgacha cho'llanishga qarshi kurashish, degradatsiyaga uchragan yerlar va tuproqlarni, shu jumladan cho'llanish, qurg'oqchilik va suv toshqinlaridan zarar ko'rgan yerlarni tiklash, dunyo yerlarining holati yomonlashmasligiga harakat qilish.

- 2030 yilgacha tog'lar ekotizimlarini, shu jumladan ularning bioxilma-xilligini saqlashni ta'minlash, ularning barqaror rivojlanish uchun zarur bo'lgan imtiyozlarni berish qobiliyatini oshirish;

- zudlik bilan tabiiy yashash joylarining tanazzulga uchrashiga chek qo'yish, biologik xilma-xillikning yo'qolishini to'xtatish va 2020-yilgacha yo'qolib ketish xavfi ostida turgan turlarning saqlanishi va yo'q bo'lib ketishining oldini olish bo'yicha zudlik bilan mazmunli chora-tadbirlar ko'rsin.

- genetik resurslardan foydalanishdan olinadigan foydani adolatli taqsimlashga ko'maklashish va xalqaro miqyosda kelishilgan shartlarda bunday resurslardan etarli darajada foydalanishga ko'maklashish.

- o'simlik va hayvonot dunyosining muhofaza qilinadigan turlari brakonerlik va savdosiga chek qo'yish va noqonuniy yovvoyi tabiat mahsulotlariga bo'lgan talab va taklifni bartaraf etish bo'yicha zudlik bilan chora ko'rish.

- 2020 yilga qadar yot invaziv turlarning kirib kelishining oldini olish hamda ularning quruqlik va suv ekotizimlariga ta'sirini sezilarli darajada kamaytirish, shuningdek, populyatsiyaning cheklanishi yoki ustuvor turlarning yo'q qilinishiga yo'l qo'ymaslik choralarini ko'rsin.

- 2020 yilga qadar milliy va mahalliy rejalashtirish va rivojlanish jarayonlarida, shuningdek, qashshoqlikni qisqartirish strategiyasi va rejalarini ishlab chiqishda ekotizimlar va biologik xilma-xillik qiymati hisobga olinishini ta'minlasin.

- a) biologik xilma-xillik va ekotizimlarni saqlash va ulardan barqaror foydalanish uchun barcha manbalardan moliyaviy resurslarni safarbar qilish va sezilarli darajada oshirish.

- b) barqaror o'rmon boshqaruvini moliyalashtirish uchun barcha manbalardan va barcha darajadagi katta resurslarni safarbar qilish va rivojlanayotgan mamlakatlarga bunday boshqaruv amaliyotlarini qo'llash, shu jumladan o'rmonni saqlash va tiklash uchun munosib rag'batlantirishni ta'minlash;

- Brakonerlik va muhofaza etiladigan turlarning noqonuniy savdosiga qarshi kurashish bo'yicha global sa'y-harakatlarni, shu jumladan, mahalliy hayot imkoniyatlarini ekologik jihatdan sog'lom tarzda oshirish orqali kuchaytirish.

O'z-o'zini tekshirish uchun savollar.

1. BMT Bosh Assambleyasining 2015-yil 25-sentabrdagi rezolyutsiyasini qabul qilish uchun qanday shartlar mavjud?

2. Kun tartibida nechta maqsad va vazifalar bor?

3. "Kun tartibi"ning asosiy mazmunini kengaytirish.

4. Kun tartibidagi 15-maqsad mazmunini batafsil yoritib bering.

6. O‘zbekistonning atrof-muhitni muhofaza qilish sohasida jahon hamjamiyatining hamkorligi

O‘zbekiston global ekologik muammolarni hal etishda xalqaro hamjamiyat bilan har tomonlama hamkorlik qilib, global ekologik inqirozga qarshi faol kurashib, tabiiy muhit sifatini yaxshilashga munosib hissa qo‘shmoqda.

1992 yilda (Qizil-O‘rda) va Markaziy Osiyo davlat rahbarlarining keyingi sammitlarida suv va ekologik siyosat sohasidagi asosiy faoliyatni amalga oshirishning asosiy yo‘nalishlari belgilab berildi. 1995 va 1997 yillardagi konferentsiyalarda (Nukus, Olmaota) mintaqani barqaror rivojlantirish deklaratsiyasi qabul qilindi. BMTTD, Jahon banki va Yevropa Ittifoqining bevosita ko‘magida Orol dengizi havzasida cho‘llanishga qarshi kurash, biologik xilmaxillikni saqlash va atrof-muhitni muhofaza qilish bo‘yicha mintaqaviy suv strategiyasi bo‘yicha milliy konsepsiyalar ishlab chiqilgan. Davlatning strategik maqsadi Orolbo‘yi ekotizimining degradatsiyasiga olib kelgan sabablarni zamonaviy sug‘orish texnologiyalarini qo‘llash, atrof-muhitni muhofaza qilish, mintaqada tabiiy resurslardan foydalanishni boshqarish tizimini takomillashtirish orqali bosqichma-bosqich bartaraf etishdan iborat. .

Strategiyaning birinchi bosqichida tabiiy salohiyatdan foydalanishdagi deformatsiyalarni bartaraf etish bo‘yicha rejalashtirilgan chora-tadbirlarni amalga oshirish ko‘zda tutilgan (2005). Uning muhim jihati atrof-muhitni boshqarish va atrof-muhitni muhofaza qilish (yer va suv resurslari, o‘simlik va hayvonot dunyosi) monitoringi tizimini tashkil etishdir. Ikkinchi bosqich 2015-yilgacha tabiiy resurslardan oqilona foydalanishni ta‘minlash va iqtisodiy rivojlanishni barqarorlashtirishni nazarda tutadi. Uchinchi bosqich Orol hududining barqaror rivojlanishi uchun shart-sharoitlarni ta‘minlashdan iborat.

Yer va suv resurslarini rejalashtirish va boshqarish, qishloq xo‘jaligini barqaror rivojlantirishga kompleks yondashuv atrof-muhitni muhofaza qilish, tabiiy resurslarni asrash va ulardan oqilona foydalanishning muhim tarkibiy qismi sifatida belgilangan. Strategiyada “Asosan yer va suv resurslaridan foydalanishning mavjud

amaliyotidagi kamchiliklardan kelib chiqqan ekologik muammolarni faqat qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishini izchil isloh qilish, uni diversifikatsiya qilish va kamaytirishga qaratilgan agrar siyosatni o'zaro integratsiyalashgan holda yumshatish va bosqichma-bosqich bartaraf etish mumkin. paxta monokulturasining bosimi, suv xo'jaligi siyosati va yerdan oqilona foydalanish".

Barqaror rivojlanish strategiyasini amalga oshirishning muhim yo'nalishi tabiiy resurslardan samarali foydalanish va atrof-muhitni muhofaza qilishni ta'minlash, birinchi navbatda, tabiiy resurslardan foydalanishning iqtisodiy mexanizmini ishlab chiqishdan iborat. Atrof-muhitni ko'klamzorlashtirish boshqaruvi quyidagilarni o'z ichiga olishi kerak:

- ekologik va iqtisodiy siyosatning integratsiyasi;
- tabiiy resurslardan oqilona foydalanishning yuqori ustuvorligini ta'minlash;
- alohida hududlar va umuman respublikaning tabiiy resurs salohiyatini takror ishlab chiqarishni kengaytirish;
- atrof-muhitni muhofaza qilish va tabiiy resurs salohiyati uchun moliyaviy resurslarni shakllantirish;
- tabiiy resurslardan foydalanuvchilarning tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va atrof-muhitni muhofaza qilishdan iqtisodiy manfaatdorligi.

Atrof-muhitni boshqarishning iqtisodiy mexanizmining mohiyati tabiiy resurslarni ishonchli baholash, ulardan foydalanganlik uchun to'lovlarni ilmiy asoslash, ulardan samarali foydalanishni ta'minlash, ularning takror ishlab chiqarishni kengaytirishni ta'minlashdan iborat.

Ekologik inqirozlarning eng muhim tarkibiy qismi 2002 yilda Yoxannesburgda Barqaror rivojlanish bo'yicha Butunjahon sammitida e'lon qilinganidek, global atrof-muhitga va XXI asrda jahon hamjamiyatining barqaror rivojlanishiga katta zarar yetkazuvchi yer degradatsiyasi hisoblanadi. Qayd etilishicha, cho'llanishga qarshi kurashish va degradatsiyaga uchragan yerlarni tiklash qashshoqlikka barham berish va tabiiy majmuani saqlashning asosiy yo'nalishi hisoblanadi.

Markaziy Osiyo mintaqasida O'zbekiston qurg'oqchil zonada sug'orma dehqonchilikka bo'lgan ehtiyoj, shuningdek, suv resurslari bilan ta'minlashdagi muammolar tufayli yerlarning degradatsiyasiga eng moyil hisoblanadi. Yaylovlar, lalmikor ekinlar va sug'oriladigan yerlarning muhim maydonlari degradatsiyaga uchragan. Shu bois O'zbekistonda erning degradatsiyasi hozirgi kunda ekologiyaga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi va mamlakatning o'zi barqaror rivojlanishiga to'sqinlik qiluvchi eng jiddiy muammolardan biri sifatida e'tirof etilmoqda.

Yerlarning degradatsiyasiga qarshi kurashish maqsadida Markaziy Osiyo mamlakatlari tashabbusi bilan Yerdan barqaror foydalanish xalqaro dasturi (SCLMAR) ishlab chiqilgan bo'lib, uning amalga oshirilishi ekologik vaziyatning barqarorlashuvi va yaxshilanishiga olib keladi, shuningdek, yerlardan foydalanishni barqarorlashtirishga olib keladi. ushbu mintaqadagi qishloq aholisining turmush darajasi. CACILM dasturi asosiy hujjat bo'lib, uning asosida alohida mamlakatlarda Barqaror Yerdan foydalanishni boshqarish (SLMRM)ni amalga oshirishning ustuvor yo'nalishlarini belgilab beruvchi Milliy asos dasturlari (NFP) ishlab chiqilgan.

Cho'llanishga qarshi kurashni kuchaytirish va jahon hamjamiyati bilan hamkorlikda samarali chora-tadbirlar ko'rish zarurligini e'tirof etib, 1994 yilda O'zbekiston Respublikasining BMTdagi Doimiy vakili Cho'llanish va qurg'oqchilikka qarshi kurash to'g'risidagi konvensiyani imzoladi va u 1995 yilda ratifikatsiya qilindi. O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi tomonidan. Cho'llanishga qarshi kurashish sohasidagi faoliyatni muvofiqlashtirish va xalqaro tashkilotlar bilan o'zaro hamkorlik O'zbekiston Respublikasi O'zgidrometiga yuklanadi.

Markaziy Osiyo mamlakatlarida UNCCDni amalga oshirish bo'yicha faoliyatda hamkorlik qilish uchun samarali asos yaratish maqsadida UNCCD Global Mexanizmi (GM) Markaziy Osiyo mamlakatlarida UNCCDni amalga oshirish bo'yicha Strategik hamkorlikni (SP) shakllantirishga rahbarlik qildi. Osiyo. GM, OTB, Germaniya Texnik Hamkorlik Agentligi (GTZ)ning CCD loyihasi va Kanada Xalqaro Taraqqiyot Agentligi (CIDA) o'rtasida Markaziy Osiyo mamlakatlariga

yordam ko'rsatish maqsadida Strategik hamkorlik to'g'risidagi bitim imzolandi (Jeneva, 2001), Shveytsariya taraqqiyot va hamkorlik agentligi (SADC), quruq hududlarda qishloq xo'jaligi tadqiqotlari xalqaro markazi (ICARDA) va BMTTD. Strategik hamkorlikning maqsadi, eng avvalo, Markaziy Osiyo mamlakatlariga UNCCDni amalga oshirishda yordam berish uchun muvofiqlashtirilgan, yaxlit va yaxlit yondashuvni ishlab chiqishdan iborat.

CACILM dasturini amalga oshirish 10 yil davomida (2005-2014) amalga oshiriladi. UNCCD loyihasini Markaziy Afrika Respublikasida amalga oshirish imkoniyatlari submintaqaviy hamkorlikni rivojlantirish forumida muhokama qilindi (Toshkent, 2003). O'zbekistonda CACILM loyihasini amalga oshirish boshlanishi munosabati bilan loyihani amalga oshirishga tayyorgarlik ko'rish bo'yicha Birinchi Milliy seminar (2005 yil may), ikkinchisi esa O'zbekiston NPFning birinchi nashrini muhokama qilish uchun o'tkazildi. (2005 yil noyabr).

O'zbekistonda yerlarning degradatsiyasiga qarshi kurashning ustuvor yo'nalishlari sifatida quyidagilar e'tirof etilgan:

- mahalliy, mintaqaviy va milliy darajada salohiyatni mustahkamlash;
- aholining bilim darajasi va xabardorligini oshirish;
- infratuzilma va bozor mexanizmlarini takomillashtirish;
- barqaror yerdan foydalanish siyosatini milliy va mahalliy strategiyalar va rejalashtirish tizimlariga integratsiyalash;
- yerlarni inventarizatsiya qilish, monitoring va baholash tizimini takomillashtirish;
- agroekotizimlarni tiklash va ekin maydonlaridan foydalanish amaliyotini takomillashtirish;
- o'rmonlarni muhofaza qilish;
- yaylovlardan foydalanishni saqlash va boshqarish;
- maqsadli tadqiqotlarni amalga oshirish;
- resurslardan foydalanishni kompleks boshqarish va suv sifatini yaxshilash;
- Orol dengizining qurishi oqibatlarini yumshatish.

Yerlarning degradatsiyasiga qarshi kurashishning ustuvor yoʻnalishlarini amalga oshirish va yerdan foydalanishni boshqarishda tizimli yondashuvlarni ishlab chiqish boʻyicha sanab oʻtilgan tadbirlardan kadastr va yer monitoringi muhim oʻrin tutadi. Yerlarning holati va ulardan foydalanish toʻgʻrisidagi maʼlumotlarga boʻlgan ehtiyoj, ularning dinamikasi tendentsiyalarini aniqlash, ularni baholash va prognozlash katta maydonlarda alohida ishlarni olib borishni taqozo etadi. Yerdan foydalanish atrof-muhitni boshqarish jarayoni sifatida tabiiy kompleksning ajralmas qismi boʻlganligi sababli, er monitoringi umumiy ekologik monitoring tizimida koʻrib chiqilishi kerak.

Oʻz-oʻzini tekshirish uchun savollar.

1. Oʻzbekiston va jahon hamjamiyatining atrof-muhitni muhofaza qilish sohasidagi hamkorligining jihatlarini ayting.
2. Atrof-muhitni muhofaza qilishning asosiy hududiy va milliy dasturlarini ayting.
3. «CACIWR) xalqaro mintaqaviy dasturi nima?
4. Oʻzbekistonda yer degradatsiyasiga qarshi kurashning ustuvor yoʻnalishlarini ayting.
5. Atrof-muhitni muhofaza qilishda yer kadastr va yer monitoringining rolini yoritib bering.

7. Yer monitoringi tushunchasi

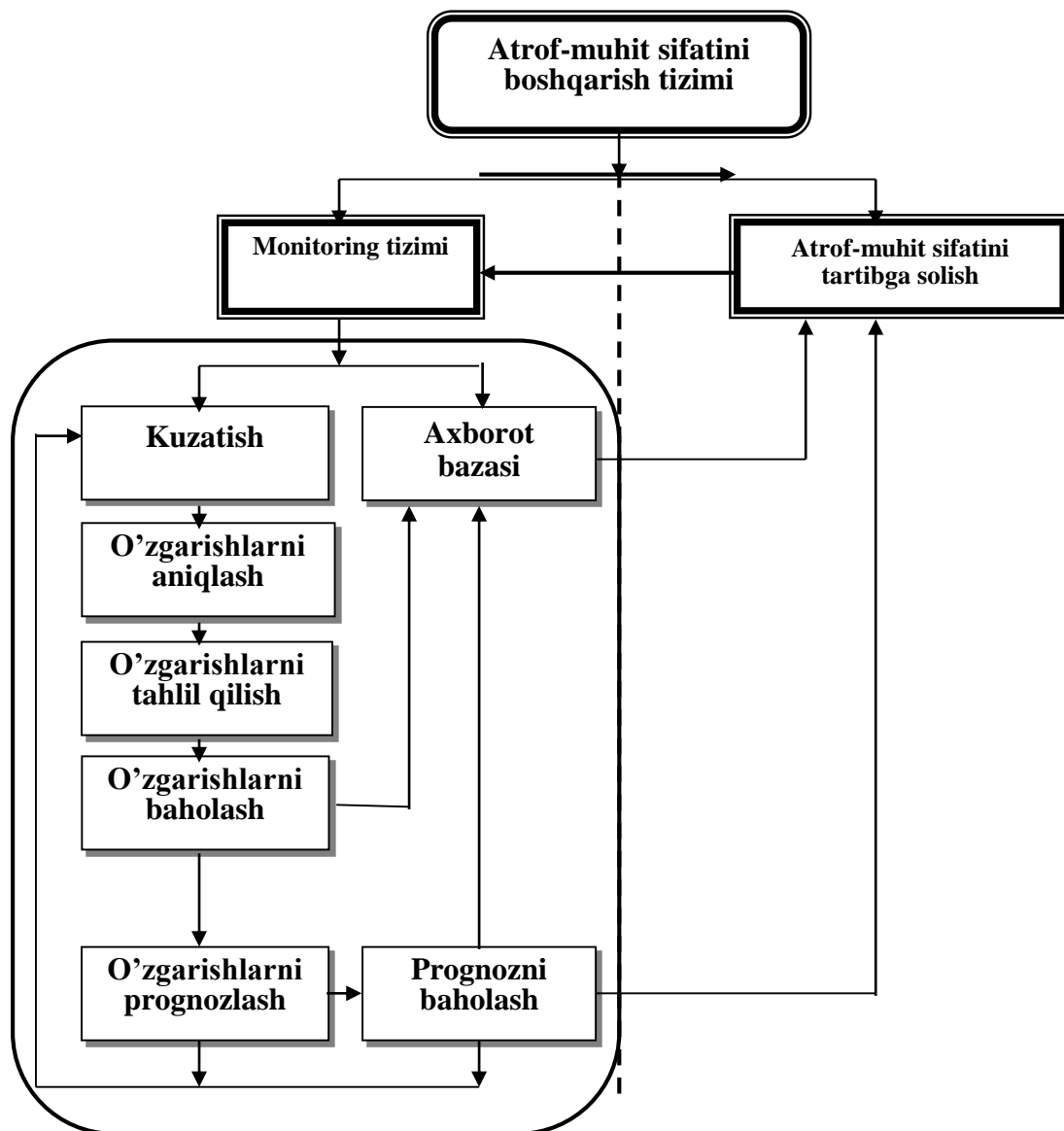
Kontseptsiya. Monitoring (inglizcha "monitoring" soʻzidan olingan) kuzatish degan maʼnoni anglatadi. Kuzatish tabiiy muhitda sodir boʻladigan jarayonlarni, tizimlarning tarkibiy oʻzgarishlarini, moddiylashtirilgan ob'ektlardagi (tabiiy resurslar, iqtisodiy ob'ektlar) tarkibiy va sifatli oʻzgarishlarni, ijtimoiy-iqtisodiy (shu jumladan ishlab chiqarish) va atrof-muhit sharoitlarini aniqlash va oʻrganish maqsadida oʻtkaziladi. Sodir boʻlayotgan oʻzgarishlarning tabiati va hajmi, agar kerak boʻlsa, ularga taʼsir qiladi. Faoliyat sohasi va oʻrganilayotgan hodisa va

jarayonlarning maydoniga, shuningdek ular sodir bo'ladigan ob'ektlarga qarab, monitoringning turli xil turlari ajratiladi: ijtimoiy, yer, hayvonot dunyosi va boshqalar. Qoida tariqasida, ular mo'ljallangan maqsadlariga, o'rganilayotgan ob'ektlarning turlariga va jarayonlar va hodisalardagi xususiyatlariga ko'ra bo'linadi. Shunday qilib, yer monitoringi yerdan foydalanish sohasidagi jarayonlarni o'rganishni anglatadi va maqsadli maqsadiga qarab, o'z navbatida yer sifati monitoringi, yer miqdori monitoringi, qishloq xo'jaligi yerlari monitoringi, aholi punktlari yerlari monitoringi va boshqa sohalarga bo'linadi. va boshqalar.

"Monitoring" atamasi 1971 yilda YuNESKOning SCOPE (Atrof-muhit muammolari bo'yicha ilmiy qo'mitasi) maxsus komissiyasi tomonidan amaliyotga kiritilgan, 1972 yilda global atrof-muhit monitoringi tizimi bo'yicha birinchi takliflar (Birlashgan Millatlar Tashkilotining Atrof-muhit bo'yicha Stokgolm konferentsiyasi) paydo bo'lgan. tabiiy muhit elementlarini fazoda va vaqtda takroran maqsadli kuzatish tizimini aniqlash. Kuzatish jarayoni atrof-muhitdagi narsa va hodisalarni uzoq muddatli, maqsadli idrok etishga asoslangan bilish usuli sifatida qaraladi. Ushbu ma'lumot odamlarning kundalik hayotida, iqtisodiy qurilishda va favqulodda vaziyatlarda (yaqinlab kelayotgan xavfli tabiat hodisalari haqida ogohlantirish uchun) zarurdir. U atrof-muhit holatiga, shu jumladan, tabiiy va xo'jalik ob'ektlarining holati va ulardan foydalanishga salbiy jarayonlarning ta'sirini bartaraf etish maqsadida qabul qilingan boshqaruv qarorlarini ishlab chiqish va samaradorligini tahlil qilishga xizmat qiladi.

Atrof-muhit va tabiiy resurslar monitoringining yagona davlat tizimi (USSMOSPR) ko'p maqsadli axborot tizimi bo'lib, uning maqsadi ishonchli ma'lumotlarni olish, atrof-muhit holatini tahlil qilish, baholash va prognoz qilishdir. Uning ko'p maqsadli axborot xarakteri axborot tizimiga ob'ektlarning tarmoq (idoraviy) monitoringining har xil turlarini kiritish bilan belgilanadi.

Atrof muhitni kuzatish tizimi sifatida monitoring va atrof-muhit sifatini tartibga solish tizimi bilan birgalikda ma'lumot ishlab chiqarish atrof-muhit sifatini boshqarishning umumiy tizimining tarkibiy qismlari (1-darajali quyi tizimlar) hisoblanadi (1-rasm).

1-rasm. Atrof-muhit sifatini boshqarish tizimining sxemasi

Ikkala quyi tizim ham nisbatan avtonom va mustaqildir, shu bilan birga ular bir-biri bilan uzviy bog'langan va o'zlarining birligida ular yaxlit tizimni - atrof-muhit sifatini boshqarish tizimini tashkil qiladi. Atrof-muhit sifatini tartibga solish uchun uning elementlarida sodir bo'layotgan jarayonlar to'g'risida ma'lumot kerak va bu axborot bazasini shakllantirish uchun monitoring o'tkazish kerak.

Monitoring tizim sifatida ikkita komponentni (birinchi darajadagi monitoring quyi tizimlari) o'z ichiga oladi: hodisalar, jarayonlar, atrof-muhit va uning elementlaridagi o'zgarishlarni kuzatish va axborot bazasini shakllantirish. Birinchi quyi tizim (kuzatishlar) o'z tarkibida quyidagi tarkibiy qismlarga (keyingi darajadagi

quyi tizimlarga) ega: kuzatilayotgan hodisalar va ob'ektlardagi dinamikani aniqlash, o'zgarishlar tendentsiyalarini tahlil qilish, o'zgarishlar darajasini baholash, shuningdek o'zgarishlar dinamikasini prognozlash va baholash. o'zgarishlar prognozi. Ikkinchi quyi tizimning maqsadi - axborotni yaratish, uni tizimlashtirish, saqlash, yangilash va foydalanuvchilarga tarqatish. Ikkala monitoring quyi tizimlari ham bir-biriga bog'langan, bir-birini organik ravishda to'ldiradi va ularning birligida yaxlit monitoring tizimini tashkil qiladi:

ma'lumotlarga bo'lgan ehtiyoj kuzatish va ma'lumotlarni to'plashni talab qiladi, olingan ma'lumotlar asosida manfaatdor foydalanuvchilar foydalanadigan axborot bazasi shakllanadi, ya'ni o'zaro bog'liq uzluksiz jarayon sodir bo'ladi. O'z navbatida, bu quyi tizimlarning ikkalasi ham mazmuni va amalga oshirish tartibiga ko'ra quyi darajadagi tizimlarga bo'linadi.

Monitoringni jarayonlarni tartibga solish (qarorlar qabul qilish va maxsus choralar) bilan aralastirib yubormaslik kerak, chunki bu monitoringning mazmuni va maqsadlari emas. Monitoring va tartibga solish o'zaro bog'liq bo'lsa-da, ayni paytda ular atrof-muhit sifatini boshqarishning umumiy tizimining avtonom quyi tizimlari hisoblanadi.

Atrof-muhit va tabiiy resurslar monitoringi yagona davlat tizimining muhim turi yer monitoringi hisoblanadi. Yer monitoringi - bu yagona davlat fondi erlarining miqdoriy va sifat holati, ulardan foydalanish va takror ishlab chiqarish dinamikasini doimiy monitoring qilish tizimi. Yer monitoringi yerlarning miqdoriy va sifat holatidagi o'zgarishlarni aniqlash, baholash va bashorat qilish hamda yerdan foydalanishdagi salbiy jarayonlarning oldini olish va (yoki) bartaraf etish bo'yicha qarorlar ishlab chiqish uchun zarur bo'lgan to'liq, o'z vaqtida va ishonchli axborot bazasini shakllantirish maqsadida amalga oshiriladi. Shu bilan birga, kuzatilayotgan jarayonlarni chuqur o'rganish, yerning holati va undan foydalanishdagi jiddiy o'zgarishlar natijasida yuzaga kelgan keskin vaziyatlarni aniqlash, yer resurslarining holati va ulardan foydalanishga ta'sir etuvchi asosiy va unchalik ahamiyatli bo'lmagan omillarni aniqlash ta'minlanishi kerak. . O'zgartirish jarayonlari ijobiy bo'lgan hollarda yer monitoringi ma'lumotlaridan yerlardan oqilona va samarali

foydalanish va ularni muhofaza qilishni rag'batlantirish uchun foydalanish mumkin. Yer monitoringi quyi tizimlarining butun majmuasi ularni amalga oshirishning qat'iy ketma-ketligiga ega bo'lgan, yerlarning holati va ulardan foydalanish dinamikasini yaxlit tasavvur qilish imkonini beruvchi va uning maqsadiga erishishni ta'minlaydigan organik yaxlit tizimni ifodalaydi.

Jamiyat tomonidan yerdan foydalanish ob'ektiv xususiyatga ega, shuning uchun yer monitoringi davlat tomonidan zaruriy faoliyatdir. Yer monitoringi, umuman, yerdan foydalanishni boshqarishda, xususan, "yerdan oqilona va samarali foydalanishni ta'minlashni nazorat qilish" funksiyasini amalga oshirishda muhim o'rin tutadi.

Respublikada amalga oshirilayotgan yer monitoringining mazmuni va vazifalari O'zbekiston Respublikasining Yer kodeksida (1998 y.), uni amalga oshirish tartibi esa "O'zbekiston Respublikasida yer monitoringini o'tkazish tartibi to'g'risidagi nizomda" belgilangan. O'zbekiston" va "O'zbekiston Respublikasida yer monitoringini o'tkazish tartibi to'g'risida"gi yo'riqnomasi.

Yer monitoringining mohiyati va maqsadi uning asosiy vazifalarini belgilaydi:

- yerdan foydalanish va muhofaza qilish samaradorligini operativ davlat nazoratini axborot bilan ta'minlash;

- yerning holati va undan foydalanish jarayonlarini monitoring qilish;

- yerning holati va undan foydalanishda aniqlangan jarayonlarni tizimli tahlil qilish;

- yerning holati va undan foydalanish jarayonlarining hozirgi rivojlanish darajasini baholash;

- yerlarning holati va ulardan foydalanish jarayonlarining rivojlanishini prognozlash;

- yer monitoringi texnologiyalarini takomillashtirish.

Yagona davlat yer fondi va uning alohida tarkibiy qismlari: yer toifalari, ma'muriy-hududiy bo'linmalar (viloyatlar, tumanlar, shaharlar, shaharchalar, yer uchastkalari) yer monitoringi ob'yekti hisoblanadi. Uning o'rganish predmeti er

resurslaridan foydalanish jarayonlari (dinamikasi), erlarning sifat va miqdoriy holati bo'lib, bundan keyin ham salbiy, ham ijobiy jarayonlarni aniqlash, shu asosda takomillashtirish bo'yicha zarur qarorlar qabul qilish maqsadida amalga oshiriladi. yerdan foydalanish samaradorligi.

Yer monitoringi huquqiy, iqtisodiy, moliyaviy va ekologik mohiyatga ega. Vakolatli davlat organlari tomonidan tasdiqlanadigan er monitoringi natijalari barcha manfaatdor foydalanuvchilar tomonidan foydalanishi uchun majburiy bo'lib qoladi, ya'ni huquqiy hujjatlar shaklida bo'ladi. Belgilangan tartibda tasdiqlanmagan boshqa yer monitoringi ma'lumotlari rasmiy deb hisoblanishi mumkin emas.

Yer monitoringi chuqur iqtisodiy mohiyatga ega. Ular erning (tuproqning) sifat holatini tahlil qilish uchun zarur bo'lib, qishloq xo'jaligi korxonalarida ekinlar hosildorligi va yalpi mahsulot hajmini rejalashtirish, meliorativ ishlarni bajarish, o'g'itlar tizimini qabul qilish, fermer xo'jaliklari faoliyatini baholash va boshqa bir qator muammolarni hal qilish uchun ishlatiladi. Yer monitoringi ma'lumotlari yerlarni baholash, ishlab chiqarish ob'ektlari, savdo va xizmat ko'rsatish ob'ektlari uchun yer uchastkalarini xususiyashtirish, yakka tartibdagi turar-joy qurish uchun zarurdir.

Yer monitoringi natijalari fiskal jihatga ham ega, chunki ular belgilangan yer solig'i miqdoriga ta'sir qiladi, ularning boshlang'ich stavkalari ular tashkil etilgan paytdagi yerning sifatiga bog'liq bo'lib, keyinchalik yer sifati dinamikasiga qarab tuzatiladi. Yer monitoringi axboroti ham ekologik mohiyatga ega, chunki u yerning sifat holati dinamikasini doimiy monitoringini ta'minlaydi: tuproq unumdorligi o'zgarishi, tuproq eroziyasi darajasi, yerning ifloslanish va ifloslanish darajasi va boshqalar.

O'z-o'zini tekshirish uchun savollar.

1. Atrof-muhit monitoringining ta'rifi qanday?
2. Atrof-muhit monitoringi qaysi yuqori tizimga kiradi?

3. Atrof-muhit sifatini boshqarish tizimining blok-sxemasida atrof-muhit monitoringi o'rnini ko'rsating.

4. Atrof muhit monitoringi quyi tizimlarini nomlang.

5. Yer monitoringini aniqlang.

6. Yer monitoringining maqsadi nima?

7. Yer monitoringi ob'ekti nima?

8. Yer monitoringi o'rganish predmeti nima?

9. Yer monitoringining mohiyati nimada?

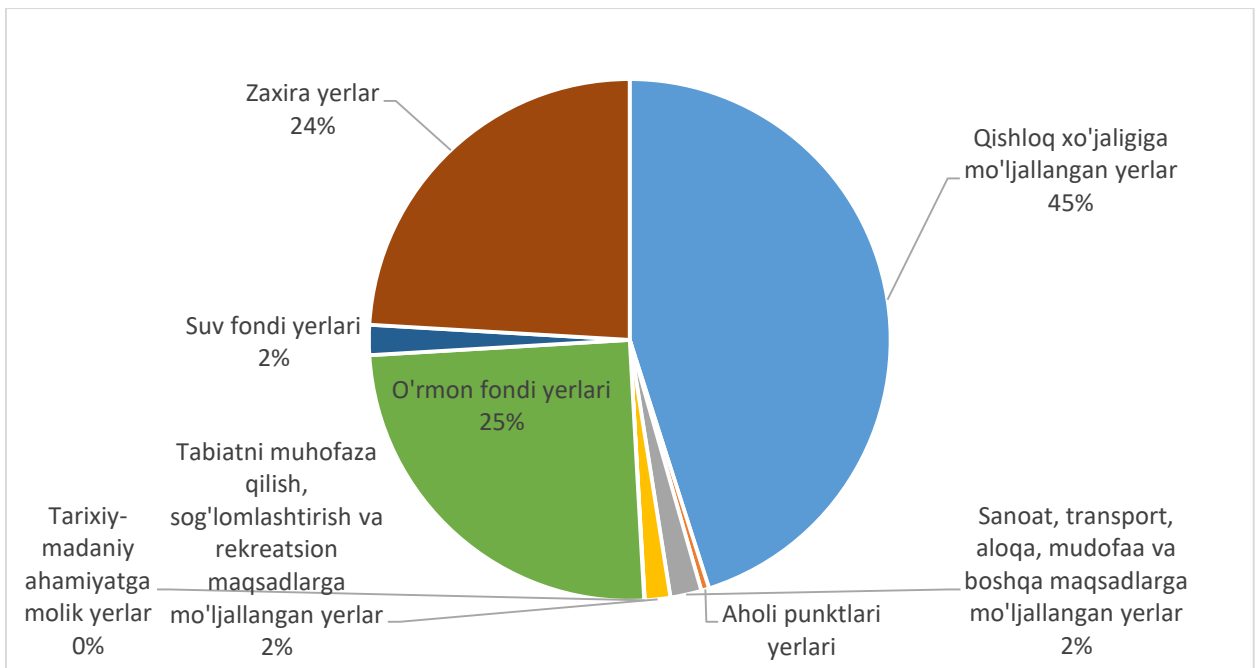
10. Yer monitoringining asosiy vazifalarini ayting.

8. Yerni kuzatish ob'ekti

Respublikada yer monitoringi ob'ekti uning Yagona davlat yer fondi, viloyatlar, tumanlar, shaharlar va tumanlarning yer fondi, idoraviy mansubligidan va ularga bo'lgan huquq turlaridan qat'i nazar, yer uchastkalari hisoblanadi. Yer monitoringi turlariga (mahalliy, mintaqaviy yoki respublika) qarab, har bir alohida holatda uning ob'ekti Yagona davlat o'rmon fondining tarkibiy (hududiy) bo'linmalaridan biri hisoblanadi.

Yagona davlat o'rmon fondi tarkibi yerlarning maqsadli maqsadiga qarab belgilanadi, O'zbekiston Respublikasining Yer kodeksiga asosan sakkizta asosiy toifalar ajratilgan (2-rasm va 1-jadval):

- qishloq xo'jaligi ehtiyojlari uchun berilgan qishloq xo'jaligi maqsadlari. Ularga sug'oriladigan va sug'orilmaydigan (yomg'irli) yerlar, ekin maydonlari, shuningdek, pichanzor va yaylovlar, ko'p yillik mevali plantatsiyalar, tut daraxtlari kiradi, maydoni 20 761,6 ming gektar;

2-rasm. O'zbekiston Respublikasi yer fondining tarkibi

- shaharlar va shahar tipidagi aholi punktlari chegaralarida joylashgan aholi punktlari (shaharlar, shahar tipidagi posyolkalar) 223,4 ming gektarni tashkil qiladi.

O'zbekiston Respublikasi yer fondining tarkibi va dinamikasi

Yillar	Umumiy maydoni	Shu jumladan yer fondi toifalari bo'yicha															
		qishloq xo'jaligi maqsadlari uchun mo'ljallangan yerlar		Aholi punktlari yerlari		Sanoat, transport, aloqa, mudofaa va boshqa maqsadlarga mo'ljallangan yerlar		Tabiatni muhofaza qilish, sog'lomlashtirish va rekreatsion maqsadlarga mo'ljallangan yerlar		Tarixiy-madaniy ahamiyatga molik yerlar		O'rmon fondi yerlari		Suv fondi yerlari		Zaxira yerlar	
		тыс. га	%	тыс. га	%	тыс. га	%	тыс. га	%	тыс. га	%	тыс. га	%	тыс. га	%	тыс. га	%
1991	44797,7	32555,3	72,7	207,6	0,5	1831,7	4,1	15,5	-	-	-	2860,1	6,4	628,1	1,4	6999,4	15,6
1993	44797,7	31904,6	71,2	216,3	0,5	1822,2	4,1	7,3	-	-	-	5569,1	12,4	642,5	1,4	4635,7	10,3
1995	44457,9	29736,0	66,9	221,2	0,5	1834,1	4,1	7,4	-	-	-	7374,2	16,6	654,2	1,5	4630,8	10,4
1997	44405,0	25359,5	57,1	229,2	0,5	1880,2	4,2	11,3	-	-	-	8665,4	19,5	798,5	1,8	7460,9	16,8
1999	44410,3	25789,8	58,1	230,6	0,5	1934,2	4,4	12,6	-	-	-	8050,4	18,1	810,2	1,8	7582,5	17,1
2001	44410,3	25477,7	57,4	234,0	0,5	1928,1	4,3	72,5	0,2	-	-	8409,2	18,9	819,2	1,8	7469,6	16,8
2003	44410,3	22570,4	50,8	237,2	0,5	1894,3	4,3	72,4	0,2	0,2	-	8597,4	19,4	825,0	1,9	10213,4	23,0
2005	44410,3	22371,3	50,4	237,8	0,5	1970,9	4,4	72,4	0,2	0,3	-	8543,8	19,2	825,3	1,9	10388,5	23,4
2007	44410,3	22259,2	50,1	234,9	0,5	1965,1	4,4	72,2	0,2	0,4	0,001	8661,1	19,5	813,6	1,83	10403,8	23,4
2009	44410,3	22264,6	50,1	235,4	0,5	1968,0	4,4	75,5	0,2	0,4	0,001	8661,2	19,5	815,8	1,84	10389,4	23,4
2011	44410,3	20487,7	46,1	220,4	0,5	1979,3	4,5	75,9	0,2	2,6	0,006	9629,6	21,7	829,4	1,87	11185,4	25,2
2013	44410,3	20481,1	46,1	214,1	0,5	914,5	2,1	75,9	0,2	6,2	0,01	9636,9	21,7	831,4	1,87	12250,2	27,6
2015	44892,4	20417,0	45,5	219,6	0,5	905,1	2,0	76,0	0,2	9,7	0,02	9752,3	21,7	832,4	1,85	12680,3	28,2
2017	44892,4	20174,0	44,9	220,8	0,5	905,3	2,0	704,3	1,6	14,1	0,03	11191,9	24,9	833,6	1,86	10848,4	24,2
2019	44892,4	20236,3	45,1	221,4	0,5	866,3	1,9	710,4	1,6	14,5	0,03	11199,5	24,9	836,9	1,87	10807,1	24,1
2020	44892,4	20761,6	46,2	223,4	0,5	867,4	1,9	731,7	1,6	14,6	0,03	12020,8	26,8	835,2	1,86	9437,7	21,0

Manba: O'zbekiston Respublikasi Yer fondi (1991-2020).

- 731,7 ming gektarni tashkil etuvchi, shifobaxsh tabiiy omillarga ega, alohida muhofaza etiladigan tabiiy hududlar egallagan, ommaviy rekreatsiya va turizm uchun foydalaniladigan ekologik, sog'lomlashtirish, rekreatsion maqsadlarda;

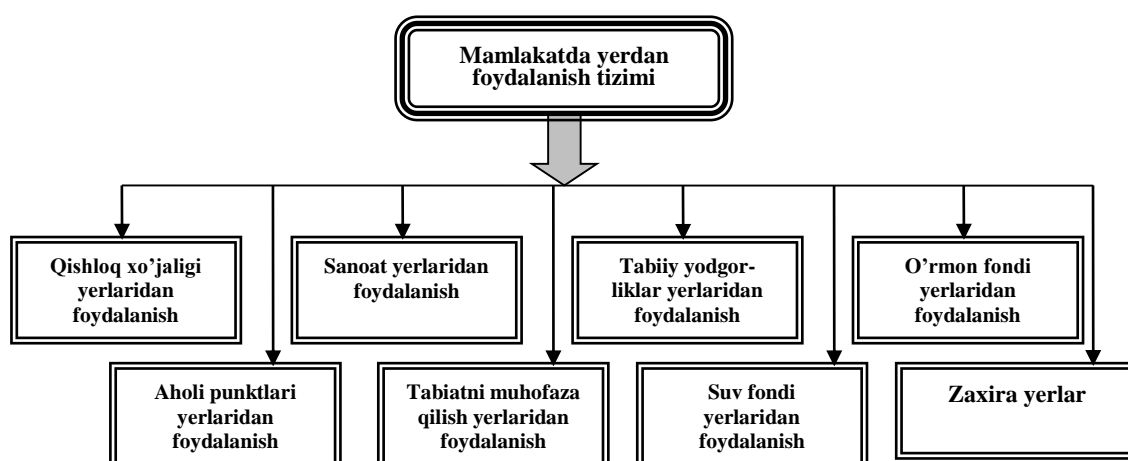
- tarix va madaniyat yodgorliklari ostida joylashgan tarixiy-madaniy maqsadlar uchun ahamiyatsiz miqdor - 14,6 ming gektar;

- o'rmon bilan qoplangan va qoplanmagan, lekin o'rmon xo'jaligi ehtiyojlari uchun berilgan o'rmon fondi 12020,8 ming gektarni tashkil etadi;

- suv ob'ektlari, suv xo'jaligi inshootlari va suv ob'ektlari qirg'oqlari bo'ylab o'tish joylari egallagan suv fondi - 835,2 ming gektarni tashkil etadi;

- davlat qo'riqxonasi va hozirda foydalanishga berilmagan qo'riqxonalar 9437,7 ming gektarni tashkil etadi.

Yagona davlat er fondining har bir toifasi boshqa toifalardan farqli o'laroq, o'ziga xos maqsadga ega. Jamiyatning turli ehtiyojlarini qondirish nuqtai nazaridan ulardan foydalanish xarakteri bilan belgilanadi. Turli vazirlik va idoralarga, yuridik va jismoniy shaxslarga berilgan, butun jamiyatda o'z maqsadiga muvofiq foydalanilayotgan yerlar mamlakatning yerdan foydalanishini ifodalaydi. Yerlar toifalariga ko'ra, mamlakatning yerdan foydalanish tizimi sifatida yerdan foydalanishning yettita (zaxira yerlardan tashqari) bir xil nomdagi turlari – quyidagi tizimlar kiradi (3-rasm).

3-rasm. Yerdan foydalanish tizimi

Ma'muriy-hududiy jihatdan viloyatlar, tumanlar, shaharlar va shaharchalarning yerlari, shuningdek yer uchastkalari ajratiladi. Respublika viloyatlarining yer fondlari 2-jadvalda ko'rsatilgan bo'lib, undan quyidagi xulosalar chiqarish mumkin:

- yer resurslarining eng yuqori mutlaq qiymatiga Qoraqalpog'iston Respublikasi (16,1 million gektar), ikkinchi o'rinda Navoiy (10,9 million gektar) va Buxoro (4,2 million gektar) viloyatlari; umumiy maydoni bo'yicha eng kami Sirdaryo viloyati (0,43 mln. ga);

Qishloq xo'jaligi erlarining maksimal maydoni Navoiy viloyatiga (9,3 million gektar), undan keyin Qoraqalpog'iston Respublikasiga (5,1 million gektar) va Buxoro viloyatiga (2,9 million gektar) to'g'ri keladi; eng kam ko'rsatkich Andijon viloyatida (0,25 mln. gektar);

jadval 2

O'zbekiston Respublikasi yer fondi (01.01.2020 holatiga ko'ra)

№ t.r.	Respublika, viloyat	maydoni, ming. ga			
		Jami	Qishloq xo'jaligi yer turlari	Ekin yerlari	Sug'oriladigan yerlar
1	Qoraqalpog'iston Respublikasi	16656,1	5695,1	418,5	418,5
2	Andijon	430,3	255,4	200,6	200,6
3	Buxoro	4183,1	2786,0	200,1	200,1
4	Jizzax	2117,9	1262,0	489,3	259,9
5	Qashqadaryo	2856,8	2143,4	675,7	417,3
6	Navoiy	10948,1	8902,3	122,9	92,0
7	Namangan	718,1	387,9	188,2	188,2
8	Samarqand	1677,3	1299,4	429,0	246,9
9	Surxondaryo	2009,9	1139,1	278,1	238,6
10	Sirdaryo	427,6	287,4	249,2	249,2
11	Toshkent	1524,9	829,0	329,0	295,7
12	Farg'ona	700,5	320,4	247,6	247,6
13	Xorazm	608,2	331,6	205,3	205,3
14	Toshkent sh.	33,6	0	0	0
	JAMI	44892,4	25639,0	4033,5	3259,9

- Qashqadaryo viloyati (0,68 million gektar) ekin maydonlarining maksimal maydoniga ega, undan keyin Jizzax (0,49 million gektar) va Samarqand (0,43

million gektar) viloyatlari; Navoiy viloyati eng kam ko'rsatkichga ega (0,12 mln. gektar);

- Sug'oriladigan yerlarning maksimal maydoni Qoraqalpog'iston Respublikasi va Qashqadaryo viloyati (0,42 million gektar), ikkinchi o'rinda Toshkent viloyati (0,29 million gektar); Navoiy viloyati eng kam ko'rsatkichga ega (0,09 mln. gektar).

Monitoring ob'ekti sifatida yer resurslari mutlaq ko'rsatkichlarda hududlar bo'yicha notekis taqsimlangan. Oxirgi 20 yil ichida nafaqat respublikaning umumiy maydoni, balki erlar maydoni (tarkibi) ham dinamikaga erishdi (1-jadvalga qarang). Sobiq Ittifoqqa qo'shni respublikalar hududlari delimitatsiyasi va davlat chegaralarining o'rnatilishi munosabati bilan respublikaning umumiy maydoni ba'zi o'zgarishlarga duch keldi.

Respublikada yerdan foydalanishning barcha turlarining maydonlari jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishining ob'ektiv sabablariga ko'ra dinamik xarakterga ega. 1991-2020 yillar uchun. Qishloq xo'jaligi erlaridan foydalanish maydoni uchdan birdan ko'proqqa kamaydi. Ushbu dinamikaning asosiy sababi yaylovlar maydonining tizimsiz o'tlash va tuproqning buzilishi tufayli sifat holatining sezilarli darajada pasayishi tufayli sezilarli darajada qisqarishidir. Degradatsiyaga uchragan qishloq xo'jaligi yerlarining bir qismi o'rmon fondi toifasiga, bir qismi esa zaxira toifasiga o'tkazildi. Aholi punktlari toifasidagi er maydoni ko'rib chiqilayotgan davrda 7,6 foizga oshdi. Buning asosiy sababi qishloq aholi punktlarida tomorqa yerlarining ko'payishi bo'ldi. 1991-2020-yillarda sanoat, transport, aloqa, mudofaa va boshqa maqsadlardagi yerlar maydonini qisqartirish. 47,3% ni tashkil etdi va mustaqillik va bozor munosabatlariga o'tish sharoitida mamlakatning rivojlanayotgan iqtisodiyotining ehtiyojlari bilan bog'liq. O'rmon fondi erlari toifasi sezilarli o'zgarishlarga uchradi – 1992, 1995, 1997, 2020-yillarda degradatsiyaga uchragan yaylov yerlarining unga o'tkazilishi hisobiga ko'rib chiqilayotgan davrda uning maydoni 4,3 baravar oshdi va 12,02 million gektarga yetdi. Suv fondi toifasidagi yerlar ham maydonning ortib borayotgan dinamikasiga ega. Ko'rib chiqilayotgan davrda ularning maydoni 32,9% ga oshdi. O'rtacha yiliga bu yerlar maydonining o'sishi 1-5 ming gektar oralig'ida bo'ldi, bu asosan qishloq

xo'jaligida ishlab chiqarishga bo'lgan ehtiyojning ortishi bilan izohlanadi. 1994-1996-yillarda hudud hajmining sezilarli sakrashiga kelsak, buning sababi, Sirdaryo va Jizzax viloyatlaridagi Arnasoy va Aydarko'l ko'llari maydonlarining Chordaryo suv omboridan chiqishi tufayli keskin ko'payganligidir. Va nihoyat, zaxira toifasidagi yerlar maydoni ham tahlil qilinayotgan davrda 34,4 foizga oshgan. Bundan tashqari, 1991 va 1992 yillarda. ushbu toifadagi yerlarning bir qismini o'rmon fondi yerlari toifasiga o'tkazish hisobiga maydonning sezilarli qisqarishi kuzatildi va 1997 va 2002 y. - aksincha, degradatsiyaga uchragan yaylov erlarining qaytarilishi hisobiga har safar qariyb 3 million gektarga ortib bormoqda.

Mamlakatda amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlar sharoitida erlarning asosiy toifalari (yoki yerdan foydalanish tuzilmasi) hududlari dinamikasi yer munosabatlarida davom etayotgan ancha chuqur o'zgarishlardan, erni taqsimlash va undan foydalanish xarakteridagi moslashuvchan jarayonlardan dalolat beradi. Jamiyatning ijtimoiy, rekreatsion, sog'liqni saqlash va ekologik xizmatlarga bo'lgan zamonaviy ehtiyojlari bilan belgilanadigan resurslar. Bu mamlakatdagi iqtisodiy o'zgarishlar bilan bog'liq holda jamiyatda sodir bo'lgan ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlarning aksi, natijasidir. Shu bilan birga, hududlarni xo'jaliklarda qayta tashkil etish natijasida yerlarning holati va ulardan foydalanishda ko'plab o'zgarishlar ro'y beradi. Bundan tashqari, yerdan foydalanuvchilar va yer egalarining o'zlari tomonidan yer to'g'risidagi qonun hujjatlarini o'zboshimchalik bilan buzish natijasida yerni noto'g'ri boshqarish natijasida ham jiddiy o'zgarishlar ro'y beradi. Bu, ayniqsa, qishloq xo'jaligi erlari va aholi punktlariga tegishli. Yerlarning tarkibi va ulardan foydalanishda sodir bo'layotgan barcha o'zgarishlar, ularning sabablaridan qat'i nazar, doimiy yer monitoringining o'rganish predmeti hisoblanadi.

O'z-o'zini tekshirish uchun savollar.

1. Monitoringning turli darajalarida yer monitoringi ob'ekti nima?
2. Mamlakatning yagona yer fondi qanday tuzilmalardan iborat? Erlarning toifalarini va ularning shakllanishining asosiy tamoyilini ayting.

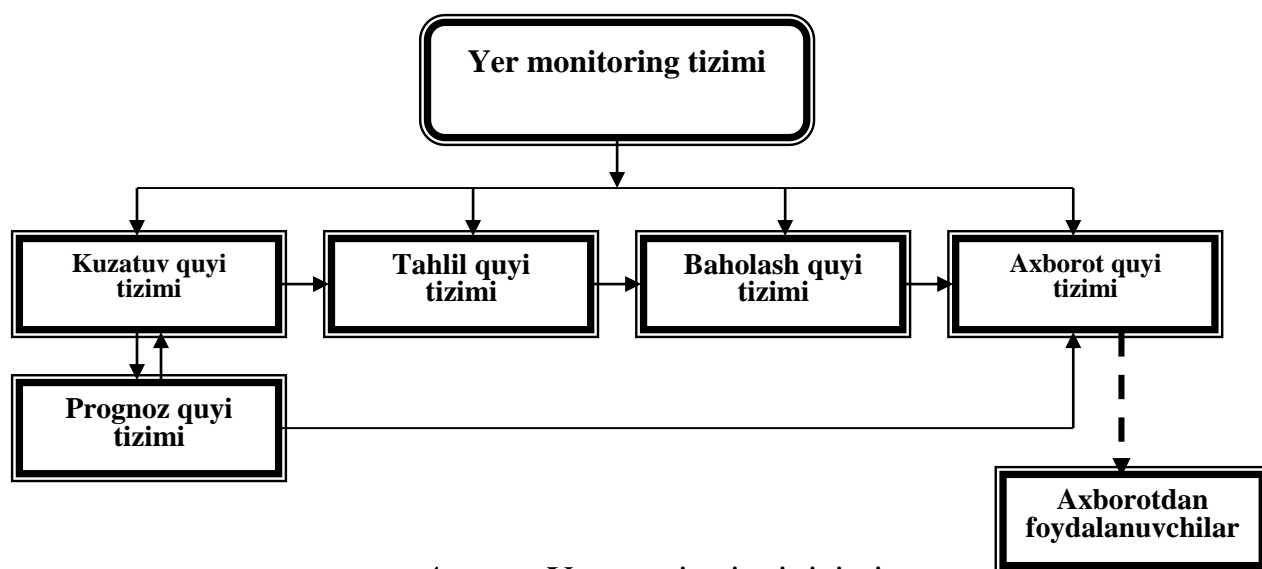
3. Aholi punktlarida keyingi 16-17 yildagi yerlar dinamikasining asosiy sabablarini ayting.
4. O‘rmon yerlarining keyingi 16-17 yildagi dinamikasining asosiy sabablarini ayting.
5. Oxirgi 16-17 yildagi suv fondi yerlari dinamikasining asosiy sabablarini ayting.
6. Maydoni bo‘yicha yerlarning eng katta toifasi qaysi, uning maydonining keyingi 16-17 yildagi dinamikasining asosiy sabablarini ayting.
7. Yer resurslarining mintaqalar bo‘yicha taqsimlanishi qanday xususiyatga ega?
8. Qaysi hududda yer resurslari eng katta?
9. Qaysi hududda yer resurslari eng kam?
10. “Zaxira” er toifasi nimadan iborat?

9. Yer monitoringini tarkibiy qismlari

Yer monitoringi yer resurslarining holati va ulardan foydalanish monitoringi bo'yicha davlatning kompleks faoliyati sifatida bir qator tarkibiy qismlardan (quyi darajadagi quyi tizimlar) iborat bo'lib, ular uzviy bog'liqlikda uning yaxlit tizimini tashkil qiladi. Yer monitoringining birinchi darajali quyi tizimlari quyidagilardan iborat: yerning holati va undan foydalanish jarayonlarini kuzatish, kuzatish natijalarini tahlil qilish va jarayonlarning rivojlanish tendentsiyalarini aniqlash, yerning holati va foydalanish dinamikasining tabiati va darajasini baholash. yer, yerning holati va foydalanishdagi prognozlash jarayonlari, ma'lumotlar bazasi (4-rasm).

Yerning miqdoriy va sifat holati va undan foydalanish dinamikasini "kuzatish" va natijalarni (ma'lumotlarni) qayd etish er monitoringining birinchi quyi tizimidir, chunki uning natijalari asosida uning keyingi tarkibiy qismlarini: tahlil qilish va baholashni amalga oshirish mumkin. jarayonlar, shakllanish ma'lumotlar bazalari faqat ushbu jarayonlarni monitoring qilish natijalari asosida yaratilishi mumkin. Shu bilan birga, yuqori sifatli (tahlil qilinadigan va baholanadigan) axborotni olish uchun

birinchi navbatda o'rganilayotgan ob'ektni kuzatishni o'tkazish kerak. Garchi "kuzatish va natijalarni qayd etish" birinchi quyi tizim bo'lib, ularsiz er monitoringining keyingi quyi tizimlari ishlay olmaydi, ammo bu asosiy emas, chunki agar keyingi quyi tizimlarni amalga oshirish zarurati bo'lmasa, birinchi quyi tizimni amalga oshirish amalga oshiriladi. ma'nosiz bo'lib qoladi. Bularning barchasi yer monitoringining yagona integral tizimini tashkil etuvchi barcha kichik tizimlarning organik o'zaro bog'liqligini ko'rsatadi.

4-rasm. Yer monitoringi tizimi

Yerning holati va undan foydalanish jarayonlarini “kuzatish natijalarini tahlil qilish” quyi tizimi yer monitoringining ikkinchi quyi tizimi bo‘lib, uning vazifasi o‘rganilayotgan jarayonlar (birinchi quyi tizim) kuzatuvining olingan ma’lumotlarini tahlil qilish va rivojlanish tendentsiyalarini aniqlashdan iborat. ushbu jarayonlardan. O'rganilayotgan jarayonlarning rivojlanish tendentsiyalari har xil bo'lishi mumkin: ortib borayotgan va kamayuvchi, bir xil va notekis, birlashtirilgan. Tahlil qilingan kuzatish ma'lumotlari va jarayonlar rivojlanishining o'rganilgan tendentsiyalari uchinchi quyi tizim bosqichiga "o'tkaziladi". Shuning uchun yer monitoringining ikkinchi quyi tizimi uning birinchi va uchinchi quyi tizimlari bilan bog'liq.

Xuddi shunday, uchinchi quyi tizim ikkinchi va to'rtinchi quyi tizimlar bilan uzviy bog'liq bo'lib, uning vazifasi yerning holati va foydalanishida sodir bo'ladigan

o'zgarishlarning tabiati va darajasini baholashdan iborat. Kuzatish ma'lumotlarini baholash ularni tahlil qilgandan so'ng amalga oshiriladi va baholangan kuzatuv natijalari ma'lumotlar bazasiga (to'rtinchi quyi tizim) kiradi.

To'rtinchi quyi tizim "ma'lumotlar bazasi" yoki "axborot bazasi" o'z navbatida uchinchi quyi tizim bilan bog'liq bo'lib, u erdan baholangan ma'lumotlar olinadi va birinchi quyi tizim: foydalanuvchilarning er monitoringi ma'lumotlariga bo'lgan ehtiyojlari erning holati va ulardan foydalanish jarayonlarini kuzatish zarurligini taqozo qiladi. yer, boshqa narsalar qatorida. Boshqa tomondan, yer monitoringi ma'lumotlariga ehtiyoj bo'lmasa, yerning holati va undan foydalanish jarayonlarini kuzatish maqsadga muvofiq emas. Yer monitoringining to'rtinchi va birinchi quyi tizimlari o'rtasidagi bog'liqlik uning tizimining yopiqligini ko'rsatadi va yer monitoringining to'liq tsiklini tavsiflaydi. To'rtinchi quyi tizimning vazifasi - axborotni to'plash, uni saqlash, yangilash va foydalanuvchilarga tarqatish. Shuning uchun, uchinchi va birinchi quyi tizimlar bilan aloqa qilishdan tashqari, u axborot foydalanuvchilari uchun "chiqish" ga ega.

Joriy axborotni ishlab chiqishdan tashqari, er monitoringi vazifasi prognoz ma'lumotlarini ishlab chiqish bo'lishi mumkin. Bunday holda, uning tizimi o'rganilayotgan jarayonlarning rivojlanishini bashorat qilish uchun quyi tizimni o'z ichiga oladi. Ushbu quyi tizim birinchisi bilan bog'liq, chunki prognozlash dastlabki (kuzatilgan) ma'lumotlarga asoslanadi va prognoz ma'lumotlari keyingi kuzatish orqali tekshiriladi va to'rtinchi quyi tizim, bu erda prognoz ma'lumotlari uzatiladi va u erdan foydalanuvchilarga (2-rasm).

Yer monitoringi quyi tizimlarining har biri, o'z navbatida, birinchi darajali quyi tizimning vazifalarini amalga oshirish bo'yicha amalga oshirilgan tadbirlar (ishlar) murakkabligiga qarab, quyi darajadagi bir qator quyi tizimlarni o'z ichiga oladi: ikkinchi, uchinchi va boshqalar. Shunday qilib, "kuzatish" quyi tizimi kuzatishlarni tashkil etish bo'yicha faoliyatni va kuzatuvlarning o'zini, ya'ni ikkinchi darajadagi ikkita quyi tizimni o'z ichiga oladi. Ikkinchi darajali quyi tizim - kuzatuvlarni tashkil etish, o'z navbatida, quyidagi tadbirlarni o'z ichiga oladi: topshiriq olish, kuzatish metodologiyasini ishlab chiqish, o'rganilayotgan er uchastkasining kartografik

asosini tayyorlash, kuzatishlar uchun zarur jihozlarni tayyorlash, mutaxassislar guruhini shakllantirish; kuzatish maydoniga ko'chish va boshqalar. Kuzatishlarni tashkil qilish uchun sanab o'tilgan tadbirlarning har biri kichikroq qismlarga bo'linishi mumkin.

Yer monitoringining ikkinchi quyi tizimi, o'z navbatida, ikkinchi darajali ikkita quyi tizimni o'z ichiga oladi: kuzatish natijalarini tahlil qilish va o'rganilayotgan jarayonning tendentsiyalarini aniqlash, bu esa o'z navbatida quyi darajadagi quyi tizimlarni o'z ichiga oladi. Kuzatish natijalarini tahlil qilish jarayonida o'zgarishlarning mohiyati va sabablari o'rganiladi: yerdan noratsional va samarasiz foydalanish, yer uchastkalarining meliorativ holatini buzish, qishloq xo'jaligi tizimi va o'g'itlash tizimining buzilishi, o'g'itlashning yetishmasligi. tuproq unumdorligini oshirish, yerlarning sho'rlanishi, botqoqlanishi, ko'payishi, sanoat va maishiy chiqindilarning ifloslanishi, zaharli chiqindilar, radiatsiyaviy ifloslanish, suv va shamol eroziyasi, yer yuzasining eroziyasi, ko'chkilar va boshqalar. . Erning holati va undan foydalanish dinamikasi yoki tendentsiyalarini faqat vaqtning turli nuqtalarida kuzatuv natijalarini solishtirish orqali aniqlash mumkin: bir oy, chorak, yarim yil, bir yildan keyin va hokazo. Bunday kuzatish natijalari er uchastkalarining turli xususiyatlarining ko'rsatkichlari bo'lishi mumkin: ularning maydoni, erning tuzilishi, tuproqdagi chirindi miqdori, yer osti suvlari darajasi, tuproqdagi tuz miqdori, erning (tuproqning) yuvilgan sirt qatlamining qalinligi, obodonlashtirish. saytni obodonlashtirish va boshqalar.

Yer monitoringining uchinchi quyi tizimi - yerning holati va undan foydalanishdagi o'zgarishlarni baholash - quyi darajadagi quyi tizimlarni o'z ichiga oladi: o'zgarishlarning miqdoriy o'lchovini o'rnatish va sodir bo'lgan o'zgarishlarning me'yoriy jihatdan maqbul bo'lganlar bilan qiyosiy bahosini o'rnatish. O'zgarishlar hajmini aniqlash zarurati erdan keyingi foydalanishda ushbu o'zgarishlarning salbiy oqibatlarini oldini olish yoki bartaraf etish bo'yicha muayyan chora-tadbirlarni ishlab chiqish bo'yicha qarorni to'g'ri tanlash zarurati bilan bog'liq. Amalga oshirilayotgan chora-tadbirlarning tabiati yerning holati va foydalanishida sodir bo'lgan o'zgarishlarning turlari, xarakteri va darajasiga bog'liq. Agar haqiqiy

o'zgarishlarning kattaligi belgilangan tolerantliklardan oshsa, u holda salbiy jarayonning sabablari va oqibatlarini bartaraf etish choralari ko'rish kerak. Agar dinamika darajada ahamiyatsiz bo'lsa va salbiy jarayon faqat dastlabki bosqichda bo'lsa, unda biz o'zimizni maxsus ehtiyot va profilaktika choralari bilan cheklashimiz mumkin.

O'zgarishlar ham salbiy, ham ijobiy bo'lishi mumkin, garchi urning hozirgi holati va foydalanishni hisobga olsak, ular asosan salbiy. Erning holati va undan foydalanishning salbiy dinamikasi yuzaga kelgan taqdirda maxsus chora-tadbirlar ishlab chiqiladi: eroziyaga qarshi chora-tadbirlar, melioratsiya, qishloq xo'jaligi, o'rmon melioratsiyasi, jarimalar qo'llaniladi, alohida hollarda yerga egalik qilish yoki undan foydalanish huquqidan mahrum etiladi. Ijobiy o'zgarishlar ro'y bergan hollarda yer egasi yoki yerdan foydalanuvchini rag'batlantirish to'g'risidagi qarorlar qabul qilinadi va yer uchastkasining kadastr qiymati, yer solig'i stavkalari va boshqalar tuzatiladi.

Yer monitoringining to'rtinchi kichik tizimi – ma'lumotlar bazasini shakllantirish – olingan kuzatish natijalarini qayta ishlash, yerlarning holati va ulardan foydalanishda aniqlangan jarayonlarning belgilangan tendentsiyasi va aniqlangan jarayonlarni baholash natijalarini o'z ichiga oladi. Ro'yxatda keltirilgan barcha ma'lumotlar er monitoringi ma'lumotlar bazasini tashkil qiladi. Bu yerda ma'lumotlar uning turlari bo'yicha tizimlashtiriladi, saqlanadi, kerak bo'lganda yangilanadi va manfaatdor foydalanuvchilarga beriladi. Yer monitoringi ma'lumotlar bazasida, agar uni saqlash dasturida jarayonlarni prognozlash nazarda tutilgan bo'lsa, o'rganilayotgan yer uchastkalari va hududlarining holati va ulardan foydalanishda o'rganilayotgan jarayonlarning rivojlanishi to'g'risidagi prognoz ma'lumotlar ham bo'lishi mumkin.

Yerlarning holati va foydalanishdagi jarayonlarning rivojlanishini prognozlash kuzatish tizimining quyi darajadagi quyi tizimi sifatida qaralishi mumkin. Birinchidan, prognozlash kuzatish ma'lumotlari yordamida amalga oshiriladi. Ikkinchidan, prognoz davri boshlanganda, o'rganilayotgan jarayonlarning prognoz parametrlari ushbu davrda sodir bo'lgan haqiqiy qiymatlari bilan taqqoslanadi.

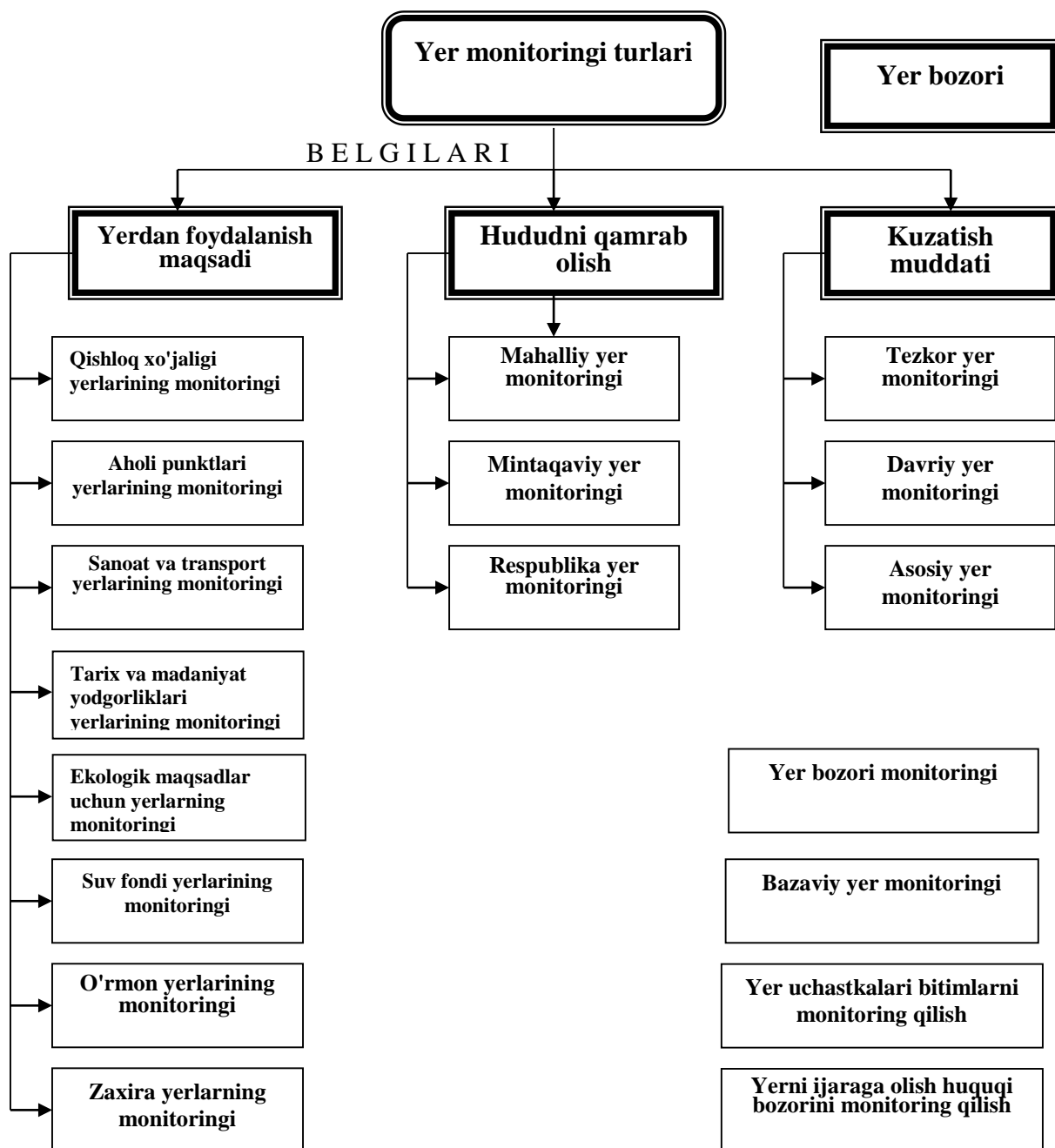
Parametrlarni bunday taqqoslash jarayonlarning prognoz parametrlarini keyingi davr uchun moslashtirish uchun zarur bo'lib, bu ma'lum darajada prognozlarning ishonchliligini oshiradi. Shunday qilib, prognozlash quyi tizimi yuqori darajadagi "uning" quyi tizimi - kuzatish bilan bog'liq. Shu bilan birga, ishlab chiqilgan va keyin tuzatilgan prognoz ma'lumotlari yer monitoringi ma'lumotlar bazasiga kiradi (3-rasmga qarang).

O'z-o'zini tekshirish uchun savollar.

1. Yer monitoringining tarkibiy qismlari yoki quyi tizimlarini ayting.
2. "Kuzatuvlar" quyi tizimining mohiyati nimadan iborat?
3. «Kuzatish natijalarini tahlil qilish» quyi tizimining mohiyati nimada?
4. "Kuzatish natijalarini baholash" quyi tizimining mohiyati nimada?
5. "Yer monitoringi axboroti" quyi tizimining mohiyati nimadan iborat?
6. "Jarayonlar rivojlanishini prognozlash" quyi tizimining mohiyati nimada?
7. Yer monitoringining birinchi komponentining quyi darajadagi quyi tizimlarini ayting.
8. Yer monitoringining ikkinchi komponentining quyi darajadagi quyi tizimlarini ayting.
9. Yer monitoringining uchinchi komponentining quyi darajadagi quyi tizimlarini ayting.
10. Yer monitoringining to'rtinchi komponentining quyi darajadagi quyi tizimlarini ayting.
11. Yer monitoringining beshinchi komponentining quyi darajadagi quyi tizimlarini ayting.

10. Yer monitoringi turlari

Yer monitoringi bir qator mezonlarga ko'ra tasniflanadi: erning maqsadli maqsadi va uning ma'lumotlari asosida hal qilinadigan vazifalarning tabiati, kuzatuvlar o'tkazish muddatlari, kuzatuvlar bilan hududni qamrab olish va ular bilan tuzilgan bitimlar turlari. yer uchastkalari (5-rasm).

5-rasm. Yer monitoringi turlari

Shu bilan birga, yerlarning mo'ljallangan maqsadi bo'yicha monitoringi yerlarning miqdori, sifat holati va yer uchastkalariga bo'lgan huquq turlari dinamikasini o'rganishni o'z ichiga oladi. Yer sifati monitoringining mazmuni yerning sifat holati dinamikasini kuzatishdan iborat. Yerlar miqdorini monitoring qilish umumiy maydonlar dinamikasini va yerga egalik qilish, yerdan foydalanish,

aholi punkti, tuman, viloyat, respublika tarkibidagi miqdoriy o'zgarishlarni o'rganadi.

Qishloq xo'jaligi erlarining (tuproqlarining) monitoringi yerning miqdoriy va sifat holati va ulardan foydalanishda sodir bo'ladigan turli jarayonlarni o'rganishga qaratilgan. Yerlar miqdorini monitoring qilish erlarning umumiy maydoni dinamikasini, yer uchastkalari, ularning birlashmalari, tumanlari va boshqalar chegaralaridagi erlar va ekin maydonlari tarkibi dinamikasini o'rganadi. Yerning (tuproqning) sifat holatida sodir bo'ladigan jarayonlar: tuproq unumdorligi dinamikasi, tuproq eroziyasi, yerning sho'rlanishi va botqoqlanishi, yer osti suvlari sathining dinamikasi, yerning ifloslanishi va ifloslanishi uning o'rganish predmeti hisoblanadi. Yer monitoringining ushbu turi yer uchastkalariga bo'lgan huquqlarning o'zgarishini kuzatishni (berish, huquq turini o'zgartirish, mahrum qilish, cheklashlar, servitutlarni) o'z ichiga oladi.

Aholi punktlarida yerlarning monitoringini o'rganish predmeti bo'lib shaharlar, shahar tipidagi aholi punktlari va qishloq aholi punktlarida yerlarning holati va ulardan foydalanishdagi dinamik jarayonlar hisoblanadi. Ushbu erlarning tarkibi va ulardan foydalanishda quyidagi o'zgarishlar yuz berishi mumkin: aholi punkti umumiy chegarasining o'zgarishi (er uchastkalarini kengaytirish, qisqartirish, almashish), aholi punktidagi yer uchastkalari tarkibidagi o'zgarishlar, erlarning holatini sifat jihatidan yaxshilash. yer uchastkalari, aholi punktlari hududini obodonlashtirish, yer uchastkalariga bo'lgan huquqlarning turlarini o'zgartirish (berish, huquq turini o'zgartirish, mahrum qilish, cheklash, servitutlar).

Aholi punktlarida yerlarning monitoringini o'rganish predmeti bo'lib shaharlar, shahar tipidagi aholi punktlari va qishloq aholi punktlarida yerlarning holati va ulardan foydalanishdagi dinamik jarayonlar hisoblanadi. Ushbu erlarning tarkibi va ulardan foydalanishda quyidagi o'zgarishlar yuz berishi mumkin: aholi punkti umumiy chegarasining o'zgarishi (er uchastkalarini kengaytirish, qisqartirish, almashish), aholi punktidagi yer uchastkalari tarkibidagi o'zgarishlar, erlarning holatini sifat jihatidan yaxshilash. yer uchastkalari, aholi punktlari hududini obodonlashtirish, yer uchastkalariga bo'lgan huquqlar turlarini o'zgartirish, yer

uchastkalariga bo'lgan bozor bitimlarini keyinchalik yerga egalik qilish va yer uchastkalariga bo'lgan huquqlarni o'zgartirish.

Sanoat, transport, aloqa va boshqa maqsadlardagi yerlarning monitoringini o'rganish predmeti turli ishlab chiqarish maqsadlaridagi ob'ektlar, transportning barcha turlari, savdo va xizmat ko'rsatish, aloqa, aloqa va boshqa ob'ektlar ostidagi yer uchastkalarining holati va ulardan foydalanishdagi dinamik jarayonlardir. mudofaa va boshqa maqsadlar. Asosiy jarayonlar - ob'ektlarning yer uchastkalari maydonlarining, ularga bo'lgan huquq turlarining, yer uchastkalaridan maqsadli foydalanishning o'zgarishi va yer uchastkalari holatining sifat jihatidan yaxshilanishi.

Tarix va madaniyat yodgorliklari yerlarining monitoringi madaniy meros obidalari egallab turgan yer uchastkalarining holati va maqsadli foydalanish dinamikasini nazorat qiladi. Yodgorliklar ostidagi er uchastkalari va ularga xizmat ko'rsatadigan hududlarda, yer uchastkalarining sifat holatida o'zgarishlar bo'lishi mumkin: tuproqlarning o'zgarishi, yer osti suvlari sathining dinamikasi, ko'chkilarning mavjudligi, tuproq o'tkazuvchanligi va boshqa xususiyatlarining o'zgarishi, tuproqning yaxshilanishi. qo'shni hududlar.

Ekologik, sog'lomlashtirish va rekreatsion maqsadlardagi erlarning monitoringini o'rganish ob'ekti - qo'riqxonalar, qo'riqxonalar, biosfera rezervatlari, daraxtzorlar, milliy bog'lar, aholi dam olish zonalari, er uchastkalari holati va ulardan foydalanishdagi davom etayotgan dinamik jarayonlar. shifobaxsh xususiyatlari. Bu yer uchastkalarining holati va ulardan foydalanishdagi asosiy o'zgarishlar ularning chegaralari va maydonlari, yerlar tarkibi, tuproqlarning sifat xususiyatlari, yer uchastkalariga bo'lgan huquq turlarining o'zgarishi hisoblanadi.

Suv fondi yerlari monitoringi ob'ekti bo'lib suv obyektlari ostida foydalaniladigan yer uchastkalari (daryolar, ko'llar, suv omborlari, irrigatsiya kanallari va ulardagi inshootlar, kollektor-drenaj tarmog'i va undagi inshootlar, xizmat ko'rsatish yer uchastkalari va boshqalar) hisoblanadi. Kuzatishlar ularning hududlari (miqdori), yerlarning tarkibi, sifat holati, oqilona va samarali foydalanish

dinamikasi, yer uchastkalariga bo'lgan huquqlarning o'zgarishini aniqlash maqsadida amalga oshiriladi.

O'rmon fondi erlari monitoringini o'rganish predmeti, shuningdek, o'rmon xo'jaligi maqsadlari uchun berilgan yerlarning holati va ulardan foydalanishda sodir bo'ladigan jarayonlar bo'lib, ular quyidagilarni o'z ichiga olishi mumkin: yer uchastkalarini maydonlari dinamikasi, erlar tarkibidagi o'zgarishlar, sifat o'zgarishlari. yerlarning (tuproqlarning), eroziya jarayonlarining rivojlanishi, yerlarning cho'llanishi, ifloslanishi va ifloslanishi, yer uchastkalariga bo'lgan huquqlarning o'zgarishi.

Zaxira yerlarning monitoringi hozirgi vaqtda zaxirada bo'lgan va kelajakda u yoki bu maqsadda xo'jalik muomalasiga kiritilishi va tegishli xo'jalik yurituvchi subyektlarga berilishi mumkin bo'lgan prognoz asosidagi yerlarning miqdori va sifati dinamikasini o'rganish maqsadida amalga oshiriladi. yerlar toifasi. Bu yerlarda tuproq unumdorligi dinamikasi, eroziya jarayonlari, infeksiya va yerning ifloslanish jarayonlari va boshqalar ham sodir bo'lishi mumkin.

Agar sanab o'tilgan er monitoringi turlaridan alohida joriy ishlab chiqarish muammolari va masalalarini o'rganish zarur bo'lsa, boshqa turlari monitoringning mustaqil turi sifatida belgilanishi mumkin, masalan, er uchastkalariga bo'lgan huquqlar monitoringi, yer uchastkalarini va servitutlarning og'irligi monitoringi. , yerdan foydalanganlik uchun to'lovlarni monitoring qilish, yer haqidagi ma'lumotlarning to'liqligi va ishonchliligini nazorat qilish va boshqalar.

Mahalliy yer monitoringi bir yoki bir nechta er uchastkalarini chegaralari bilan chegaralangan hududda va landshaft-ekologik komplekslar hududlarida amalga oshiriladi. Uni o'tkazishdan maqsad cheklangan miqyosdagi hududlarda yerlarning holati va ulardan foydalanish dinamikasini (jarayonlarini) aniqlash va o'rganishdir. Cheklangan hududlarda yerlarning holati va foydalanish dinamikasi o'rganiladi.

Mintaqaviy yer monitoringi nisbatan katta hududlarda - tabiiy-iqlim va fizik-geografik zonalarda, ma'muriy-hududiy bo'linishlarda (tumanlar, viloyatlar) amalga oshiriladi. Yer monitoringining ushbu turi bilan yerning miqdoriy va sifat holatida

va undan foydalanishda, shuningdek, erning huquqiy holatida sodir bo'ladigan yanada murakkab hududiy jarayonlar o'rganiladi.

Respublika miqyosidagi yer monitoringi butun respublika bo'yicha yerlarning holati va ulardan foydalanish jarayonlarini o'rganishga qaratilgan. Hududiy rejada yer monitoringi darajasi oshgani sayin, uning maqsadi, vazifalari va mazmuni yer monitoringining mahalliy va hududiy turlariga nisbatan murakkablashib, sig'imli va murakkab bo'lib boradi va shu bilan birga, ma'lum darajada umumlashtirib boradi. va ishlab chiqilayotgan axborotni umumlashtirish sodir bo'ladi. Ushbu ma'lumotlar butun mamlakat bo'ylab erdan oqilona va samarali foydalanishni ta'minlash bo'yicha qarorlar qabul qilish uchun zarurdir.

Operatsion yer monitoringining maqsadi salbiy jarayonlarni bartaraf etish yoki oldini olish bo'yicha tezkor choralar ko'rish uchun zarurat tug'ilganda davriy (bir yildan kam vaqt oralig'ida) kuzatuvlar o'tkazish va yerlarning holati va ulardan foydalanishdagi barcha joriy o'zgarishlarni qayd etishdir.

Yerning davriy monitoringi har yili yoki tabiiy fasllarni hisobga olgan holda amalga oshiriladi. Monitoringning bu turi yerning holati va undan foydalanishdagi yanada barqaror o'zgarishlarni aniqlashga qaratilgan. Monitoringning har bir turi (yillik va operativ) mazmuni va xilma-xilligi bo'yicha ikkinchisining maqsad va vazifalariga javob beradigan bo'lsa, ulardan biri tomonidan ilgari olingan ma'lumotlardan foydalanishi mumkin.

Agar yer monitoringini o'tkazishda tadqiqot ob'ektida tahlil qilish va foydalanish uchun zarur bo'lgan ma'lumotlar birinchi marta ishlab chiqilsa, u holda er monitoringi asosiy deb ataladi. Yerning asosiy monitoringini o'tkazishda yerning holati va undan foydalanish to'g'risidagi dastlabki, dastlabki (kuzatish davriga nisbatan) ma'lumotlar qayd etiladi. Bu faqat o'rganilayotgan er uchastkasi uchun zarur er kadastr ma'lumotlari mavjud bo'lmagan taqdirdagina yuzaga keladi. Zamonaviylik, to'liqlik va ishonchlilik nuqtai nazaridan yer monitoringining maqsad va vazifalariga javob beradigan yer kadastr ma'lumotlari mavjud bo'lsa, asosiy yer monitoringini o'tkazishga hojat yo'q.

Yer bozori monitoringi ob'ekti yer uchastkalari va ularni ijaraga olish huquqi bilan bog'liq bozor operatsiyalari bo'lib, uni o'rganish predmeti esa amalga oshirilgan bitimlar soni va xarakterining dinamikasi, shu jumladan hududlar bo'yicha va yer uchastkalarining maqsadli maqsadi hisoblanadi. Shuningdek, yer narxlarining dinamikasi va yer uchastkasini ijaraga berish huquqi, uning maqsadi va joylashishini hisobga olgan holda.

Yer monitoringining barcha turlari yerdan foydalanish sohasidagi faoliyat turlari, yerning maqsadli maqsadi va yer uchastkalarining o'rganilayotgan xususiyatlariga ko'ra bir-biridan farq qiladi, lekin tarkibiy qismlari va yuritish tamoyillari bo'yicha amalda bir xildir. Shu bilan birga, yer monitoringi turlari kuzatuv, tahlil qilish, o'rganish, saqlash, yangilash va ularning natijalarini (ma'lumotlarini) manfaatdor foydalanuvchilarga tarqatishning turli usullari va usullarining keng doirasini belgilaydi.

Vazirliklar va idoralar tomonidan amalga oshiriladigan ob'ektlarning maqsadli monitoringini o'tkazishning barcha turlari, shu jumladan yer monitoringi, o'z navbatida, Atrof-muhit monitoringi yagona davlat tizimining tarkibiy qismlari (quyi tizimlari) hisoblanadi.

O'z-o'zini tekshirish uchun savollar.

1. Yer monitoringi qanday mezonlarga ko'ra tasniflanadi?
2. Belgilangan maqsadlariga ko'ra yer monitoringi turlarini ayting.
3. Yomiladigan maydonga qarab yer monitoringi turlarini ayting.
4. Kuzatish davrlari asosida yer monitoringi turlarini ayting.
5. Mahalliy darajada yer monitoringining xususiyatlarini ayting.
6. Mintaqaviy miqyosda yer monitoringining xususiyatlarini ayting.
7. Respublika miqyosida yer monitoringining xususiyatlarini ayting.
8. Yerning operativ monitoringining mohiyati nimada?
9. Yerlarning davriy monitoringi mohiyati nimadan iborat?
10. Asosiy yer monitoringining mohiyati nimada?

11. Yer monitoringi tamoyillari

Yer monitoringi uning asosiy, dastlabki qoidalarini belgilovchi va ularning umumiyli va uzviy munosabati bilan tizimni tashkil etuvchi tamoyillarga muvofiq amalga oshiriladi. Faqatgina barcha tamoyillarni kompleks tarzda amalga oshirish yerning yuqori sifatli monitoringini ta'minlaydi. Yer monitoringi tamoyillari tizimiga quyidagilar kiradi:

- boshqaruvning maqsadga muvofiqligi;
- boshqaruv metodologiyasining birligi;
- yagona davlat geodeziya koordinatalari tizimi;
- boshqaruvning uzluksizligi;
- boshqaruv samaradorligi;
- axborotning ishonchliligi (aniqligi, to'liqligi va batafsilligi);
- axborotni hujjatlashtirish;
- boshqaruv jarayonini kompyuterlashtirish;
- axborot bazasini shakllantirish;
- yer monitoringining iqtisodiy samaradorligi.

Prinsiplarning mazmuni yer monitoringi jarayonida ishlab chiqilgan ma'lumotlarning sifati, samaradorligi va samaradorligiga hamda yer fondi holati monitoringi natijalari bo'yicha qabul qilingan qarorlar samaradorligiga qo'yiladigan talablar bilan belgilanadi.

Yerdan foydalanish quyi tizimlaridan biri sifatida yerlarning monitoringi tizimli asosda amalga oshirilishi kerak. Birinchidan, bu tamoyil yer monitoringini yerdan foydalanish funksiyalaridan biri sifatida uning boshqa funktsiyalari bilan birgalikda amalga oshirish va shu orqali yerdan oqilona va samarali foydalanishni ta'minlash zarurligini nazarda tutadi. Yer monitoringi vazifalari bajarilmasa, yerdan foydalanishni boshqarish mukammal va samarali bo'lmaydi, yer resurslaridan samarali foydalanishni ta'minlamaydi.

Ikkinchidan, yer monitoringining tizimlilik uning ancha chambarchas bog'liq bo'lgan barcha tamoyillarini har tomonlama amalga oshirishni talab qiladi. Prinsiplar

o'rtasida juda yaqin bog'liqlik mavjud: barcha erlarni qamrab olish - markazlashtirilgan rahbarlik; ma'lumotlarning ishonchligi - qarorlarning samaradorligi; o'zgarishlarni aniqlash samaradorligi - axborotning ko'rinishi - qarorlar samaradorligi; jarayonni kompyuterlashtirish - ma'lumotlarni olish samaradorligi - yer monitoringining iqtisodiy samaradorligi.

Yer monitoringi tamoyillarining butun tizimini amalga oshirish yerlardan foydalanish va ularni muhofaza qilish ustidan operativ davlat nazoratini amalga oshirish, salbiy jarayonlarning oldini olish va oqibatlarini bartaraf etish bo'yicha samarali qarorlar qabul qilish, monitoring jarayonining iqtisodiy samaradorligini ta'minlaydi.

Yer monitoringining maqsadlilik printsipli ishning yerdan foydalanishning aniq muammolarini hal qilishga yo'naltirilganligini belgilaydi: huquqiy jihat (erning huquqiy holati dinamikasi), iqtisodiy jihat (yerdan resurs sifatida foydalanish), ijtimoiy (yerdan foydalanish ijtimoiy faoliyat sohasi), ekologik (yer resurslarini takror ishlab chiqarish, erni muhofaza qilish). Bundan tashqari, ishning o'ziga xos xususiyatlari erning maqsadli maqsadi bilan belgilanadi: qishloq xo'jaligi yerlari, aholi punktlari, sanoat, transport, aloqa va boshqa maqsadlardagi yerlar, sog'liqni saqlash, rekreatsion va ekologik maqsadlar uchun erlar, tabiiy va tarixiy yerlar. va madaniyat yodgorliklari, o'rmon yerlari, yer-suv fondi. Yer monitoringining maqsadli maqsadlariga qarab, tegishli usullar, kuzatish usullari, natijalarni tahlil qilish va ularni baholash, axborot ko'rsatkichlari tizimlari va boshqalar qo'llaniladi. Maqsadli maqsadlar turiga qarab, yer monitoringi ma'lumotlaridan foydalanuvchilar va diapazoni. ular hal qiladigan vazifalar farqlanadi.

Yer monitoringining ko'zlangan maqsadidan kelib chiqib, uning birinchi tamoyili – respublikamizning barcha yerlarini, barcha toifadagi yerlarni, barcha turdagi yer uchastkalarini, barcha turdagi va kenja turlarini qamrab olish shakllantirildi. Bu tamoyil respublikamizdagi barcha yerlar, yerlarning barcha toifalari va turlari, shuningdek, yerlarning idoraviy mansubligidan, mo'ljallangan maqsadi va yer uchastkalariga bo'lgan huquqlar turidan qat'i nazar, monitoring o'tkazish yo'li bilan tadqiq qilinishi mumkinligini bildiradi. Biroq, bu yer

monitoringining har doim va barcha holatlarida respublikaning barcha yerlari qamrab olinadi, degani emas. va boshq.). Masalan, muayyan hududning qishloq aholi punktlarida yer maydonlarining miqdori va tarkibidagi o'zgarishlarni aniqlash vazifasi qo'yildi. Bunday holda, yer monitoringi faqat ma'lum bir hududning hududini qamrab oladi. Boshqa holatda esa butun respublika chegaralaridagi qishloq xo'jaligi yerlarining sifat holatidagi o'zgarishlarni aniqlash (dinamikani o'rganish) zarur bo'lishi mumkin.

Respublika miqyosida erlar, yerlar toifalari, viloyatlar va tumanlar bo'yicha monitoring o'tkazish ma'lumotlarning qiyoslanishini ta'minlovchi yagona metodologiya hamda yerlarning holati va ulardan foydalanishdagi o'zgarishlarni aniqlash va baholashning yagona metodologiyasidan foydalangan holda ularni markazlashgan holda boshqarish zarurligini belgilaydi. Respublikaning barcha viloyatlari va tumanlarida yer monitoringi hududiy yer kadastr xizmatlari tomonidan "O'zdaverloyiha" instituti yer monitoringi xizmati va Kadastr agentligi tomonidan ishlab chiqilgan yagona usullardan foydalangan holda amalga oshiriladi. Yer monitoringi davomida olib boriladigan har bir ish turi uchun yagona kuzatish metodologiyasi va yerlarning holati va foydalanishdagi o'rganilayotgan jarayonlarni baholashning yagona ko'rsatkichlari tizimi ishlab chiqiladi. Bu esa turli hududlar va hududlarda olib borilgan kuzatishlar natijalarini respublika uchun yagona rasmga keltirishini ta'minlaydi.

Yer monitoringini "amalga oshirishning uzluksizligi" tamoyili yerlarning holati va ulardan foydalanishdagi barcha o'zgarishlarni vaqt o'tishi bilan qayd etish zarurati bilan bog'liq. Asossiz katta kuzatuv intervallari yerning holati va foydalanish dinamikasida bo'shliqlarni keltirib chiqarishi mumkin, bu esa davom etayotgan jarayonlarni xolisona baholashga va natijada samarasiz qarorlar qabul qilishga olib keladi. Kuzatish muddatlarining asossiz ravishda qisqartirilishi mablag'larning isrofgarchilikka olib kelishi mumkin, chunki nisbatan qisqa vaqt ichida o'rganilayotgan jarayonlarning dinamikasi shunchalik ahamiyatsiz bo'lib, uni aniqlab bo'lmaydi. Shuning uchun er monitoringining barcha holatlarida kuzatishlar chastotasi asoslanishi kerak.

Yer monitoringining samaradorligi yerlarning holati va ulardan foydalanishda ayniqsa va jadal sodir bo'layotgan salbiy jarayonlar oqibatlarini oldini olish va bartaraf etish bo'yicha qarorlarni o'z vaqtida ishlab chiqish zarurati bilan bog'liq. Bunday misollar tuproqning suv va sug'orish eroziyasi, sanoat chiqindilari va oqova suvlari bilan ifloslanishi, tuproqning radioaktiv moddalar bilan ifloslanishi va boshqalar bo'lishi mumkin. Bunday hollarda samaradorlik favqulodda choralarni ko'rish uchun kuzatuvlarni zudlik bilan tashkil etish, olingan natijalarni tahlil qilish va baholashni nazarda tutadi. tuproqlarga etkazilgan zararni bartaraf etish.

Yer monitoringi tomonidan ishlab chiqilgan ma'lumotlarning ishonchliligi uning zamonaviyligi, aniqligi, to'liqligi va batafsilligi kabi ma'lumotlar tushunchalarini o'z ichiga oladi. Kelajakda uning asosida qabul qilinadigan qarorlarning sifati va erlarning holati va ulardan foydalanishdagi salbiy jarayonlarni bartaraf etish yoki oldini olish bo'yicha ishlab chiqilgan aniq chora-tadbirlar foydalanish uchun zarur bo'lgan moddiy-texnika resurslarini asoslashning ishonchliligini, erlarning ishonchliligini belgilaydi. yerdan foydalanish va muhofaza qilish samaradorligi darajasining hisoblangan ortishi. Shu munosabat bilan, yuqoridagi qarorlar yer monitoringi ma'lumotlarining ishonchliligiga asoslanishi kerak.

Yer monitoringi ma'lumotlari hujjatlashtirilishi kerak. Yer monitoringi jarayonida olingan ma'lumotlar yer monitoringi xizmati mutaxassisleri tomonidan ko'rib chiqilishi hamda "O'zdaverloyiha" instituti yer monitoringi bo'limi rahbariyati va Kadastr agentligi tomonidan tasdiqlanishi kerak. Belgilangan tartibda tasdiqlangan ma'lumotlarga manfaatdor foydalanuvchilar tomonidan undan keyingi foydalanish uchun rasmiy hisoblanadi.

Yer monitoringi bilan yer kadastri o'rtasidagi bog'liqlik, birinchidan, umumiy o'rganish (kuzatish) obyekti: mamlakat, viloyat, tuman yer fondi, yer toifasi, iqtisodiyot tarmoqlari yerlari, yer uchastkalari bilan belgilanadi. Ikkinchidan, yer monitoringi faqat huquqiy maqomga ega bo'lgan, ya'ni kadastr davomida egalik yoki foydalanish huquqi ro'yxatdan o'tkazilgan obyektlarda amalga oshiriladi. Uchinchidan, yer monitoringi, agar u boshlangan vaqtda dolzarb bo'lsa, yer kadastr

ma'lumotlariga asoslanishi mumkin. O'z navbatida, yer kadastri zamonaviy yer monitoringi ma'lumotlaridan foydalanishi mumkin. To'rtinchidan, yerning holati va undan foydalanish jarayonlarini kuzatish va baholashda er monitoringi yer kadastridagi kabi usullardan (huquqlarni ro'yxatdan o'tkazish, yerni hisobga olish va yerning kadastr baholash) foydalanadi. Shu bilan birga, yer monitoringi tomonidan ishlab chiqilgan ma'lumotlar yer kadastri ma'lumotlari bilan bir xil xususiyatlarni va ularning ko'rsatkichlarini o'z ichiga oladi.

Yer monitoringi jarayonida yerlarning huquqiy holati, ularning miqdori va sifati to'g'risidagi ma'lumotlar uning axborot bazasini tashkil etadi. U yerni ro'yxatga olish, yerni hisobga olish va yerni baholash ma'lumotlarini o'z ichiga oladi. Yer monitoringini amalga oshirishda kadastrni yuritishda bo'lgani kabi erni ro'yxatga olish, hisobga olish va baholashning bir xil usullaridan, shuningdek, bir xil ma'lumot ko'rsatkichlaridan foydalanish yer kadastrini yuritish va yer monitoringini olib borishda ishlab chiqilgan ma'lumotlarning solishtirilishini ta'minlaydi. manfaatdor foydalanuvchilar tomonidan foydalanilganda uning almashinishi.

Yer monitoringini o'tkazish ma'lumotlarni qayta ishlash, tizimlashtirish, saqlash, yangilash va manfaatdor foydalanuvchilarga berish jarayonlarini kompyuterlashtirishni o'z ichiga oladi. Respublika va viloyat miqyosida yer monitoringining dastlabki ma'lumotlarini sezilarli hajmlarda (respublikada 5 milliondan ortiq yer uchastkalari mavjud) kuzatish va hisobga olish, holati va foydalanishdagi o'rganilayotgan jarayonlarni aniqlash maqsadida respublika miqyosida qayta ishlash. yer maydoni kuzatish natijalarini qayta ishlash, ularni tahlil qilish, tizimlashtirish, saqlash, qayta ishlash va manfaatdor foydalanuvchilarga tarqatish jarayonlarini kompyuterlashtirishning ob'ektiv zarurligini oldindan belgilab beradi.

Yer monitoringining iqtisodiy samaradorligi yer monitoringi tizimida qabul qilingan qarorlar samarali bo'lishi kerak: o'z vaqtida, salbiy jarayonlarning oldini olish, ularning oqibatlarini maqbul xarajatlar bilan bartaraf etish, yerlardan oqilona foydalanish va muhofaza qilish darajasini oshirishni ta'minlash. Yerlarning sifat holati dinamikasini monitoring qilish jarayonini optimallashtirish, yer monitoringini

o'tkazishning ilg'or usullari va usullaridan, zamonaviy texnologiyalardan foydalanish yer monitoringini o'tkazishning iqtisodiy samaradorligini ta'minlashi kerak. Yer monitoringining iqtisodiy samaradorligi uning vazifalarini bajarish sifatiga putur etkazmasdan minimal zarur xarajatlar bilan ta'minlanishi kerak, bu esa uni boshqarishning ilg'or usullarini qo'llash va yig'ish, qayta ishlash, tizimlashtirish va berish jarayonlarini avtomatlashtirish zarurligini taqozo etadi. foydalanuvchilarga ma'lumot.

O'z-o'zini tekshirish uchun savollar.

1. Yer monitoringi tamoyillarini ayting.
2. Yer monitoringining "tizimli" tamoyilining mohiyati nimada?
3. Yer monitoringining "maqsadliligi" tamoyilining mohiyati nimada?
4. Yer monitoringini olib borishda "barcha yerlarni qamrab ol" tamoyilining mohiyati nimada?
5. Yer monitoringini "markazlashgan holda boshqarish" tamoyilining mohiyati nimada?
6. Yer monitoringining "uzluksizligi" tamoyilining mohiyati nimada?
7. Yer monitoringining "operativligi" tamoyilining mohiyati nimada?
8. Yer monitoringini olib borishda ishlab chiqilayotgan axborotning «ishonchliligi» tamoyilining mohiyati nimada?
9. Yer monitoringini olib borishda ishlab chiqilayotgan axborotni "hujjatlashtirish" tamoyilining mohiyati nimada?
10. Yer monitoringi axborotini qayta ishlash, tizimlashtirish, saqlash, yangilash va berish jarayonlarini "kompyuterlashtirish" tamoyilining mohiyati nimada?
11. Yer monitoringining "xarajat samaradorligi" tamoyilining mohiyati nimada?

12. Yer monitoringining qonunchilik bazasi

Yer monitoringi sohasidagi qonunchilik bazasi O‘zbekiston Respublikasining Yer kodeksi, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2000 yil 23 dekabrda qabul qilingan qarori bilan tasdiqlangan O‘zbekiston Respublikasida yer monitoringi to‘g‘risidagi nizom bilan ifodalanadi. № 496. Respublikada yerlarning amaliy monitoringini amalga oshirish maqsadida Yergeodezkadastr davlat qo‘mitasi tomonidan O‘zbekiston Respublikasida yer monitoringi bo‘yicha Yo‘riqnomalar va Yer monitoringi bo‘yicha uslubiy ko‘rsatmalar ishlab chiqilgan.

Yer monitoringining mazmuni, maqsadi va vazifalari O‘zbekiston Respublikasining 1998 yil 30 aprelda qabul qilingan Yer kodeksida (14-moddada) bayon etilgan. Bunda “er monitoringi – o‘zgarishlarni o‘z vaqtida aniqlash, yerlarni baholash, salbiy o‘zgarishlarning oldini olish va oqibatlarini bartaraf etish maqsadida yer fondidagi o‘zgarishlarni kuzatish tizimi” deyilgan. Binobarin, yer monitoringi yerdan oqilona va samarali foydalanish va muhofaza qilish ustidan nazoratni amalga oshirish uchun foydalaniladigan kuzatilayotgan ob'ektlarda (yer uchastkalarida) sodir bo'layotgan jarayonlar to'g'risidagi ma'lumotlarni ishlab chiqish funksiyasini bajaradi.

Xuddi shu moddada yer monitoringi jarayonida ishlab chiqilgan ma'lumotlardan yer kadastrida va yerdan foydalanishni boshqarishning boshqa funksiyalarini amalga oshirishda foydalanish mumkinligi ko‘rsatilgan. Shuningdek, bu yerda yer monitoringini o‘tkazish tartibi O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilanishi ta’kidlangan.

O‘zbekiston Respublikasining Yer kodeksida qayd etilgan yer monitoringi materiallarining mazmuni, yuritish usullari va qo‘llanish ko‘lamini batafsil yoritib berish maqsadida O‘zbekiston Respublikasida yer monitoringi to‘g‘risidagi nizom ishlab chiqildi va tasdiqlandi (Vazirlar Mahkamasining qarori). O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Vazirlarining 2000 yil 23 dekabrda qabul qilingan 496-son).

Nizomda yer monitoringi mazmuni, uning maqsadi va ob'ekti ko'rsatilgan. Yer monitoringining maqsadlari quyidagilardan iborat:

- yer fondi holatini kuzatishni tashkil etish va o'tkazish, ularni baholash, prognozlash va salbiy jarayonlarning oldini olish va bartaraf etish bo'yicha tavsiyalar berish;

- yerdan foydalanishni, boshqa manfaatdor yuridik va jismoniy shaxslarni ushbu ma'lumotlarda axborot bilan ta'minlash.

Monitoring turlari kuzatuvlarning hududiy qamroviga qarab beriladi: respublika, viloyat, mahalliy.

Yer monitoringi mazmuni yer fondining holati va undan foydalanishning maxsus tashkil etilgan tizimli kuzatuvlarini, o'zgarishlarni aniqlashni, ularni baholash va prognozlashni, shu jumladan:

-yerga egalik qilish, yerdan foydalanish, yer, landshaft-ekologik komplekslar chegaralarida;

- yer sifati jarayonlari (yer unumdorligi va yerni yaxshilash);

- daryolar, dengizlar, ko'llar, suv omborlari, sug'orish kanallari qirg'oqlari holatida;

- jarlar, ko'chkilar, sellar, toshqinlar va ularning oqibatlarini keltirib chiqaradigan jarayonlar.

Respublika hududida er monitoringini o'tkazishda yagona klassifikatorlar, yer uchastkalarini kodlash, ma'lumotlarning standart formatlari va yagona davlat geodeziya tarmog'i bilan belgilanadigan axborot ko'rsatkichlarining muvofiqligi tamoyiliga rioya qilgan holda yagona usullardan foydalanish zarurligi ta'kidlandi. . Yer monitoringi vaqtida kuzatishlar vaqti va chastotasiga qarab ular quyidagilarga bo'linadi: asosiy, davriy va operativ.

Yer monitoringi boshqa vazirlik va idoralar ishtirokida "O'zdaverloyiha" instituti, Kadastr agentligi, Ekologiya davlat qo'mitasi tomonidan amalga oshiriladi. Faoliyatni muvofiqlashtirish va yer monitoringi natijalarini tizimlashtirish Kadastr agentligi tomonidan amalga oshiriladi. Har yili kadastr agentligi yer fondining holati to'g'risida hisobot (hisobot) taqdim etadi.

O'zbekiston Respublikasida yer monitoringini o'tkazish bo'yicha yo'riqnomasi O'zbekiston Respublikasi Yer kodeksi (14-modda) va O'zbekiston Respublikasi

Vazirlar Mahkamasining 496-son qaroriga muvofiq Yergeodez kadastri davlat qo'mitasi tomonidan ishlab chiqilgan. 2000 yil 23 dekabrda yer monitoringini o'tkazishning tuzilishi, mazmuni va yagona metodologiyasini belgilaydi.

Ko'rsatmalar quyidagi 10 ta bo'limni o'z ichiga oladi:

1. Yer monitoringi
2. Yerlarni kompleks inventarizatsiya qilish
3. Shahar yerlarining monitoringi
4. Qishloq xo'jaligi yerlari tuproqlari monitoringi
5. Qishloq xo'jaligi tuproqlari bo'yicha amaliy tadqiqotlar;
6. Tabiiy oziqlanish joylari o'simliklarini monitoring qilish;
7. Tabiiy oziqlanish maydonlarida amaliy tadqiqotlar;
8. Yer monitoringini axborot-texnik ta'minlash
9. Monitoring natijalarini ko'rib chiqish va tasdiqlash tartibi yerlar;
10. Yakuniy qoida.

Birinchi bo'limda umumiy qoidalar, jumladan er monitoringining ta'rifi, uning ob'ekti va vazifalari, turlari, o'tkazish usullari va ishlab chiqilgan ma'lumotlar keltirilgan.

Ikkinchi bo'lim erlarni to'liq inventarizatsiya qilishga bag'ishlangan bo'lib, ishning maqsadi va mazmuni belgilanadi. Inventarizatsiyadan maqsad: mamlakatning butun yer fondi doirasidagi qishloq xo'jaligi yerlarining miqdori va sifatini, har bir yerdan foydalanish va yerga egalik qilish; buzilgan yerlarning miqdori va hajmini aniqlash; foydalaniladigan yerlardagi suv manbalarining miqdori va ulardan foydalanish holatini belgilash; aholi punktlarida, o'rmon va suv resurslarida, davlat yer zahiralarida yerlardan foydalanish miqdori va holatini hisobga olish; yerlarning meliorativ holatini yaxshilash chora-tadbirlarini ishlab chiqish.

Uchinchi bo'limda aholi punktlari yerlari monitoringining umumiy qoidalari keltirilgan: monitoring vazifalari, o'tkazish usullari va aholi punktlari erlari monitoringining xususiyatlari belgilab berilgan, uning avtomatlashtirilgan axborot tizimini yaratish va ulardan foydalanish zarurati ko'rsatilgan.

To'rtinchi bo'lim qishloq xo'jaligi erlarining monitoringiga bag'ishlangan. Kuzatish ob'ekti - tuproqlar, maqsadi - tuproq holatini baholash va o'zgarishlarni tahlil qilish, o'zgarishlarning tabiati va darajasini aniqlash. Suv, sug'orish va shamol eroziyasi, tuz va suv rejimlari, o'simliklarning ozuqa moddalari, tuproqning og'ir elementlar, radionuklidlar, pestitsidlar, gerbitsidlar, mineral o'g'itlarning zich qoldiqlari bilan ifloslanishi kabi ko'rsatkichlarni kuzatish va bashorat qilishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Oddiy tabiiy va qishloq xo'jaligi landshaftlari bilan tavsiflangan barcha tuproq-iqlim zonalar va pastki zonalarida nazorat qilinadigan joylarni tanlash printsiplari berilgan. Dala va xizmat davrlarida ish mazmuni berilgan.

Beshinchi bo'limda tuproq materiallarini tekshirish va sozlash metodologiyasi keltirilgan.

Oltinchi bo'limda yer tuzish ishlarini mustaqil ish turi sifatida yoki tuproq va gidrogeologik ishlar bilan birgalikda olib borishda tabiiy yem-xashak yerlarining o'simliklarini monitoring qilish ko'rib chiqiladi. Uning maqsadi tabiiy yem-xashak yerlarining hosildorlik salohiyatini saqlash va oshirish uchun o'simliklarning holatini baholash, ulardan oqilona foydalanish va muhofaza qilish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Ettinchi bo'lim tabiiy oziqlanish maydonlarida amaliy tadqiqotlarga bag'ishlangan. Tabiiy yem-xashak yerlarining geobotanik xaritasini tuzish, tabiiy yem-xashak yerlari xaritalarini tuzatish, geobotanika tadqiqotining kartografik materiallarini umumlashtirish, bashoratli geobotanika xaritalarini tuzish masalalari ko'rib chiqiladi.

Sakkizinchi bo'limda yer monitoringini axborot-texnik ta'minlash masalalari ko'rib chiqilgan bo'lib, u kuzatish natijalarini to'plash, jamlash, tahlil qilish, yer fondining holati to'g'risida tezkor ma'lumot olish uchun mo'ljallangan. Natijada, tuproq, geobotanika, gidrogeologik va boshqa turdagi tadqiqotlar, yerdan foydalanuvchilarni hisobga olish, yerlar miqdori, tuproq navlarini hisobga olish, yer resurslaridan foydalanishni boshqarishda foydalaniladigan yerlarning iqtisodiy va bahosi bo'yicha ma'lumotlar banki shakllantiriladi.

To‘qqizinchi bo‘limda yer monitoringi natijalarini ko‘rib chiqish va tasdiqlash tartibi ko‘rsatilgan. Yozma hisobot va kartografik materiallar ko‘rinishidagi yer monitoringining yig‘ma materiallari ijrochilar, bo‘lim boshliqlari hamda “O‘zdaveroiyha” instituti hamda Kadastr agentligi tomonidan imzolanadi.

O‘ninch bo‘lim yakuniy qoidalar va ilovalarni o‘z ichiga oladi (kartografik materiallarni loyihalash namunalari, blankalar).

“O‘zbekiston Respublikasida yer monitoringi to‘g‘risida”gi Nizom va “O‘zbekiston Respublikasida yer monitoringi bo‘yicha yo‘riqnoma”ga muvofiq, Davlat Kadastr agentligi tomonidan “Respublikada yer monitoringini o‘tkazish tartibi bo‘yicha Yo‘riqnoma” ishlab chiqildi. Yo‘riqnomalar uchta asosiy bo‘limni o‘z ichiga oladi: umumiy ma‘lumot, yer monitoringi mazmuni va yer monitoringini o‘tkazish tartibi.

“Umumiy qoidalar” bo‘limida quyidagilar ko‘rsatilgan: yer monitoringining maqsadi, uning mohiyati va mazmuni, yer monitoringi ob‘ekti va predmeti, yer monitoringining vazifalari, yer monitoringi materiallarini amaliy qo‘llash doirasi.

“Yer monitoringining mazmuni” bo‘limida yer monitoringini o‘tkazishda ishlab chiqiladigan axborot turlari, uni taqdim etish shakllari, foydalaniladigan axborot ko‘rsatkichlari, ishlab chiqilayotgan axborotning hajmi, sifati va ishonchliligiga qo‘yiladigan talablar to‘g‘risida ma‘lumotlar keltirilgan.

"Yer monitoringini o‘tkazish tartibi" bo‘limida yer monitoringini o‘tkazish usullari va usullariga muvofiq individual operatsiyalar (jarayonlar) ketma-ketligi ko‘rsatilgan: o‘rganilayotgan masalaga qarab usul va usulni tanlash; yerlarning sifat holatidagi o‘zgarishlarni aniqlash, o‘zgarishlar ko‘lamini baholash, ushbu o‘zgarishlarning salbiy oqibatlarini bartaraf etish bo‘yicha tegishli chora-tadbirlarni ishlab chiqish bo‘yicha qarorlar qabul qilish va boshqalar; axborotning xilma-xilligi, hajmi, sifati va zamonaviyligiga talablarni belgilash. Kerakli hujjatlarni to‘ldirish uchun shakllar taqdim etiladi. Erklar holatidagi sifat o‘zgarishlarini tahlil qilish va bu o‘zgarishlar darajasini baholash tartibi, zarur chora-tadbirlarni ishlab chiqish yo‘llari va usullari keltirilgan. Uslubiy ko‘rsatmalar er monitoringini o‘tkazish bo‘yicha har bir aniq harakatning bajarilishini etarlicha to‘liq qamrab oladi.

Muayyan harakatlar natijasida tuzilgan materiallar va hujjatlar, ularni taqdim etish shakllari va maqsadlari sanab o'tilgan. Vakolatli shaxslar turli maqsadlardagi erlarni nazorat qilish, shuningdek, ishlab chiqilayotgan ma'lumotlarni tasdiqlash uchun qat'iy belgilangan.

O'z-o'zini tekshirish uchun savollar.

1. O'zbekiston Respublikasida yer monitoringining qonunchilik asoslarini nima tashkil etadi?
2. Respublikada yer monitoringi sohasida qanday me'yoriy hujjatlar ishlab chiqilgan?
3. O'zbekiston Respublikasi Yer kodeksining qaysi va qaysi moddasida yer monitoringi to'g'risida qayd etilgan?
4. O'zbekiston Respublikasida yer monitoringi to'g'risidagi Nizom qachon va kim tomonidan qabul qilingan?
5. O'zbekiston Respublikasida yer monitoringi to'g'risidagi Nizomning asosiy mazmuni nimadan iborat?
6. O'zbekiston Respublikasida yer monitoringi bo'yicha yo'riqnoma kim va qachon ishlab chiqilgan?
7. O'zbekiston Respublikasida yer monitoringi bo'yicha yo'riqnoma qaysi asosiy bo'limlarni o'z ichiga oladi?
8. Respublikada yer monitoringini kim amalga oshiradi?
9. Yer monitoringini olib borishda qanday hujjatlar va qanday tartibda tuziladi?
10. Yer monitoringi materiallari qanday va kim tomonidan tasdiqlanadi?

13. Yer monitoringi usullari

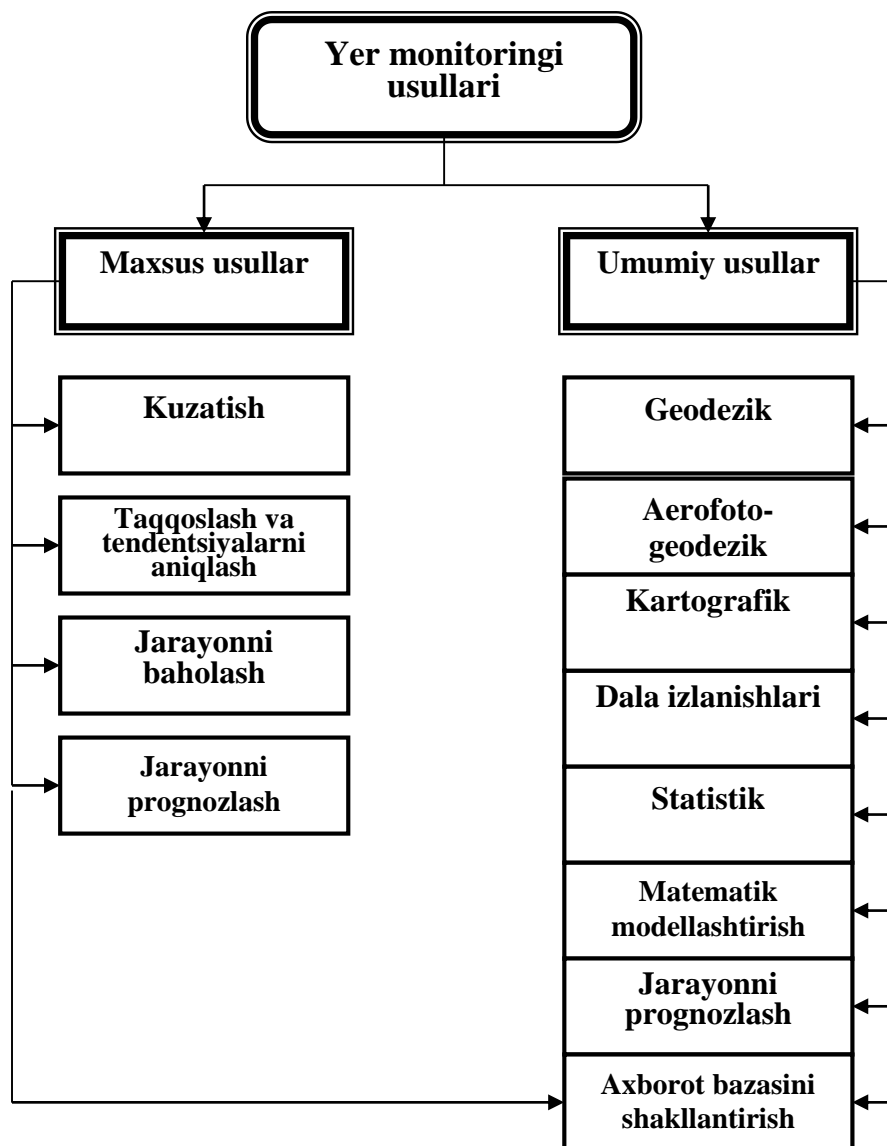
Yer monitoringi asosiy (maxsus, mulkiy) va umumiy bo'linishi mumkin bo'lgan usullar majmuasi yordamida amalga oshiriladi. Yer monitoringining umumiy usullariga quyidagilar kiradi: geodezik, aerofotogeodeziya, kartografik, dala tadqiqotlari, statistik, monografik, matematik modellashtirish, korrelyatsiya,

prognozlash va boshqa usullar. Maxsus usullarga quyidagilar kiradi: yerning holati va foydalanishdagi o'rganilayotgan jarayonlarni kuzatish, o'rganilayotgan jarayonlarning tendentsiyalarini aniqlash, o'rganilayotgan jarayonlarni tahlil qilish va baholash, o'rganilayotgan jarayonlarning rivojlanishini bashorat qilish (6-rasm).

Umumiy usullarning maqsadi yer monitoringining asosiy usullarini amalga oshirish uchun shart-sharoitlar, zarur materiallar va ma'lumotlarni taqdim etishdan iborat. Yer monitoringining muayyan vazifasini hal qilishda ma'lum umumiy usullardan foydalanish, ularning soni va kombinatsiyasi (kombinatsiyasi) aniq vazifaning mazmuniga, o'rganilayotgan xususiyatlarning turlariga va erning holati va ishlatilishida davom etayotgan jarayonlarning xarakteriga bog'liq. yerlar. Xalq xo'jaligining turli tarmoqlarida erning turli xil maqsadli maqsadlari, albatta, yer monitoringi usullarini farq qiladi, shuning uchun er monitoringining ma'lum umumiy usullaridan foydalanish erdan maqsadli foydalanishning o'ziga xos xususiyatlari bilan belgilanadi, ya'ni. har bir aniq holatda, qo'llaniladigan usullarning turlariga talablar belgilanadi.

Geodeziya usullari o'rganilayotgan yer uchastkalarini yagona geodezik koordinatalar tizimiga bog'lash, yer uchastkalari, hududlar, aholi punktlari va boshqalarning maydonlarini dala o'lchovlari natijalariga ko'ra analitik usulda aniqlash, zarur hollarda yerni yerdan o'rganish uchun qo'llaniladi. uchastkalari va ularning qismlari amalga oshiriladi.

Aerofotogeodeziya usullari katta maydonlar (sug'oriladigan zonalar, yaylovlar, o'rmonlar, shaharlar va aholi punktlari va boshqalar) uchun reja-kartografik asoslarni tayyorlash uchun erlarning sho'rlanishi, eroziyalanishi, hosildorligi va hokazolarni keyingi o'rganish maqsadida qo'llaniladi. bir xil yer uchastkalari va boshqalar uchun turli vaqtlarda olingan aerofotosuratlar va sun'iy yo'ldosh tasvirlari asosida yerlarning holati va foydalanish dinamikasini aniqlash va o'rganish.

6-rasm. Yer monitoringining asosiy va umumiy usullari

Yer monitoringini o'tkazishda kartografik usullar erlarning joylashishini o'rganish, ularning maydonlarini aniqlash, qishloq xo'jaligi erlarini, shaharlar va shaharchalarni, o'rmon va suv resurslarini dala tadqiqotlarini o'tkazish va boshqa maqsadlar uchun yer uchastkalarining rejalashtirish va kartografik asoslarini tuzish uchun zarurdir. .

Yer monitoringi davomida amalga oshiriladigan yer tadqiqotlari (geobotanik, agroiqtisodiy) usullariga tuproqni, yerlarning meliorativ holatini, yer osti suvlari sathining paydo bo'lishini, yerlarning sho'rlanishi, tiqilib qolishi va botqoqlanishi,

tuproqni, tuproq va tuproqning mexanik tarkibini, ko'chkilarni o'rganish kiradi va eroziya jarayonlari, tuproqdagi ozuqa moddalari va boshqalar.

Kuzatish natijalarini statistik qayta ishlash, kuzatilayotgan jarayonlarning minimal, o'rtacha, maksimal va kritik qiymatlarini belgilash, o'rganilayotgan jarayonlarning dinamikasini aniqlash va rivojlanish tendentsiyalarini tahlil qilish uchun yer monitoringida matematik usullar qo'llaniladi; o'rganilayotgan jarayonlar xususiyatlarining ularni keltirib chiqaruvchi omillarga sabab-oqibat bog'liqligini (korrelyatsiyasini) o'rnatish; o'rganilayotgan jarayonlarning tavsifi (monografik usul), ularning tabiati (intensivligi, davomiyligi, yo'nalishi va boshqalar).

Yer monitoringini o'tkazishda o'rganilayotgan jarayonlarni prognozlash jarayonlarni matematik modellashtirish usullaridan (kuzatilayotgan, retrospektiv davr uchun jarayon modellarini ishlab chiqish orqali), shuningdek, davlat va o'rganilayotgan jarayonlarning xususiyatlari parametrlarini bashorat qilish usullaridan foydalanadi.

Yer monitoringi uchun axborot bazasini yaratishga uni yuritish jarayonida ishlab chiqilgan axborotni kompyuterda qayta ishlash va tizimlashtirish usullari, uning sifati va ishonchliligini baholashning matematik usullari, axborotni yangilashning maxsus usullari, axborotni saqlash va manfaatdor foydalanuvchilarga berishning kompyuter usullari orqali erishiladi. .

Yer monitoringining maxsus usullari uning muammolarini hal qilishni ta'minlaydi. Umumiy usullardan farqli o'laroq, ular hal qilinayotgan muammolarning turi va xususiyatidan qat'i nazar, to'liq (istisnosiz) va qat'iy ketma-ketlikda amalga oshiriladi.

Yerning holati va undan foydalanishni nazorat qilish usuli - muayyan yer uchastkasidan foydalanishni nisbatan uzoq muddatli, maqsadli va tizimli idrok etishga asoslangan bilish usuli.

Ob'ektni kuzatishga tayyorgarlik ko'rish (kuzatishlarni tashkil etish) va kuzatishning o'zi kiradi. Tayyorgarlik ishlari hal qilinayotgan muammoning xususiyatiga qarab, dastlabki ma'lumotlarni (yer kadastr ma'lumotlari), kartografik materiallarni to'plash, kuzatishlar uchun zarur jihozlarni tayyorlash, kuzatish

usullarini ishlab chiqish, mutaxassislarni tanlash, ob'ektga ko'chirishni o'z ichiga oladi. Kuzatish jarayonining o'zi kuzatish ob'ektlarida o'rganilayotgan jarayonlarning xarakteristikalarini parametrlarini to'plash (o'lchash), ularni maxsus ro'yxatga olish jurnallarida qayd etish, kuzatish natijalarini dastlabki (dala) qayta ishlash va ishonchliligini baholashni, kerak bo'lganda, ishonchsizligini rad etishni o'z ichiga oladi. ma'lumotlar va kuzatishlarni takrorlash.

Kuzatish natijalarini tahlil qilish va o'rganilayotgan jarayonlarning tendentsiyalarini aniqlash usuli yer monitoringi ma'lumotlarini qayta ishlashni o'z ichiga oladi va ofis sharoitida amalga oshiriladi. Tahlil davomida olingan kuzatish natijalarining ishonchliligi tekshiriladi, ma'lumotlarning kuzatish vaqtiga (yillar, choraklar, oylar va boshqalar) muvofiqligi, ko'rsatkichlarning vaqt bo'yicha o'zgarishi (dinamikasi) grafigi tuziladi va ishlanma o'rganilayotgan jarayonning tendentsiyasi aniqlanadi. Jarayonning rivojlanish xarakteri (ortib borayotgan yoki kamayuvchi, bir xil yoki notekis, murakkab dinamika va boshqalar) va uning rivojlanishining u yoki bu xarakterining sabablari tahlil qilinadi.

O'rganilayotgan jarayonlarning rivojlanish parametrlarini (ko'rsatkichlarini) baholash usuli vaqt bo'yicha qo'shni kuzatuv natijalarini, shuningdek, dastlabki va yakuniy (o'rganilayotgan davr uchun) kuzatuv natijalarini taqqoslashni o'z ichiga oladi. Birinchi holda, jarayonning vaqt bo'yicha rivojlanish tezligining xarakteristikasi olinadi, ikkinchisida - kuzatilgan davr mobaynida butun jarayonning rivojlanishining kuzatilgan ko'rsatkichining o'zgarishining miqdoriy o'lchovi. Ikkala ko'rsatkich ham muhim, ammo ikkinchisi yerning holati va undan foydalanishdagi o'rganilayotgan ko'rsatkichning ruxsat etilgan, me'yoriy, tanqidiy xususiyatlariga real o'zgarishlarning (miqdoriy o'lchovda) nisbatini tavsiflaydi. Bunday qiyosiy taqqoslashlar dinamik qator kuzatuvlar, urning holati va foydalanish dinamikasi to'g'risidagi statistik ma'lumotlarga ega bo'lish uchun ularni matematik statistika usullari bilan qayta ishlash va dinamik jarayonlarda qonuniyatlarni aniqlash uchun zarurdir. Dinamik jarayonlar darajasini baholash faqat matematik jihatdan qayta ishlangan, taqqoslanadigan baholash ma'lumotlarining ishonchli natijalari asosida mumkin. O'rganilayotgan jarayonlarning salbiy ta'sirining oldini olish yoki

oqibatlarini bartaraf etish usullari bo'yicha qabul qilingan keyingi qarorning (yoki qarorlarning) tabiati va turi yerning holati va undan foydalanishdagi o'zgarishlar darajasini to'g'ri baholashga bog'liq. O'rganilayotgan jarayonlar parametrlaridagi o'zgarishlarning haqiqiy kattaligi me'yoriy, ruxsat etilgan qiymatlardan kam yoki ulardan katta bo'lishi mumkin. Birinchi holda, cheklovchi, profilaktika choralari ko'rish mumkin, ikkinchidan, yerning holati va undan foydalanishdagi salbiy jarayonlarning sabab va oqibatlarini bartaraf etish choralari zarur.

Yerlarning holati va ulardan foydalanishdagi o'rganilayotgan jarayonlarning rivojlanish parametrlarini bashorat qilish usullari, asosan, monitoring paytida ahamiyatsiz, maqbul xarakterdagi o'zgarishlar aniqlangan hollarda qo'llaniladi. Bunday hollarda yerdan foydalanishda profilaktika, cheklov choralari ko'riladi, biroq salbiy jarayonning o'zi bartaraf etilmay, rivojlanish va kuchayishda davom etmoqda. Bunday sharoitda o'rganilayotgan jarayonning kelajakda qanday rivojlanishi, uning parametrlari o'zgarishi maksimal ruxsat etilgan me'yorlarga etib borishi qanday intensivlik bilan rivojlanishi juda muhimdir. Buning uchun yerning holati va undan foydalanishda o'rganilayotgan jarayonning rivojlanishi bashorat qilinadi. Prognozlash usuli retrospektiv davr (kuzatish davri) uchun jarayonning matematik modelini oldindan ishlab chiqishni va o'rganilayotgan jarayonning o'rganilayotgan parametrini prognoz qilishni o'z ichiga oladi. O'rganilayotgan jarayonning matematik modelini ishlab chiqish standart egri chiziqlar va kuzatish natijalari yordamida amalga oshiriladi. Dastlabki ma'lumotlarni (kuzatish natijalarini) eng yaxshi tavsiflovchi egri chiziq uchun hisoblash tenglamasi o'rnatiladi. Standart egri chiziq uchun olingan hisoblash tenglamasidan foydalanib, o'rganilayotgan jarayonlar parametrlarining taxminiy qiymatlari hisoblanadi.

O'rganilayotgan jarayonlar parametrlarining bashorat qilingan qiymatlari yerning holati va foydalanishdagi ayrim jarayonlar uchun parametrlarning maqbul, me'yoriy qiymatlari bilan taqqoslanadi. Prognoz qilingan parametr qiymatlarini me'yoriy qiymatlarga yaqinlashtirish darajasiga qarab, profilaktika choralari yoki salbiy jarayonlarning sabablari va oqibatlarini to'liq bartaraf etish choralari ko'rish zarurligi to'g'risida xulosalar chiqariladi. Shuni yodda tutish kerakki, er monitoringi

nafaqat yer kadastrining mavjud zamonaviy ma'lumotlariga asoslanadi yoki undan foydalanadi, balki ko'pincha uning maxsus usullaridan foydalanadi.

O'z-o'zini tekshirish uchun savollar.

1. Yer monitoringi usullarini ayting
2. Yer monitoringi usullari qanday tasniflanadi?
3. Yer monitoringining maxsus usullariga qanday usullar kiradi?
4. Qanday usullar keng tarqalgan?
5. "Kuzatuv"ning maxsus usulining mohiyati nimada?
6. O'rganilayotgan jarayonning "tahlil va tendentsiyalarni aniqlash" maxsus usulining mohiyati nimada?
7. "Kuzatish natijalarini baholash"ning maxsus usulining mohiyati nimada?
8. "O'rganilayotgan jarayonni bashorat qilish"ning maxsus usulining mohiyati nimada?
9. "Axborot yaratish"ning maxsus usulining mohiyati nimada?
10. Yer kadastri yer monitoringi uchun qanday maxsus usullardan foydalanadi?

14. Yerdan foydalanishda dinamikani kuzatishni tashkil etish, kuzatish natijalarini baholash

Yerlarning holati va ulardan foydalanishda o'rganilayotgan jarayonlarni kuzatishni tashkil etish va o'tkazish yer monitoringining birinchi tarkibiy qismi hisoblanadi. Vazifaning mazmuniga qarab, monitoringning asosiy yo'nalishi quyidagilardan iborat bo'lishi mumkin:

- 1) yer uchastkalaridan foydalanishning huquqiy rejimining dinamikasi;
- 2) yerlar miqdori dinamikasi (yer uchastkasining maydoni va uning yer maydonlari, yerlarning tarkibi);
- 3) yer sifatining dinamikasi (yerni yaxshilash, tuproq unumdorligini oshirish va boshqalar).

Yerdan foydalanishning huquqiy rejimining o'zgarishi asosan mahalliy darajada, yerga oid munozarali hollarda, huquqiy munosabatlar subyektlari turli sabablarga ko'ra (yangi fermer xo'jaliklarini tashkil etish, yer uchastkalarini berish, yer uchastkalarini bo'lish) alohida yer uchastkalariga o'tganda sodir bo'ladi. , yer uchastkalarini turli sabablarga ko'ra olib qo'yish, shu jumladan davlat va jamoat ehtiyojlari uchun), yer uchastkalariga bo'lgan huquqlarni ro'yxatdan o'tkazishda xatolikka yo'l qo'yilganda va hokazo yer uchastkalaridan foydalanishga qo'yilgan cheklovlar va servitutlarga rioya qilmaslik va buzish holatlari bo'lishi mumkin. Hududiy yer kadastr xizmatining ro'yxatga olish idorasida o'z vaqtida qayd etilmagan yerlarning huquqiy holatidagi o'zgarishlar yer uchastkalariga bo'lgan huquqlar monitoringi olib borilganda aniqlanishi mumkin.

Ushbu maqsaddagi yerlar monitoringi olib borilganda huquqiy munosabatlar subyektining yer uchastkasini ro'yxatga olish hujjatlari va yerdan foydalanish xususiyati tekshiriladi. Monitoring Kadastr agentligining yer nazorati va monitoringi bo'limi, "O'zdaverloyiha" instituti va uning hududiy bo'linmalari mutaxassislari tomonidan amalga oshiriladi. Har bir er egasi va erdan foydalanuvchi er uchastkasiga bo'lgan huquqlarni ro'yxatdan o'tkazish to'g'risidagi guvohnomaga ega bo'lishi kerak, unda (bir qator kadastr ma'lumotlariga qo'shimcha ravishda) yuridik shaxsning nomi yoki jismoniy shaxsning familiyasi, yer uchastkasining maqsadli maqsadi ko'rsatilgan. u taqdim etilgan muddat, cheklovlar va servitutlarning mavjudligi, yer uchun majburiy to'lovlar turlari.

Yer uchastkasiga bo'lgan huquqlarni ro'yxatdan o'tkazish to'g'risidagi guvohnoma ma'lumotlari yuridik yoki jismoniy shaxs (huquq egasi) to'g'risidagi er monitoringi paytida haqiqiy bo'lgan ma'lumotlar, hujjatlarda qayd etilgan cheklovlar va servitutlarning mavjudligi va ularga muvofiqligi to'g'risidagi ma'lumotlar bilan taqqoslanadi. haqiqat, yer uchastkasidan maqsadli foydalanishning ro'yxatga olish hujjatlarida ko'rsatilganiga muvofiqligi, qo'shni er uchastkalari chegaralari bo'yicha nizolarning mavjudligi, yer uchastkasini belgilangan muddatda o'zlashtirish, yer uchun to'lovlarni belgilangan muddatda amalga oshirish. vaqt va boshqalar. Agar kerak bo'lsa, yer uchastkalari uchun kadastr rejalarini qo'llaniladi. Yer

uchastkalarining huquqiy rejimida o'rganilayotgan masalalar bo'yicha mavjud nomuvofiqliklar yer monitoringi materiallarida qayd etiladi va qo'shimcha tahlil qilinadi. Tahlil jarayonida sodir bo'lgan o'zgarishlarning ahamiyati va og'irligi, shuningdek, hududiy kadastr xizmatining ro'yxatga olish organiga erlarning huquqiy holatidagi ushbu o'zgarishlar to'g'risida o'z vaqtida xabar berilmaganligi sabablari aniqlanadi. Yerdan foydalanuvchilar va yer egalari bilan yerdan foydalanishning huquqiy rejimining bunday o'zgarishi yer to'g'risidagi qonun hujjatlarini buzish hisoblanadi.

Yerdan foydalanishning huquqiy rejimini buzish ulardan foydalanish samaradorligiga turli darajada salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shunday qilib, yer uchastkasini o'z vaqtida o'zlashtirmaslik va yer uchun to'lovlarni o'z vaqtida to'lamaslik, yerning maqsadli maqsadini o'zgartirish ulardan foydalanish samarasizligiga olib keladi. Yer uchastkalarining chegaralari bilan bog'liq yer nizolarining kelib chiqishi ma'muriy va sud tartibida ko'rib chiqilishiga sabab bo'ladi, bu esa vaqt va mablag' sarflanishi bilan bog'liq bo'lib, yerlarning huquqiy rejimida sodir bo'lgan o'zgarishlarni ro'yxatga olish xizmatida o'z vaqtida qayd etilmasligi, erlarning huquqiy rejimida ro'y bergan o'zgarishlarning o'z vaqtida qayd etilmasligi ma'muriy va sud jarayonlariga sabab bo'ladi. Yer qonunchiligining yanada jiddiy buzilishiga olib kelishi mumkin bo'lgan kadastr axborot tizimining ma'lumotlar bazasi. Yerdan foydalanuvchilar va yer egalari bilan aniqlangan barcha huquqbuzarliklar uchun har bir aniq holatda bayonnoma tuziladi. Shu bilan birga, yer monitoringi davomida aniqlangan yerdan foydalanishning huquqiy rejimidagi barcha buzilishlar va tasdiqlangan qoidabuzarliklar hududiy kadastr xizmatining ro'yxatga olish idorasida huquqlarning davlat reestriga kiritiladi. Yerdan foydalanishning huquqiy rejimida sodir etilgan huquqbuzarliklarning salbiy xususiyatiga qarab, yer egalari va erdan foydalanuvchilarning javobgarlik darajasi (ma'muriy yoki jinoiy) belgilanadi.

Foydalanilayotgan erlar miqdorining o'zgarishi barcha toifadagi yerlar va xalq xo'jaligi tarmoqlarida sodir bo'ladi va ob'ektiv jarayondir, chunki ular ishlab chiqarish jarayonlari va jamiyatning boshqa sohalarida yerdan foydalanish bilan

bog'liq. Yer uchastkalari maydonlarining, ularning yerlari va ekin maydonlarining tarkibidagi o'zgarishlar odatda yer kadastrining bir qismi sifatida yerlarning asosiy va joriy hisoblarini yuritishda qayd etiladi. Har yili yangi yilning 1 yanvar holatiga ko'ra ularning yer fondiga yer uchastkalari, tumanlar, aholi punktlari, viloyatlar va respublika bo'yicha hududlar bo'yicha ma'lumotlar taqdim etiladi. Shu bilan birga, yil davomida yerdan foydalanuvchilar va yer egalari tomonidan yerlar va ekin maydonlari tarkibida kadastr xizmati tomonidan qayd etilmagan chetga chiqish (o'zgarishlar)ga o'zboshimchalik bilan yo'l qo'yiladi. Yerlarning holati va ulardan foydalanishdagi bunday xarakterdagi o'zgarishlarni (salbiy jarayonlarni) aniqlash uning aniq maqsadi bo'yicha yer monitoringini o'rganish predmeti hisoblanadi.

Yerlar miqdorini monitoring qilish mahalliy, viloyat va respublika miqyosida amalga oshirilishi mumkin. Respublika va viloyat miqyosida, odatda, ushbu turdagi mahsulotlarni ishlab chiqarishning mamlakat iqtisodiyoti uchun muhimligini inobatga olgan holda, asosiy qishloq xo'jaligi ekinlari (paxta va kuzgi don) ekiladigan maydonlarni nazorat qilish maqsadida monitoring olib boriladi. Yer monitoringini o'tkazishda fermer xo'jaliklari uchun kartografik materiallar, yerlarni hisobga olish va yerni baholash kadastr ma'lumotlari va boshqa statistik ma'lumotlardan foydalaniladi. Ushbu ixtisoslashgan fermer xo'jaliklari shartnoma shartnomalariga muvofiq paxta xomashyosi va g'alla yetishtirish bo'yicha aniq davlat buyurtmasiga ega bo'lib, ular uchun tegishli ekin maydonlari ajratiladi. Ana shu yo'nalishlar asosida fermer xo'jaliklarini moddiy-texnika resurslari bilan manzilli davlat tomonidan qo'llab-quvvatlamoda. Fermer xo'jaliklari tomonidan ekin maydonlarining o'zboshimchalik bilan buzilishi moddiy resurslardan oqilona foydalanishga, davlat buyurtmalarini bajarmaslikka olib keladi, yer qonunchiligini buzish xarakteriga ega bo'lib, yerdan foydalanish samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatib, qishloq xo'jaligiga iqtisodiy zarar yetkazadi. Aniqlangan huquqbuzarliklar monitoring xizmati mutaxassislari tomonidan qayd etiladi, zarur hollarda yerdan foydalanish va pudrat shartnomalarini buzish dalolatnomalari tuziladi hamda aniqlangan salbiy jarayonlarni bartaraf etish choralari ko'riladi.

Etkazilgan zararga qarab yer qonunchiligini buzganlarga nisbatan ma'muriy (shu jumladan yerni olib qo'yish) yoki jinoiy choralar ko'riladi.

Yer tarkibidagi o'zgarishlar yangi yerlarni o'zlashtirish yoki qimmatli erlarni o'zboshimchalik bilan kamroq qimmatli yerlarga o'tkazishda sodir bo'ladi. Yaylovlar yoki boshqa yerlar hisobiga yangi yerlarni o'zlashtirishda yerdan foydalanuvchining aybi bilan fermer xo'jaligi yerlari tarkibidagi o'zgarishlar kadastr xizmati tomonidan o'z vaqtida qayd etilmasligi mumkin. Bunda ekin maydonlarining ko'paytirilishi ekin ekish rejasiga kiritilmaydi, uni ishlab chiqarishga, shuningdek, zarur sug'orish suvi va moddiy-texnika resurslariga davlat buyurtmalari olinmaydi, bu esa samarasizlikka olib keladi. yerdan foydalanish va pirovardida yer qonunchiligini buzish. Yerdan foydalanuvchilar tomonidan qimmatroq yerlarning o'zboshimchalik bilan o'tkazilishi yer to'g'risidagi qonun hujjatlarini to'g'ridan-to'g'ri buzish bo'lib, ekin maydonlari va mahsulot yetishtirishning qisqarishiga olib keladi, yerdan noratsional foydalanishga olib keladi va qishloq xo'jaligiga iqtisodiy zarar yetkazadi. Ko'rib chiqilayotgan yerlardan foydalanishda salbiy jarayonlar aniqlangan barcha hollarda monitoring xizmati mutaxassislari tomonidan yer to'g'risidagi qonun hujjatlarining buzilishi to'g'risida dalolatnomalar tuziladi va huquqbuzarlik darajasiga qarab yerdan foydalanuvchilarga nisbatan tegishli ma'muriy va jinoiy choralar ko'riladi.

Shahar va aholi punktlarida erlar miqdorini monitoring qilish er uchastkalari va qurilish maydonlarining umumiy maydonida ular tasdiqlangan loyihalardan chetga chiqqanda o'zgarishlarni aniqlashga qaratilgan. Hududlarni o'zboshimchalik bilan o'zgartirish va kadastr xizmati tomonidan qayd etilmagan shaharlar va aholi punktlarida yerlarning davlat hisobi, shahar yerlariga egalik qilish, foydalanish va ijaraga berish uchun to'lovlar, yerlarni baholashning buzilishiga olib keladi, bu esa yer to'g'risidagi qonun hujjatlarini buzish sifatida tasniflanadi. Yer monitoringi jarayonida yerdan foydalanishda ushbu xususiyatga ega bo'lgan huquqbuzarliklar aniqlanib, hujjatlashtiriladi va hududiy kadastr xizmatiga o'tkaziladi. Buning uchun yer uchastkalarining kadastr rejalari, yer kadastr ma'lumotlari va boshqa zarur

materiallar qo'llaniladi. Etkazilgan zarar darajasiga qarab qoidabuzarlarga nisbatan tegishli ma'muriy yoki jinoiy choralar ko'riladi.

Foydalanilayotgan yerlar sifatining o'zgarishi yerdan foydalanish jarayoni bilan bog'liq bo'lib, xalq xo'jaligining barcha toifalari va tarmoqlari yerlariga xosdir. Qishloq xo'jaligida yer sifatining dinamikasi oziq moddalar tarkibi, yerning meliorativ holati, eroziya jarayonlari natijasida tuproq qatlami qalinligining kamayishi, yerning ifloslanishi va ifloslanishi va boshqalar bilan bog'liq. qishloq xo'jaligiga oid bo'lmagan yerlar er uchastkalari va uning atrofidagi obodonlashtirish natijasida yuzaga keladi.

Qishloq xo'jaligi yerlarining sifatini monitoring qilish dala kuzatuvlarining xususiyatlari va tuproqdagi sifat jarayonlarini kuzatishning turli usullari bilan bog'liq chuqur o'ziga xos xususiyatlarga ega.

Tuproq sifati dinamikasini dala kuzatishlarining xususiyatlariga ekspeditsiya kuzatuvlarini tashkil etish, o'rganilayotgan ob'yektni maxsus o'rganish materiallaridan foydalanish zarurati, tuproqlarda sifat o'zgarishlarini keltirib chiqaruvchi sabablarga qarab o'rganish jarayonlarini differensiallashtirish, sayohat qilish zarurati kiradi. kuzatish ob'ektlariga, kuzatish davrlarining davomiyligi va foydalaniladigan asboblardan va jihozlarga. , kuzatishda qo'llaniladigan ko'rsatkichlar tizimi, kuzatish usullari, erlarning sifati bilan bog'liq jarayonlarni baholash.

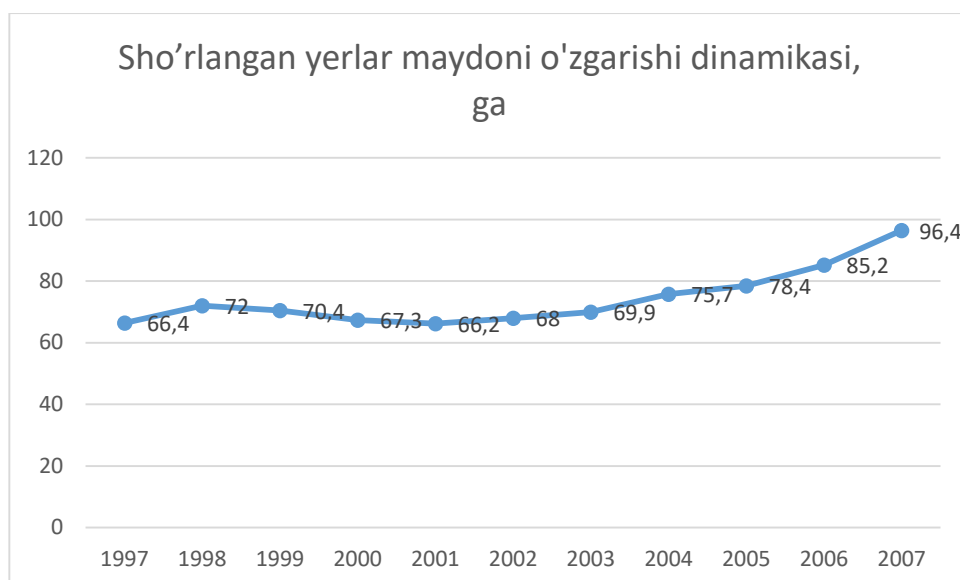
Yerlarning sifat holatining dinamikasi yerlarning o'rganilgan sifat ko'rsatkichlarini vaqtning turli nuqtalarida: bir oy, chorak, yarim yil, bir yildan keyin va hokazolarni taqqoslash orqali aniqlanadi. Taqqoslash uchun turli vaqtlarda amalga oshirilgan yerni sifatli baholash materiallaridan foydalaniladi va kerak bo'lganda yangilari tuziladi. Muayyan yer uchastkasi uchun sifat ko'rsatkichlari (kadastr ko'rsatkichlari) quyidagilar bo'lishi mumkin: tuproqdagi chirindi miqdori, er osti suvlari darajasi, tuproqdagi tuz miqdori, erning (tuproqning) sirt qatlamining yuvilishi miqdori, uchastkaning joylashuvi va boshqalar. Tuproqlarning kuzatuv davrlaridagi sifat ko'rsatkichlari ko'rsatkichlarining o'lchangan qiymatlari maxsus kuzatish jurnallarida qayd etiladi. Kuzatish natijalarini keyingi qayta ishlash uchun yozib olish misoli 3-jadvalda keltirilgan.

Keyinchalik, o'rganilayotgan jarayonning tendentsiyasi aniqlanadi, buning uchun kuzatishlar natijalari bo'yicha grafik tuziladi, yerning holati va foydalanishdagi o'rganilayotgan jarayonlarning (ijobiy, salbiy) xarakteri va bahosi belgilanadi. Keltirilgan misol uchun o'rganilayotgan jarayonning aniqlangan tendentsiyasi 7-rasmda ko'rsatilgan bo'lib, shundan kelib chiqadiki, butun jarayonning dinamikasi salbiy, chunki fermer xo'jaliklari birlashmasida sug'oriladigan yerlarning sho'rlanish joylari ortib boradi. Shu bilan birga, grafik kuzatuv davridagi tendentsiya o'zgaruvchanligini ko'rsatadi: dastlab jarayon ijobiy bo'lgan, ammo 2002 yildan boshlab u barqaror salbiy xarakterga ega bo'ldi. Shu bilan birga, sho'rlangan yerlar maydonini kengaytirish jarayoni izchil davom etmoqda, o'sish sur'ati yildan-yilga ortib bormoqda.

3-jadval

Sirdaryo viloyati Sirdaryo tumanidagi "Istiqlol" fermer xo'jaliklari birlashmasida sug'oriladigan yerlarning sho'rlanishi hududining dinamikasi

Tartib raqami (Xi)	Kuzatish yili	Sho'rlangan yerlar maydoni, ga (Yi)	Maydon bo'yicha cheklanishlar, ra
1	1997	66.4	0
2	1998	72.0	+ 5,6
3	1999	70.4	- 1,6
4	2000	67.3	- 3,1
5	2001	66.2	- 1,1
6	2002	68.0	+ 1,8
7	2003	69.9	+ 1,9
8	2004	75.7	+ 5,8
9	2005	78.4	+ 2,7
10	2006	85.2	+ 6,8
11	2007	96.4	+ 11,2

7-rasm. Sirdaryo viloyati “Istiqlol” fermer xo‘jaliklari birlashmasida sug‘oriladigan yerlarning sho‘rlanish tendentsiyasi.

“Istiqlol” fermer xo‘jaliklari birlashmasida yerlarning sho‘rlanish dinamikasi tahlili shuni ko‘rsatadiki, 1998 yilda ko‘rib chiqilayotgan yer sifati ko‘rsatkichi keskin oshgan, keyin esa maxsus meliorativ tadbirlar amalga oshirilgan, buning natijasida keyingi uch yilda yillar davomida yer sifati yaxshilandi. Biroq keyingi yillarda meliorativ tadbirlarning to‘xtatilishi yoki yetarli darajada bo‘lmasligi natijasida salbiy jarayon barqaror tus oldi.

Fermer xo‘jaliklari birlashmalari yerlarining sifat holatidagi salbiy jarayonni baholash shuni ko‘rsatadiki, 1996-2006 yillarda sho‘rlangan yerlar maydoni 30,0 gektarga yoki 45,2 foizga oshgan. Yerdan oqilona foydalanish bilan foydalanilayotgan erlar sifatining salbiy jarayonlariga yo‘l qo‘ymaslik kerak, sifatning 10% ga vaqtincha yomonlashishiga yo‘l qo‘yilishi mumkin. Biroq o‘rganilayotgan ko‘rsatkichning 45 foizga oshgani sug‘oriladigan yerlardan foydalanishda jiddiy qonunbuzarliklar mavjudligidan dalolat beradi. Buning yaqqol sababi kollektorlar tozalanmagani, yetarli darajada yuvilib sug‘orilgani, dala yuzasi tekislanmaganligi, qishloq xo‘jaligi ekinlarini sug‘orish rejimi buzilganligi sababli massivdagi minerallashgan yer osti suvlarining o‘z vaqtida drenajlanmaganligidir.

Sug'oriladigan yerlarning sho'rlanishi ekinlar hosildorligiga, ularni yetishtirish tannarxiga, fermer xo'jaliklarining rentabelligiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Har bir aniq xo'jalik uchun hozirgi davrda yerning sho'rlanishi (S) natijasida qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishiga yetkazilgan iqtisodiy zararni hisoblash zarur. Sho'rlanish jarayonining oldini olish bo'yicha zarur maxsus chora-tadbirlar ko'rilmasa, kelajakda bu yerlarning maydonlari ko'payib, fermer xo'jaliklariga yetkaziladigan iqtisodiy zarar faqat ortib boradi. Shuning uchun yaqin kelajakda (1-3-5 yil) o'rganilayotgan jarayonning tendentsiyasini belgilash, ya'ni uni bashorat qilish muhimdir.

Monitoring xizmati mutaxassisleri sug'oriladigan yerlar sifatining yomonlashuvi sabablarini aniqlashi, sug'oriladigan yerlarning suv-tuz rejimini buzgan yerdan foydalanuvchilarga tegishli choralar ko'rishi, vaziyatni to'g'rilash bo'yicha tegishli choralar ko'rishi shart.

Qishloq xo'jaligi yerlarining sifat holatidagi jarayonlarning boshqa turlarini kuzatish xuddi shunday kuzatish, tahlil qilish va kuzatish natijalarini baholashning o'ziga xos usullaridan foydalangan holda tashkil etiladi.

Qishloq xo'jaligiga mo'ljallanmagan yerlarning sifatini monitoring qilishda, asosan, yer uchastkalari va ularning atrofidagi hududlarda amalga oshirilgan yaxshilanishlar (o'zgarishlar), aholi punktlaridagi yer osti suvlari darajasi, shuningdek, tuproq sifatining ko'pgina xususiyatlari o'rganiladi. Qishloq xo'jaligi erlariga o'xshab, bu holda, qishloq xo'jaligiga oid bo'lmagan erlar holatida sodir bo'ladigan jarayonlar ham ijobiy va salbiy, bir xil va notekis, faol va vaqt o'tishi bilan sekin bo'lishi mumkin. Ushbu shartlarga qarab, kuzatish davrining talab qilinadigan davomiyligi belgilanadi. Agar yer sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi jarayonlar aniqlansa, yer to'g'risidagi qonun hujjatlarini buzish sabablari va javobgar shaxslar aniqlanadi. Bunday yerdan foydalanuvchilarga nisbatan yer sifatining yomonlashuv darajasiga qarab ma'muriy yoki jinoiy javobgarlik qo'llanilishi mumkin.

O'z-o'zini tekshirish uchun savollar.

1. Yerlarni monitoring qilishda kuzatuvlar tashkil etishning mazmuni nimadan iborat?
2. Yerlarning huquqiy rejimida qanday o'zgarishlar bo'lishi mumkin?
3. Erlarning huquqiy rejimining o'zgarishini kuzatishda qanday materiallardan foydalaniladi?
4. Yerning miqdoriy holatida qanday o'zgarishlar bo'lishi mumkin?
5. Yer miqdori o'zgarishini kuzatishda qanday materiallardan foydalaniladi?
6. Yer sifatida qanday o'zgarishlar bo'lishi mumkin?
7. Yer sifatining o'zgarishini kuzatishda qanday materiallardan foydalaniladi?
8. Qishloq xo'jaligi yerlarini monitoring qilish uchun dala kuzatuvlarining qanday xususiyatlari xos?
9. Yerdan foydalanish jarayonlarining tendentsiyasi qanday aniqlanadi?
10. Qishloq xo'jaligiga oid bo'lmagan yerlarni monitoring qilishning xususiyatlari nimalardan iborat?

15. Yerdan foydalanishda o'rganilayotgan jarayonlarni matematik modellashtirish

Yer monitoringini o'tkazishda yerning holati va undan foydalanishdagi o'rganilayotgan jarayonlarni bashorat qilish matematik modellarni oldindan ishlab chiqishni talab qiladi. Jarayonlarni matematik modellashtirish o'rganilayotgan jarayonlarni eng yaxshi tavsiflovchi tipik egri chiziqlarning loyiha tenglamalarini (modellarini) o'rnatish orqali amalga oshiriladi. Tenglamalar er monitoringi jarayonida kuzatilgan jarayonlarning ma'lumotlari asosida hisoblanadi. Jarayonlarning rivojlanishi to'g'risidagi ma'lumotlar olinadigan va tipdagi egri chiziqlarni loyihalash tenglamalarini o'rnatish uchun foydalaniladigan kuzatishlar davri retrospektiv davr deb ataladi.

Matematik modellashtirish uchun quyidagi standart egri chiziqlar qo'llaniladi: to'g'ri chiziq, parabola, giperbola, logarifmik, eksponensial, kuch, ko'rsatkich. Er

monitoringi kuzatuvlari asosida barcha yoki bir nechta tipik egri chiziqlar uchun modellar o'rnatiladi, ulardan eng yaxshisi tanlanadi. O'rganilayotgan jarayonni eng yaxshi tavsiflovchi modelni tanlash har bir dizayn tenglamasining ishonchliligini baholash asosida amalga oshiriladi. Dizayn tenglamasini o'rnatishda eng kichik o'rta kvadratik xatoga ega bo'lganlari, o'rganilayotgan jarayon tavsifining ishonchliligi nuqtai nazaridan eng yaxshisidir.

Kuzatish ma'lumotlari asosida o'rganilayotgan jarayonni tavsiflovchi hisoblash tenglamasini (matematik modelini) o'rnatish uchun normal tenglamalar tizimi qo'llaniladi. Demak, to'g'ri chiziq uchun u quyidagi ko'rinishga ega

$$\begin{cases} na + b \sum x = \sum y \\ a \sum x + b \sum x^2 = \sum xy \end{cases} \quad (1)$$

bu yerda n - davrdagi kuzatuvlar soni;

x - kuzatish seriyasining uzunligi (kuzatishlar yillari soni);

y - kuzatish ko'rsatkichlarining qiymatlari;

a, b – tenglamaning doimiy parametrlari.

Oddiy tenglamalar tizimini ma'lum usullar yordamida echish doimiy parametrlarni aniqlash va aniq shaklda to'g'ri chiziq (model) ning dizayn tenglamasini o'rnatish imkonini beradi.

$$y = a + bx. \quad (2)$$

Olingan matematik model yordamida o'rganilayotgan jarayonning tavsifining ishonchliligini baholash uchun dizayn tenglamasini o'rnatishning o'rtacha kvadrat xatosi hisoblanadi.

$$m_{np} = \sqrt{\frac{[\Delta i^2]}{n-1}}; \quad (3)$$

bu yerda m - dizayn tenglamasini (modelini) o'rnatishning o'rtacha kvadrat xatosi;

D – tenglama bo'yicha kuzatuv natijasining hisoblanganidan chetga chiqishi;

i - kuzatish indeksi.

Standart egri chiziq uchun - ikkinchi tartibli parabola - normal tenglamalar tizimi shaklga ega

$$\begin{cases} na + b \sum x + c \sum x^2 = \sum y \\ a \sum x + b \sum x^2 + c \sum x^3 = \sum xy \\ a \sum x + b \sum x^3 + c \sum x^4 = \sum x^2 y \end{cases} \quad (4)$$

va bu holda dizayn tenglamasi shaklni oladi

$$y = a + bx + cx^2. \quad (5)$$

Uni o'rnatishning to'g'riligini baholash uchun (3) formuladan foydalanib, o'rtacha kvadrat xatosi hisoblanadi.

Xuddi shunday normal tenglamalarning tegishli tizimlaridan foydalanib, boshqa standart egri chiziqlar uchun dizayn tenglamalari (modellari) o'rnatilishi va ularning ishonchliligini aniqlash mumkin. Keyinchalik, barcha hisoblangan tenglamalar uchun xatolarni taqqoslash orqali minimal xatolikka ega bo'lgan tenglama tanlanadi, bu o'rganilayotgan jarayonni eng yaxshi tavsiflovchi matematik modeldir. Keyinchalik, uning asosida kelajak uchun jarayonning rivojlanishini prognozlash amalga oshiriladi.

4-jadvalda keltirilgan misol uchun yerning holati va foydalanishdagi o'rganilayotgan jarayon modelini hisoblashni ko'rib chiqamiz.

Kuzatishlar natijalariga ko'ra to'g'ri chiziq tenglamasining "a" va "b" parametrlarining qiymatlarini aniqlash uchun normal tenglamalar tizimi uchun zarur bo'lgan $\sum x$, $\sum y$, $\sum x^2$ va $\sum xy$ summalari olinadi. (4-jadval) hisoblab chiqilgan va aniq shaklda keltirilgan

$$\begin{cases} 11a + 66b = 815.9 \\ 66a + 506b = 5142.7 \end{cases} \quad (6)$$

Oddiy tenglamalar sistemasini yechib, $a = 2,25$ va $b = 60,68$ va to'g'ri chiziqning hisoblangan tenglamasini, ya'ni o'rganilayotgan jarayonning matematik modelini olamiz.

$$Y = 60.68 + 2.25X. \quad (7)$$

Jadvaldagi ma'lumotlarga ko'ra hisoblangan modellashtirishning o'rtacha kvadrat xatosi. 2 (6-ustun), hisoblanadi

$$m_{np} = \sqrt{\frac{[\Delta^2]}{n-1}} = \pm 5.7 \text{ ra} \quad (8)$$

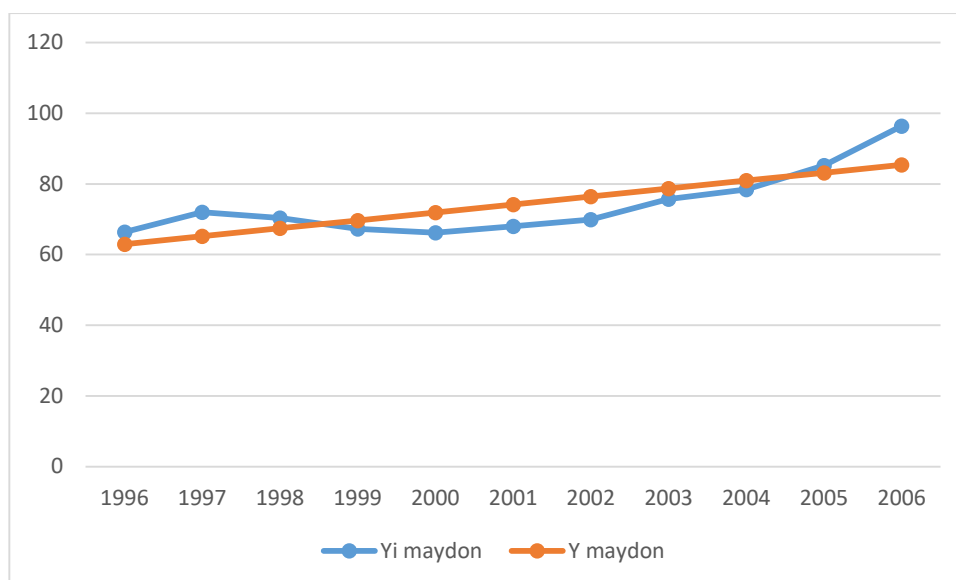
va $m_{pr} =$ kuzatish davri uchun o'rtacha qiymatdan $\pm 7,0\%$.

4-jadval

To'g'ri chizikli tenglamaning parametrlarini aniqlash uchun ma'lumotlarni hisoblash

X_i	Kuzatish yillari	Y_i	X_i^2	$X_i Y_i$	\hat{Y}	$\Delta Y = Y_i - \hat{y}$	$[\Delta]^2$
1	2	3	4	5	6	7	8
1	1996	66.4	1	66.4	62.93	- 3.47	12.04
2	1997	72.0	4	144.0	65.18	- 6.82	46.51
3	1998	70.4	9	211.2	67.43	- 2.97	8.82
4	1999	67.3	16	269.2	69.68	2.38	5.66
5	2000	66.2	25	331.0	71.93	5.73	32.83
6	2001	68.0	36	408.0	74.18	6.18	38.19
7	2002	69.9	49	489.3	76.43	6.53	42.64
8	2003	75.7	64	605.6	78.68	2.98	8.88
9	2004	78.4	81	705.6	80.93	2.53	6.40
10	2005	85.2	100	852.0	83.18	- 2.08	4.33
11	2006	96.4	121	1060.4	85.43	- 10.97	120.34
66		815.9	506	5142.7		- 26.31 +26.33	326.64

To'g'ri chizikli tenglamadan foydalangan holda simulyatsiya natijasining grafik tasviri rasmda ko'rsatilgan. 8.

8-rasm. To'g'ri chiziqli tenglama yordamida o'rganilayotgan jarayonni modellashtirish.

Xuddi shunday, ikkinchi tartibli parabola tenglamasi uchun normal tenglamalar tizimini yechish uchun zarur yig'indilarni aniqlang (5-jadval), normal tenglamalar tizimini aniq shaklda tuzing, uni yeching, "a", "b" doimiy parametrlarini aniqlang. va "c", dizayn tenglamasini o'rnating (jarayonning matematik modeli)

$$\begin{cases} 11a + 66b + 496c = 815.9 \\ 66a + 496b + 4356c = 5142.7 \\ 496a + 4356b + 39974c = 40972.5 \end{cases} \quad (9)$$

bunda $a = 75,0$, $b = -4,36$ va $c = 0,55$ va

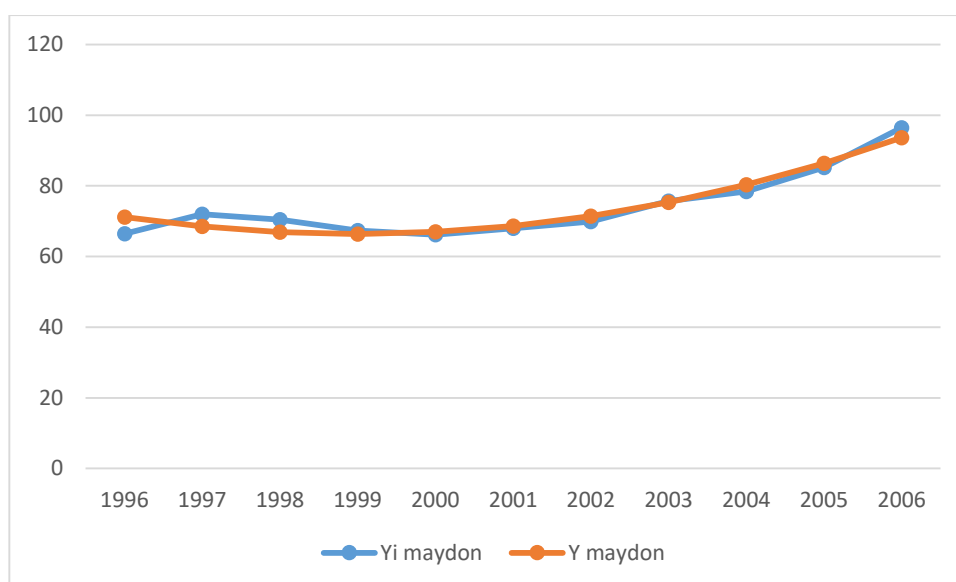
$$Y = 75.0 - 4.36X + 0.55X^2, \quad (10)$$

Uni aniqlashning o'rtacha kvadrat xatosi $m_{pr} = \pm 3,0\%$. Binobarin, ikkinchi tartibli parabola yordamida jarayonni modellashtirish $\pm 3,0\%$ xatolik bilan amalga oshirildi. Simulyatsiya natijasi rasmda ko'rsatilgan. 9.

2-tartibli parabola tenglamasining parametrlarini aniqlash uchun ma'lumotlarni hisoblash

X _i	Kuzatish yillari	Y _i	X _i ²	X _i ³	X _i ⁴	X _i Y _i	X _i ² Y _i	Ŷ	Δ = Ŷ _I - Y _i	[Δ] ²
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	1996	66.4	1	1	1	66.4	66.4	71.19	4.79	22.94
2	1997	72.0	4	8	16	144.0	288.0	68.48	-3.52	12.39
3	1998	70.4	9	27	81	211.2	633.6	66.87	-3.53	12.46
4	1999	67.3	16	64	256	269.2	1076.8	66.36	-0.94	0.88
5	2000	66.2	25	125	625	331	1655.0	66.95	0.75	0.56
6	2001	68.0	36	216	1296	408	2448.0	68.64	0.64	0.41
7	2002	69.9	49	343	2401	489.3	3425.1	71.43	1.53	2.34
8	2003	75.7	64	512	4096	605.6	4844.8	75.32	-0.38	0.14
9	2004	78.4	81	729	6561	705.6	6350.4	80.31	1.91	3.65
10	2005	85.2	100	1000	10000	852	8520.0	86.40	1.2	1.44
11	2006	96.4	121	1331	14641	1060.4	11664.4	93.60	-2.8	7.84
66		815.9	506	4356	39974	5142.7	40972.5		+10.82 - 11.17	65.05

$$m_{np} = \sqrt{\frac{[\Delta^2]}{n-1}} = \pm 2,45 \text{ ra} \quad (11)$$

9-rasm. Parabola tenglamasi yordamida o'rganilayotgan jarayonni modellashtirish

To'g'ri chiziq va parabola uchun xatolarni qiyosiy baholash parabola yordamida modellashtirishning aniqroq ekanligini ko'rsatadi. Agar o'rtacha kvadrat

xatosi 3% dan oshmasa, modellashtirishning ishonchliligi juda yaxshi deb hisoblanadi. Ko'rib chiqilgan misolda kichikroq xato ($\pm 3,0\%$) 2-tartibli parabola tenglamasi uchun xos bo'lib, uni juda maqbul deb hisoblash mumkin. Shu munosabat bilan keyingi hisob-kitoblar uchun (kuzatilgan jarayonning rivojlanishini bashorat qilish) ushbu chiziqning hisoblangan tenglamasi qo'llaniladi.

O'z-o'zini tekshirish uchun savollar.

1. Yer monitoringida matematik modellashtirishdan maqsad nima?
2. Yer monitoringida matematik modellashtirish uchun qanday standart egri chiziqlardan foydalaniladi?
3. Normal tenglamalar sistemasi nima uchun ishlatiladi?
4. To'g'ri chiziqning normal tenglamalar tizimi qanday ko'rinishga ega?
5. Parabolaning normal tenglamalar sistemasi qanday shaklga ega?
6. O'rganilayotgan jarayonning natijaviy modeli ishonchliligini qaysi ko'rsatkich xarakterlaydi?
7. Yerdan foydalanishda o'rganilayotgan jarayonning matematik modelini o'rnatishning o'rtacha kvadrat xatosi qanday hisoblanadi?
8. O'rganilayotgan erdan foydalanish jarayonini eng yaxshi tavsiflovchi matematik model qanday tanlanadi?

16. Yerdan foydalanishda o'rganilayotgan jarayonlarni prognozlash

Yerlarning holati va foydalanishdagi o'rganilayotgan jarayonlarni prognozlash ularning parametrlarini kelajakda (3-5-10 yil) belgilash maqsadida amalga oshiriladi. Prognozlash jarayoni ikkita komponent yoki ikkita davrni o'z ichiga oladi: retrospektiv va haqiqatda prognoz. Retrospektiv davr - yer monitoringi paytida kuzatuv davrida olingan ma'lumotlarning dinamik seriyasidir. Prognozlash uchun foydalaniladigan vaqt seriyasining uzunligi 12-15 kuzatishdan oshmasligi va iloji bo'lsa, o'rganilayotgan jarayonning hozirgi tendentsiyasini aks ettirishi kerak. Prognozlashning ushbu bosqichida keyingi hisob-kitoblar uchun matematik model

ishlab chiqiladi. Prognoz davri kelajakda ma'lum bir davr uchun erdan foydalanishda o'rganilayotgan jarayonning taxminiy prognoz parametrlarini belgilashni o'z ichiga oladi.

O'rganilayotgan jarayonlarning prognoz parametrlari (y - funksiya) prognoz davri yillarining tegishli seriya raqamlari argumenti (x - argument) qiymatlarini almashtirish orqali dizayn tenglamalari (tanlangan modellar) yordamida hisoblanadi. Shunday qilib, yuqoridagi misolda hisoblash tenglamasining vazifasi sho'rlangan erlar maydoni, argument - kuzatish yillari (retrospektiv davr) va prognoz davri. Bunda yillarning tartib raqamlari kuzatuvning birinchi yilidan boshlab prognoz davrining oxirigacha hisoblanadi.

Prognozning ishonchliligi tanlangan matematik modelning to'g'riligiga va prognozning ishonch oralig'i qiymatiga bog'liq bo'lib, bu o'z navbatida ma'lum bir hodisaning yuzaga kelishi ehtimolining tanlangan darajasiga va etkazib berish vaqtiga (prognoz) bog'liq. O'rganilayotgan jarayonlarning ahamiyati va bashorat qilishning talab qilinadigan ishonchliligiga qarab, u ahamiyatsiz (1-3 yil), o'rta (3-5 yil), uzoq muddatli (5-10 va undan ortiq yil) bo'lishi mumkin. Prognoz davrining davomiyligi oshgani sayin, matematik modellashtirishning aniqligidan qat'i nazar, prognozning ishonchliligi pasayadi.

Prognoz davrining har yilidan so'ng yerdan foydalanishda o'rganilayotgan jarayonning rivojlanishidagi vaziyat tahlil qilinadi. Jarayonni kuzatish orqali naturada belgilangan prognoz parametrining realdan chetlanishining mutlaq va nisbiy qiymati belgilanadi. Buriish darajasi bo'yicha prognozning ishonchliligi va uni qo'llash samaradorligini baholash mumkin. 5-10% gacha bo'lgan og'ishlarni maqbul deb hisoblash mumkin va prognoz natijasini maqbul deb hisoblash mumkin. Zarur bo'lganda, ishlab chiqarish sharoitida ruxsat etilgan og'ish erni kuzatuvchi mutaxassislar tomonidan oqlanishi kerak.

Prognozning ishonchliligini oshirish uchun o'rganilayotgan jarayonni kuzatishni davom ettirish maqsadga muvofiqdir. Shunday qilib, agar prognoz davrining birinchi yili uchun prognoz parametri tabiatan joriy yil uchun belgilanganidan farq qilsa, matematik model joriy yil uchun olingan kuzatish

natijasini hisobga olgan holda tuzatilishi mumkin. Keyinchalik, tuzatilgan modelga ko'ra, keyingi yillar uchun jarayonning prognoz qiymatlari o'rnatiladi. Agar kerak bo'lsa, modelga bunday tuzatishlar keyingi yillarda takrorlanishi mumkin, buning natijasida prognoz davrining qolgan davri uchun prognozning ishonchliligi ortadi.

Keling, yuqoridagi raqamli misolda erdan foydalanishda o'rganilayotgan jarayon uchun prognoz parametrlarini hisoblash tartibini ko'rib chiqaylik. Prognoz parametrlarini hisoblash parabolaning hisoblangan tenglamasi yordamida amalga oshiriladi, chunki ushbu standart egri chiziq uchun matematik model minimal o'rtacha kvadrat xatoga ega. Retrospektiv davr 11 yil, prognoz davri esa 5 yil. Hisoblangan parabola tenglamasidan (10) foydalanib, argumentning keyingi qiymatlarini (12,13, 14 va boshqalar) almashtiring va jarayonning prognoz qiymatlarini hisoblang. o'rganilmoqda (6-jadval).

Agar kelajakda o'rganilayotgan jarayon shu paytgacha amalga oshirilgan yerdan foydalanish shartlari o'zgarmasa, 5 yildan keyin sho'rlangan yerlar maydoni 146 gektarga etadi. 2012 yilda o'rganilayotgan jarayonning prognoz parametrining o'sishi 2007 yilga nisbatan (96,4 gektar) 49,6 gektar yoki 51,4 foizni tashkil etadi, ya'ni o'rganilayotgan salbiy jarayonning rivojlanishi ancha faol, 5 yil ichida parametr 50% dan ortiq bo'ladi. O'tgan yilga nisbatan sho'rlangan yerlarning yillik prognoz ko'rsatkichlari: 2008 yilda – 5,5 gektar yoki 5,7 foiz, 2009 yilda – 9,4 gektar va 9,2 foiz, 2010 yilda – 10,5 va 9,4 foiz, 2011 yilda – 11,6 va 9,2 foiz, 2016 yilda – 2012 foizni tashkil etadi. 9,4%.

6-jadval

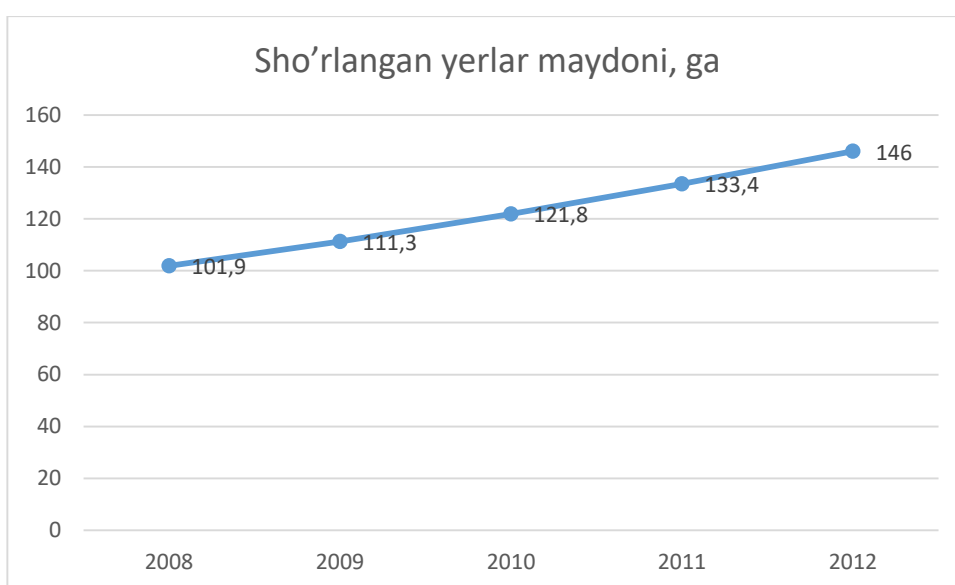
Sho'rlangan erlar maydonining taxminiy qiymatlarini hisoblash

Prognozlash yillari	2008	2009	2010	2011	2012
Sho'rlangan yerlar maydoni, ga	101,9	111,3	121,8	133,4	146,0

Binobarin, 2009 yilda 2008 yilga nisbatan ushbu jarayonning rivojlanishi spazmatik xarakterga ega (parametrning deyarli 2 barobar o'sishi) va keyingi

prognoz yillarda ancha yuqori darajada - har yili 9,2-9,5% ni tashkil qiladi. Prognoz davrining grafik ko'rinishi va o'rganilayotgan jarayonning rivojlanish parametrlari rasmda ko'rsatilgan. 10.

Agar prognozning ishonchliligini oshirish zarur bo'lsa, 2008 yilda va undan keyingi yillarda o'rganilayotgan jarayonning rivojlanishi monitoringini davom ettirish va har yili olingan ma'lumotlardan prognoz modelini va jarayonning prognoz parametrlarini tuzatish uchun foydalanish tavsiya etiladi. Matematik modelni sozlashning ushbu usuli prognoz davrining keyingi yillari uchun o'rganilayotgan jarayonning prognoz parametrlarining yuqori ishonchliligini ta'minlaydi.

10-rasm. O'rganilayotgan jarayon darajasini prognoz qilish

Qabul qilinadigan qabul qilinadigan mezon nuqtai nazaridan ko'rib chiqilayotgan salbiy jarayon parametrining taxminiy qiymati qanday: tanqidiy yoki endi qabul qilinmaydi? Sho'rlanishning o'zi salbiy jarayondir, chunki u tuproqdagi suv-tuz balansining buzilishi natijasida hosildorlikning sezilarli pasayishiga olib keladi. Ushbu misol erlarning sho'rlanish darajasini hisobga olmaydi, lekin sho'rlangan erlar maydonining yillik o'sishi odatda salbiy hodisa hisoblanadi, ayniqsa yillik o'sish maydonning 9% dan ortig'ini tashkil etganligi sababli. Shubhasiz, yerlarning sifat holatida salbiy jarayonning bunday rivojlanish sur'atlariga yo'l qo'yib bo'lmaydi. Ammo bunday xulosani qat'iy asoslash uchun sho'rlangan yerlar maydonining kengayishi natijasida yo'qolgan mahsulot tannarxini

va hududning kengayishiga yo'l qo'ymaslik uchun maxsus meliorativ tadbirlarni o'tkazish xarajatlarini qiyosiy baholash kerak. yerdan foydalanishning iqtisodiy jihatiga asoslanib, sho'rlanishga, ya'ni

$$S_{\text{потерь}} = S_{\text{мел. мер.}} \quad (12)$$

Yerdan foydalanishning ekologik jihati nuqtai nazaridan salbiy jarayonlarni ularning sifat holatida rivojlanishiga yo'l qo'yilishining boshqa mezonlari ham qabul qilinishi mumkin.

Salbiy jarayonning rivojlanish darajasi haqidagi xulosaga asoslanib, aniq qaror qabul qilinadi: jarayonning rivojlanishining salbiy xususiyatini yo'q qilish yoki uning oldini olish. Agar salbiy rivojlanish hali biron bir tashvish tug'dirmasa yoki sabab bo'lmasa (qabul qilingan maqbul mezon nuqtai nazaridan ahamiyatsiz), unda salbiy hodisa mavjudligi faktini aytish bilan cheklanib qolish va monitoringni davom ettirish tavsiya etiladi. jarayon.

Sug'oriladigan yerlarni sho'rsizlantirishga yordam beradigan asosiy meliorativ tadbirlar quyidagilardir: erlarni yuvish, massivdagi yer osti suvlarini kollektorlar yordamida drenajlash, kollektorlarni tozalash, dala sirtlarini kapital va muntazam tekislash, sug'orish normalariga rioya qilish, chuqur haydash va bir qator. boshqalar.

O'z-o'zini tekshirish uchun savollar.

1. Yerdan foydalanishda o'rganilayotgan jarayonlarni prognozlash va prognozlash nima?
2. Yer monitoringida qo'llaniladigan prognozlar turlari bo'yicha qanday tasniflanadi?
3. Yerdan foydalanishda prognozlash jarayonlarining retrospektiv davri nima?
4. Yerdan foydalanishdagi jarayonlarni bashorat qilish uchun statistik vaqt qatori nima?
5. Yerdan foydalanishda o'rganilayotgan jarayonlarni baholashda prognoz muddati qanday?

6. Yer monitoringini olib borishda prognozlash mexanizmining mohiyati nimada?
7. Yerdan foydalanishda o'rganilayotgan jarayonlarning taxminiy qiymatlari qanday belgilanadi?
8. Yerdan foydalanish prognoz qiymatlarining ishonchliligi qanday baholanadi?
9. Yerdan foydalanishda prognozlash jarayonlari natijalarini izohlash tartibi qanday?
10. Nima uchun yerdan foydalanishda prognozlash jarayonlari natijalari tuzatiladi?
11. Yerdan foydalanishda o'rganilayotgan jarayonlarni prognozlash natijalariga ko'ra qanday qarorlar qabul qilinadi?
12. Yer monitoringida prognozlar samaradorligi qanday aniqlanadi?

17. Yer monitoringi tizimini modernizatsiya qilish

Uning tizimini modernizatsiya qilish yer monitoringini takomillashtirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Yer monitoringi yerdan foydalanish tizimining ajralmas qismi bo'lganligi sababli uni modernizatsiya qilish tizimning o'ziga xos jihatlari va boshqaruv funksiyalariga ega bo'lgan tarkibiy qismi sifatida yerdan foydalanish tizimini modernizatsiya qilish doirasida amalga oshiriladi. Yer monitoringi tizimini modernizatsiya qilish yerlarning holati va ulardan foydalanish monitoringi jarayoniga bilim talab qiluvchi innovatsion yechimlarni joriy etish orqali tizimlarni yangilashni nazarda tutadi.

Modernizatsiya deganda: 1) keng ma'noda – ilg'or o'zgarishlarga erishish, turli takomillashuvlarni joriy etish orqali zamonaviy zamon talablariga muvofiq o'zgartirish; 2) mulkka nisbatan – mulk elementlarini almashtirish, konstruktiv nuqsonlarni bartaraf etish, tashqi ko'rinishini yaxshilash orqali eskirishni bartaraf etish”.

Yerdan foydalanish 9 ta jihat va bir qator tizim boshqaruv funktsiyalarini ko'rib chiqadi. Boshqaruv aspekti - bu boshqaruvning nisbatan avtonom yo'nalishini tashkil etuvchi, ta'sir qilish xususiyatiga ko'ra o'xshash bir yoki bir nechta funktsiyalarning kombinatsiyasi. Boshqaruv funktsiyasi (lotincha *functio* - bajarish, amalga oshirish) deganda faoliyat, mas'uliyat, mehnat tushuniladi. U chora-tadbirlarning bir turini ifodalaydi, uning amalga oshirilishi tizimga ta'sir qiladi. Yer monitoringi tizimi, birinchi navbatda, boshqaruvning quyidagi jihatlariga e'tibor qaratadi:

- texnik;
- axborot;
- qonuniy.

Yerlarning holati va ulardan foydalanish monitoringi har yili katta maydonlarda (million gektar) va ko'pincha bir xil yer uchastkalarida qishloq xo'jaligi yilida bir necha marta amalga oshiriladi. Mavjud jismoniy va ma'naviy jihatdan eskirgan yer monitoringi bazasi uni amalga oshirish uchun zamonaviy shartlarga javob bermaydi, ancha qimmat, ishlarni bajarish uchun katta mablag' va vaqt talab etiladi hamda ularni amalga oshirish ishonchliligining zarur darajasini ta'minlamaydi. Asosan, bu erdan foydalanishni texnik ta'minlash bilan bog'liq bo'lib, uning mazmuni er resurslaridan foydalanish, erdan foydalanish chegaralarini belgilash va er uchastkalarini ajratish, maydonlarni aniqlash uchun tadqiqotlar va kartografik materiallarni tayyorlashdan iborat. yerlarni davlat ro'yxatidan o'tkazish, tuproq va geobotanika tadqiqotlari va yer monitoringini o'tkazishda.

Yomg'irli qishloq xo'jaligi va o'rmon xo'jaligi erlarining kartografik asoslari 25-30 yil davomida yangilanmagan, 1970-80 yillardagi eski rejalashtirish va kartografik materiallardan foydalanilgan. nashrlar Sug'oriladigan erlar uchun kartografik asosni tayyorlash uchun o'tgan yillardagi o'rganishlarning fotografik bazasidan foydalaniladi, kartografik materialga ko'plab tuzatishlar kiritiladi, buning natijasida uning sifati va ishonchliligi pasayadi, qishloq xo'jaligi erlari maydonlarini aniqlashda xatolarga yo'l qo'yiladi. va qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishida moddiy-texnikaviy va boshqa turdagi resurslarni hisobga olishda. Dala va dizayn ishlarini

yakunlash muddati yoki sezilarli darajada oshadi yoki ish tugallanmagan. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarorida qayd etilganidek, yerdan foydalanish, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, yer resurslarining tegishli hisobini yuritish sohasida davlat nazoratini amalga oshirish borasidagi ishlar samarali tashkil etilmayapti. 21 million gektar yaylov va pichanzorlardan samarali foydalanish, o'simliklarning turlari va sonini ko'paytirish, unumdorligini oshirish, chorva mollarini almashlab boqish tartibini saqlash, yaylovlar va pichanzorlar degradatsiyasining oldini olish maqsadida geobotanika tadqiqotlarini o'tkazish bo'yicha ishlar to'liq izdan chiqdi. nazorat qilish. Natijada keyingi 25-30 yilda yaylovlar va pichanzorlar maydonlarining 35-40 foizi degradatsiyaga uchradi, ularda o'sadigan o'simliklar soni va turlari 20 foizga, mahsuldorligi 1 taga kamaydi. -2,0 marta. Qoraqalpog'iston Respublikasi, viloyatlar, Toshkent shahri va tumanlar (shaharlar)ning ma'muriy chegaralarini belgilash, yer resurslarini inventarizatsiya qilish va ularning hisobini yuritish bo'yicha ishlarni tashkil etishga tizimli yondashishning yo'qligi ichki me'yorlarni belgilashda turli muammolarni yuzaga keltirdi. mahalliy chegaralar [1]. Yaylovlarni geobotanika tadqiqotlari uzoq yillardan buyon amalga oshirilmagan va hozirgi vaqtda bu turdagi ishlar eski texnologiyalar, samarasiz yerga asoslangan usullar yordamida amalga oshirilmoqda. Eskirgan texnik jihozlar va qoloq texnologiyalar kartometrik va loyihalash ishlarini bajarish uchun zarur bo'lgan vaqtni qisqartirishni, ularning zarur ishonchliligi va zamonaviyligini, yerlarning degradatsiyasiga qarshi samarali kurashni ta'minlamaydi.

Innovatsion iqtisodiyot va erdan barqaror foydalanishga o'tish sharoitida uning boshqaruv va birinchi navbatda texnik jihatlarini modernizatsiya qilish ob'ektiv zarur, chunki u erdan foydalanishni boshqarishning barcha boshqa jihatlarini barcha turdagi zarur geodeziya va kartografik vositalar bilan ta'minlaydi. mahsulotlar, er va o'simliklarning xususiyatlarini o'rganishning masofaviy usullariga asoslangan kadastr ma'lumotlari .

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori bilan O'zbekiston Respublikasi Yer resurslari, geodeziya, kartografiya va davlat kadastr davlat

qo‘mitasi faoliyatini yanada rivojlantirish, ilg‘or fan va texnika yutuqlarini sohaga joriy etish bo‘yicha chora-tadbirlar dasturi tasdiqlandi. , moddiy-texnika bazasini yangilash, sohaga xalqaro grantlarni jalb etish [2]. Ko‘zda tutilgan: “Yerga oid axborot dasturi” dasturini ishlab chiqish; qishloq xo‘jaligi yerlarining elektron ma‘lumotlar bazasi va materiallar xaritalarini yaratish; sun‘iy yo‘ldosh tasvirlarini qabul qilish uchun stansiyalarni o‘rnatish; qishloq xo‘jaligi korxonalari va yerlari, ekin maydonlari bo‘yicha muntazam yangilanib turuvchi avtomatlashtirilgan ma‘lumotlar bazasini shakllantirish; zamonaviy geoaxborot texnologiyalari va vositalaridan foydalangan holda respublika hududida ma‘muriy chegaralarni belgilash (tiklash) bo‘yicha ishlarni amalga oshirish; qishloq xo‘jaligi erlarida tuproq holatini kuzatish; ko‘chmas mulk ob‘yektlarining ma‘lumotlar bazasini shakllantirish, hududiy miqyosda hududlar kadastr ma‘lumotlar bazasini yaratish; turli masshtabdagi elektron raqamli kartografik bazalarni yaratish; butun respublika miqyosida mahalliy koordinata tizimlarini ishlab chiqish va joriy etish; 2018-2021-yillarda yer uchastkalarini inventarizatsiya qilish, yaylovlar va pichanzorlarni geobotanik tadqiqotlarini o‘tkazish.

Boshqaruv tizimini modernizatsiya qilish jarayonida boshqaruvning yangi jihatlari va funksiyalari joriy etilishi yoki er monitoringini texnik qo‘llab-quvvatlash, yerlarning holati va undan foydalanishning elektron ma‘lumotlar bazasini yaratish bilan zamonaviy yer kadastr ma‘lumotlarini ishlab chiqish, erlarning holati va ulardan foydalanish darajasini aniqlash orqali joriy etilishi yoki to‘ldirilishi mumkin. tuproqni qayta ishlash bo'yicha texnologik operatsiyalar hajmi va darajasini baholash, erdan foydalanish sohasidagi qonun hujjatlari qoidalariga qo'shimchalar va (yoki) tuzatishlar kiritish.

Yer monitoringi tizimini modernizatsiya qilish uchun yerdan barqaror foydalanish modelini ishlab chiqishda boshqaruvning texnik jihatining ayrim qo‘shimcha yangi funksiyalari tavsiya etildi, shuningdek, bir qator mavjud funksiyalar to‘ldirildi.

Yer monitoringini boshqarish tizimini modernizatsiya qilish yer mulki (er uchastkalari) va o‘simlik qoplaminining masofaviy monitoringini amalga oshirish,

ma'lumotlarni olish, qayta ishlash va tizimlashtirish, ulardan yer resurslarining holati va ulardan foydalanishni tahlil qilishda foydalanish samaradorligini, ishonchliligini va samaradorligini oshirishga qaratilgan. ular bo'yicha tegishli qarorlar qabul qilish.

Ayni paytda Kadastr agentligi (sobiq Davlat Davlat departamenti) tomonidan yerdan foydalanish tizimini tubdan modernizatsiya qilish ishlari olib borilmoqda, shu bilan birga u asosan yerdan foydalanish tizimini boshqarishning texnik tomoniga qaratilgan. Boshqaruvning texnik jihatini modernizatsiya qilish natijalari erdan foydalanishni boshqarishning boshqa jihatlarida keng qo'llaniladi, erdan foydalanish tizimini boshqarishning boshqa jihatlarini, shu jumladan yer monitoringi bo'yicha qabul qilinadigan boshqaruv qarorlarining sifati ularning sifati va ishonchliligiga bog'liq. Bu texnik ta'minotni innovatsion asosda rivojlantirish yerdan foydalanish tizimini boshqarishning boshqa jihatlarini tegishli mahsulotlar bilan ta'minlashi kerakligi bilan izohlanadi - axborot, tashkiliy-iqtisodiy, texnologik, ekologik.

O'z-o'zini tekshirish uchun savollar.

1. Yer monitoringi tizimini modernizatsiya qilishning mohiyati nimada?
2. Yer monitoringini modernizatsiya qilishning asosiy jihatlari nimalardan iborat?
3. "Boshqaruv jihatini" nima?
4. "Boshqaruv funksiyasi" nima?
5. Yer monitoringini modernizatsiya qilishda qanday innovatsion yechimlar joriy etilmoqda?
6. Hozirgi vaqtda yer monitoringini modernizatsiya qilish bilan qaysi agentlik shug'ullanadi?

18. Yer monitoringini boshqarishning texnik jihatini modernizatsiya qilish

Yer monitoringini boshqarishning texnik jihatini (shuningdek, umuman yerdan foydalanish tizimini) modernizatsiya qilish uning tizimini takomillashtirishning zarur shartidir. Uning roli kuzatuvlarni tashkil etish va o'tkazish va yer resurslarini o'rganishning texnik vositalari va usullarini yangilash, bajarilgan ishlarning samaradorligini, ishonchliligini va ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirishni ta'minlashdan iborat. Yerlarni monitoring qilishda aerokosmik va er osti tadqiqotlari geodezik usullardan foydalangan holda, kartometrik ishlarning kartografik asoslarini tayyorlashda, yer kadastr ma'lumotlarini ishlab chiqishda, aerokosmik usullardan foydalangan holda er va o'simliklarning xususiyatlarini o'rganishda, masofaviy usullardan foydalangan holda tuproq va geobotanik tadqiqotlarda va boshqalardan foydalangan holda amalga oshiriladi. ish turlari. Bularning barchasi zamonaviy geodeziya asboblari, tadqiqot ishlari uchun uchuvchisiz uchish apparatlari, fotogrammetrik va kartografik uskunalari, aerokosmik tasvirlarni kompyuterda qayta ishlash uchun maxsus dasturlar va boshqalarni talab qiladi.

O'tgan yillarda yerdan foydalanishning moddiy-texnika bazasini yangilashga, jumladan, yer monitoringiga yetarli miqdorda investitsiyalar kiritilmaganligi uning jismoniy va ma'naviy jihatdan sezilarli darajada qarishiga olib keldi, buning natijasida ishlab chiqarishda ko'plab maxsus qurilmalar va jihozlar qo'llanilmaydi, boshqalari esa mehnat talab qiladi. va ishning zaruriy ishonchliligini ta'minlamaydi.

Ushbu jihatning mazmuni quyidagi ish turlarini o'z ichiga oladi: yer uchastkalarini turli usullar bilan o'lchash va kerakli aniqlikdagi kartografik materialni tuzish; yer maydonlarini aniqlash; hududlarning tuproq va geobotanik tadqiqotlari; texnik vositalardan foydalangan holda yerlarning holati va ulardan foydalanishni nazorat qilish. Geodeziya ishlarini bajarish buyurtmachilarning (iste'molchilarning) u yoki bu turdagi ishlar bo'yicha talablaridan kelib chiqqan holda uni amalga oshirishning zarur aniqligini oldindan asoslashni, shuningdek,

aniqligi bo'yicha mos keladigan geodeziya asboblari va jihozlarini tanlashni va sotib olishni talab qiladi. zamonaviy asboblar.

Texnik jihatni tubdan yangilash, Kadastr agentligi sug'oriladigan, lalmiya va yaylovlar zonalarida, o'rmon xo'jaligida yer resurslarining holati va ulardan foydalanishni o'rganish va monitoring qilish uchun zamonaviy texnik vositalarni, jumladan, uchuvchisiz uchish apparatlarini sotib olishni ko'zda tutadi. yer va o'simliklarning xususiyatlarini masofaviy usullar bilan o'rganish. (6-jadval). Uchuvchisiz uchish apparatlaridan foydalanish va olingan materiallarni ularning aniqligini baholagan holda qayta ishlashga asoslangan tadqiqot ishlarini ishlab chiqarish usullari ishlab chiqilmoqda, ishlarni bajarish uchun mutaxassislar tayyorlanmoqda.

6-jadval

2017-2020 yillarga mo'ljallangan Kadastr agentligining (sobiq Davlat Davlat Departamenti) texnik ishlab chiqarish bazasini modernizatsiya qilishga yo'naltirilgan investitsiyalar (million so'm).

№ t.r.	Yillar	Dronlar		GPS		Mobil tuproq laboratoriyalari		Jami mln. so'm
		O'lcham birligi	mln. so'm	O'lcham birligi	mln. so'm	O'lcham birligi	mln. so'm	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.	2017	5	121304	0	0	0		121304
2.	2018	89	1881081	0	0	0		1881081
3.	2019	301	2886500	8	600000	2	1607680	5094180
4.	2020	300	4553820	0	0	0	0	4553820
	Итого	695	9442705	8	600000	2	1607680	11650385

Yaylovlarning holati va ulardan foydalanishni masofaviy usullardan foydalangan holda monitoring qilishda geobotanik tadqiqotlar o'tkazish uchun dasturiy ta'minot va metodlarni ishlab chiqish ayniqsa dolzarbdir.

Operativ ekspertiza o'tkazish uchun Kadastr agentligi (sobiq "Davlat" Davlat departamenti) tomonidan 17 dona ko'chma laboratoriya majmualari xarid qilindi, "Kartografiya" ilmiy-ishlab chiqarish korxonasi esa zamonaviy talablarga javob beradigan qo'shimcha uskunalar bilan jihozlandi. Zamonaviy asbob-uskunalar va asboblarni olish va ishlab chiqarishga joriy etish, shu jumladan, respublika hududida

zamonaviy geoaxborot texnologiyalari va asboblardan foydalangan holda ma'muriy chegaralarni belgilash (tiklash) uchun mavjudlarini takomillashtirish va yangi ish uslublarini ishlab chiqishni taqozo etadi. Ularni qo'llash, ularning texnik tavsiflari sifatini baholash, geodeziya ishlarining to'g'riligini asoslash va ishlarining aniqligi bo'yicha iste'molchilar talablariga javob beradigan geodeziya vositalarini tanlash, texnik yangiliklar bilan ishlash usullariga mutaxassislarni o'qitish bo'yicha tegishli usullar ishlab chiqilmoqda.

Kartografik-geodeziya ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish doirasida ArcGIS dasturiy mahsuloti asosida "Yer haqida ma'lumot dasturi" dasturini ishlab chiqish boshlandi; qishloq xo'jaligi yerlari, yerdan foydalanish va yerga egalik huquqi to'g'risidagi elektron ma'lumotlar bazasi va kartografik material yaratilmoqda; Sun'iy yo'ldosh tasvirlarini qabul qiluvchi stansiyalar o'rnatilmoqda.

Qishloq xo'jaligi korxonalari, yer va ekin maydonlari bo'yicha doimiy yangilanib turuvchi avtomatlashtirilgan ma'lumotlar bazasi shakllantirilmoqda. Kartografik asoslarning to'g'riligi va ekin maydonlari va qishloq xo'jaligi erlarini aniqlash qishloq xo'jaligi erlarining qiymati, tabiiy, moddiy-texnikaviy, mehnat va moliyaviy resurslarni rejalashtirish va hisobga olishning to'g'riligiga turli iste'molchilarning tabaqalashtirilgan talablari asosida asoslanishi kerak. ishlab chiqarishning iqtisodiy ko'rsatkichlarini aniqlash, barcha turdagi er rentasini hisoblash, yer uchastkalarini ijaraga olish huquqining qiymatini belgilash.

Qishloq xo'jaligi korxonalarida belgilangan talab qilinadigan ishlab chiqarish aniqligiga muvofiq, kartografik asosning miqyosi uning erdan foydalanishdagi turli maqsadlari, muayyan ish turlari uchun belgilanadi. Kartografik bazani yangilashning maqbul muddatlarini minimal xarajatlar va vaqt bilan asoslash muhim masaladir.

Yuqorida sanab o'tilgan kartografik-geodeziya mahsulotlarining barcha turlari va yerdan foydalanish va yer monitoringini texnik ta'minlashni tashkil etuvchi, uni boshqarishning boshqa jihatlarini amalga oshirish uchun zarur bo'lgan boshqa turlari boshqaruvda eng keng qo'llanilishi va ahamiyatiga ega.

Yerdan foydalanishni boshqarishning texnik jihatini modernizatsiya qilish eng katta (boshqa boshqaruv jabhalariga nisbatan) investitsiyalarni talab qiladi, chunki bu asosan xorijda qimmatbaho asbob-uskunalar va asboblarni sotib olish bilan bog'liq, chunki ular hozirda ishlab chiqarilmaydi. mamlakat. Jahon standartlari darajasida zarur asbob-uskunalar, asboblarni va dasturiy ta'minotni ishlab chiqarish va ishlab chiqarish uchun mamlakatimizda ilmiy infratuzilmani yaratish va zarur ilmiy-tadqiqot ishlarini olib borish uchun ham sarmoya zarur. Modernizatsiya investitsiyalarining asosiy manbalari xalqaro tashkilotlar, budjetdan tashqari Yer munosabatlari va davlat kadastrini rivojlantirish jamg'armasi grantlari, shuningdek, Kadastr agentligini moliyalashtirish uchun har yili ajratiladigan mablag'lardir.

Yer monitoringi va erdan foydalanishning butun tizimini boshqarishning texnik jihatini modernizatsiya qilish samaradorligi kartografik-geodeziya ishlari uchun vaqt, xarajatlar va mehnatni qisqartirish, shuningdek, qabul qilingan qarorlarning ishonchliligini oshirish, mablag'lar va xarajatlarni kamaytirish orqali amalga oshiriladi. yer resurslaridan foydalanish bo'yicha qarorlarni amalga oshirish vaqti. Modernizatsiya bir martalik hodisa emas, balki uzluksiz xarakterga ega va erdan foydalanish tizimini rivojlantirishning ob'ektiv mohiyati, shu jumladan yer monitoringi bilan bog'liq.

O'z-o'zini tekshirish uchun savollar.

1. Menejmentning texnik jihatini modernizatsiya qilish ustuvorligi nima bilan izohlanadi?
2. Boshqaruvning texnik jihatini modernizatsiyalashning mazmuni nimadan iborat?
3. Yer-geodezkadastr davlat qo'mitasi va Kadastr agentligi tomonidan modernizatsiya qilish uchun qanday uskunalar xarid qilindi?
4. Yer monitoringining texnik jihatini modernizatsiya qilish samaradorligi qanday?

19. Yer monitoringini boshqarishning axborot aspektini modernizatsiya qilish

Yer monitoringining axborot jihatini modernizatsiya qilish uning yerdan foydalanish tizimidagi muhim o'рни, yer kadastr ma'lumotlarini ishlab chiqish va elektron ma'lumotlar bazasini yaratish, yer maydonlarini aniqlash, aerokosmik usullardan foydalangan holda yer monitoringini o'tkazish, masofadan turib tuproq va geobotanika tadqiqotlarini o'tkazish zarurati bilan bog'liq. usullari.

Yerdan foydalanishning moddiy-texnika bazasini yangilashga yetarli miqdorda investitsiyalar kiritilmagani uning jismoniy va ma'naviy jihatdan sezilarli darajada qarishiga olib keldi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori bilan yerdan foydalanishni yanada rivojlantirish chora-tadbirlari dasturi [19] tasdiqlandi, unda "Yerga oid axborot dasturi" ishlab chiqilishi nazarda tutilgan; elektron ma'lumotlar bazasi va kartografik materiallarni yaratish; qishloq xo'jaligi korxonalarini, yer va ekin maydonlari bo'yicha yangilangan avtomatlashtirilgan ma'lumotlar bazasini shakllantirish; tuproq monitoringi; ko'chmas mulk ob'yektlarining ma'lumotlar bazasini shakllantirish, hududiy miqyosda hududlar kadastr ma'lumotlar bazasini yaratish; turli masshtabdagi elektron raqamli kartografik bazalarni yaratish; respublika hududi bo'ylab mahalliy koordinata tizimlarini joriy etish; yer uchastkalarini inventarizatsiya qilish, yaylovlar va pichanzorlarni geobotanik tadqiqotlarini o'tkazish. Boshqaruvning axborot jihatiga qaratilgan yerdan foydalanish tizimini tubdan modernizatsiya qilish boshlandi, uning natijalari menejmentning boshqa jabhalarida ham keng qo'llanilmoqda. Ushbu jihatning mazmuni quyidagi ish turlarini o'z ichiga oladi: yerlarning holati va undan foydalanish monitoringi usullarini ishlab chiqish, davlat yer hisobini yuritish uchun yer maydonlarini aniqlash; hududlarning tuproq va geobotanik tadqiqotlari; yerlarning holati va ulardan foydalanishni texnik vositalar yordamida nazorat qilish; yerdan foydalanish subyektlari tomonidan yer uchastkalaridan foydalanishdagi huquqbuzarliklarni aniqlash, yer va boshqa turdagi ishlarni monitoring qilish bo'yicha elektron yer kadastr ma'lumotlar bazasini shakllantirish.

Masofaviy usullardan foydalangan holda yaylovlarning geobotanik tadqiqotlarini ishlab chiqarish uchun dasturiy ta'minot va usullarni ishlab chiqish dolzarbdir. Yerga asoslangan ekspeditsiya usuliga asoslangan eski texnologiyalar qimmatga tushadi, unumdorligi past va ishning optimal muddatlarda bajarilishini ta'minlamaydi. Tuproqlarni sifat jihatidan baholash uchun 17 ta mobil laboratoriya majmualari xarid qilindi. Zamonaviy geoaxborot texnologiyalaridan foydalangan holda zamonaviy uskunalardan foydalanish mavjudlarini takomillashtirish va yangi ish uslublarini ishlab chiqishni taqozo etmoqda.

Modernizatsiya doirasida ArcGIS dasturiy mahsuloti "Yer haqida ma'lumot dasturi" ishlab chiqildi; Qishloq xo'jaligi korxonalarining maydonlari, yerlari va ekinlari bo'yicha doimiy yangilanib turuvchi avtomatlashtirilgan ma'lumotlar bazasi shakllantirilmoqda. Kartografik asosning ishonchliligi va ekinlar va qishloq xo'jaligi erlari maydonlarini aniqlash qishloq xo'jaligi erlarining qiymati, tabiiy, moddiy-texnikaviy, mehnat va moliyaviy resurslarni rejalashtirish va hisobga olishning to'g'riligiga turli iste'molchilarning tabaqalashtirilgan talablari asosida asoslanishi kerak. resurslar, ishlab chiqarishning iqtisodiy ko'rsatkichlarini aniqlash, barcha turdagi yer rentasi va yer solig'ini hisoblash, yer uchastkalarini ijaraga olish huquqi qiymatini belgilash.

Menejmentning axborot jihatlarini modernizatsiya qilish katta investitsiyalarni talab qiladi, chunki bu birinchi navbatda katta hududlarda axborotni ishlab chiqish va uni davriy yangilash, chet elda qimmatbaho uskunalari va qurilmalarni sotib olish bilan bog'liq. Jahon standartlari darajasida zarur asbob-uskunalari, asboblar va dasturiy ta'minotni ishlab chiqish va ishlab chiqarish uchun mamlakatimizda ilmiy infratuzilmani yaratish va zarur ilmiy-tadqiqot ishlarini olib borish uchun ham sarmoya zarur. Jami Yer-geodezkadastr davlat qo'mitasi ma'lumotlariga ko'ra, uni rivojlantirish chora-tadbirlari dasturiga [18] muvofiq yerdan foydalanish tizimini modernizatsiya qilishga 11 650 385 milliard so'm mablag' yo'naltirilgan (6-jadval).

Modernizatsiya uzluksiz bo'lishi va erdan foydalanishni rivojlantirishga yordam berishi kerak.

O'tkazilgan tahlillar asosida quyidagilar aniqlandi:

- boshqaruvning texnik va axborot jihatlarini modernizatsiya qilish yerdan foydalanish tizimini boshqarishning innovatsion yechimlarini o'z ichiga oladi, ustuvor hisoblanadi va boshqaruvning boshqa jihatlarini modernizatsiya qilish uning natijalariga asoslanadi (7-jadval va 11-rasm);

- boshqaruvning ko'rib chiqilayotgan jihatlarini modernizatsiya qilish boshqa jihatlarini modernizatsiya qilish bilan solishtirganda katta investitsiyalarni talab qiladi, chunki u hozirgi vaqtda mamlakatda ishlab chiqarilmaganligi sababli yuqori texnologiyali uskunalarni import qilish bilan bog'liq;

- investitsiyalar ilmiy infratuzilmani yaratish va geodeziya, kartografiya va geodeziya ishlari, yuqori texnologiyali asbob-uskunalar va asbob-uskunalar uchun ilmiy-tadqiqot ishlarini amalga oshirishni ta'minlashi kerak;

- boshqaruvning ko'rib chiqilayotgan jihatlarini modernizatsiya qilish samaradorligi kartografiya-geodeziya ishlarini ishlab chiqarish va ularni erdan foydalanish tizimi mahsulotlari bilan ta'minlash uchun vaqt, mablag' va mehnat xarajatlarini qisqartirish, shuningdek qarorlarning ishonchlilikiga erishish orqali amalga oshiriladi. ishni bajarish uchun mablag' va vaqt xarajatlarini kamaytirish.

O'z-o'zini tekshirish uchun savollar.

1. Menejmentning axborot aspektini modernizatsiya qilish ustuvorligi nima bilan izohlanadi?

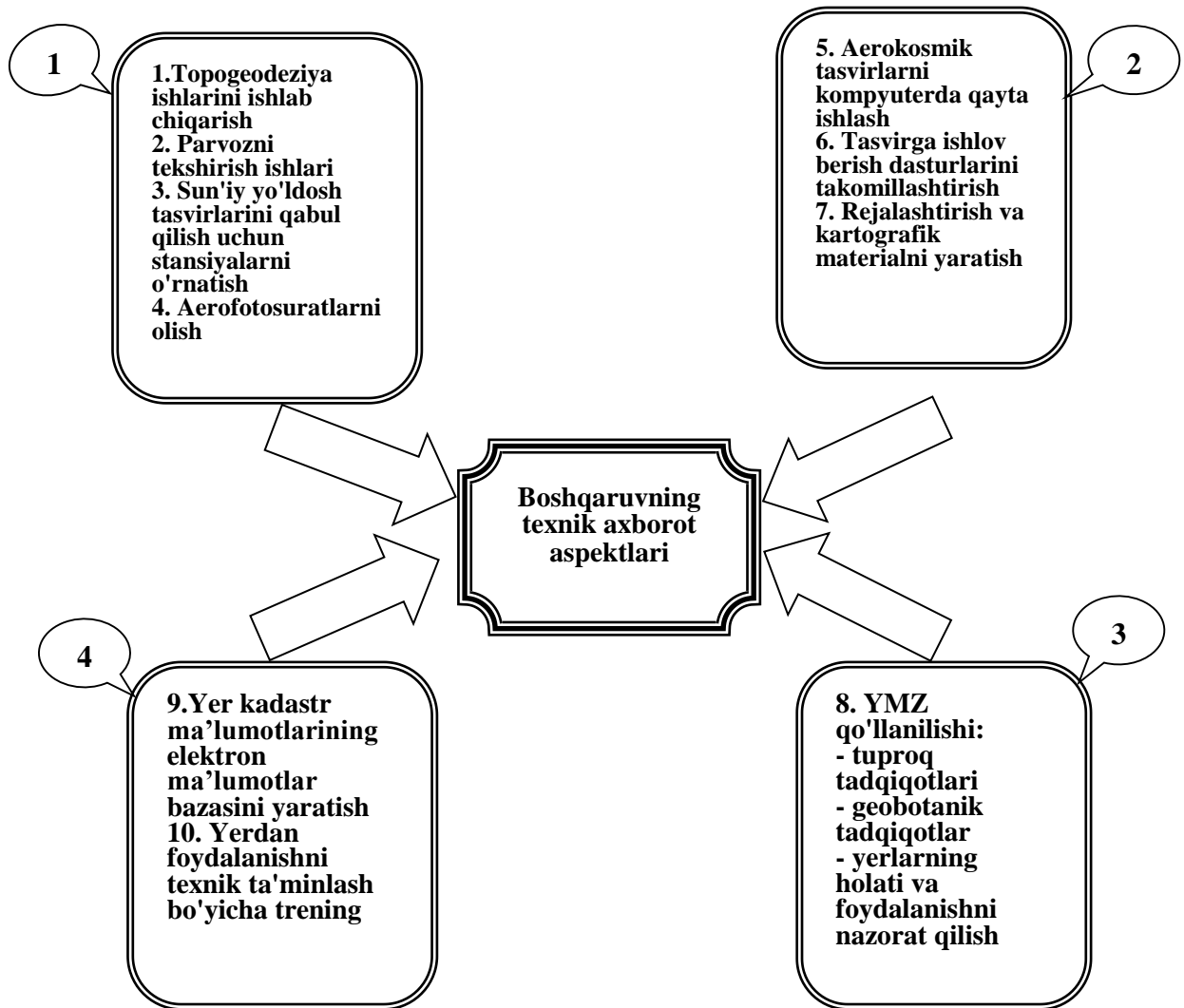
2. Boshqaruvning axborot aspektini modernizatsiyalash mazmuni nimadan iborat?

3. Yer-geodezkadastr davlat qo'mitasi va Kadastr agentligi tomonidan modernizatsiya qilish uchun qanday uskunalar xarid qilindi?

4. Yer monitoringining axborot jihatini modernizatsiya qilish samaradorligi qanday?

Yer monitoringini boshqarishning texnik va axborot vositalarini modernizatsiya qilish mazmuni

№ t.r.	Funksiya nomi	Funksiyadagi kamchiliklar	Funksiyani modernizatsiyalash	Kutilayotgan natijalar	Idoralar
1.	Topografik va geodeziya ishlarini ishlab chiqarish	Zamonaviy geodeziya asboblarning etishmasligi (dronlar, GPS, optik teodolitlar)	Zamonaviy geodeziya asboblari sotib olish va ulardan foydalanish	Ish ishlab chiqarish vaqtini qisqartirish, ularning narxi, sifatini oshirish	Kadastr agentligi
2.	Sun'iy yo'ldosh tasviri materiallarini qo'llash	Zamonaviy kosmik tasvirlarning etishmasligi	Sun'iy yo'ldosh tasvirlarini olish va ulardan foydalanish	Ishni tugatish vaqti va narxini kamaytirish	
3.	Havo va sun'iy yo'ldosh tasvirlarini kompyuterda qayta ishlashni ishlab chiqarish	Qayta ishlash texnologiyalarining etishmasligi	Kartografiya va geodeziya ishlarini bajarish uchun yuqori texnologiyali asboblari va uskunalarni ishlab chiqish bo'yicha ilmiy-tadqiqot ishlarini olib borish	Materiallarni qayta ishlash vaqtini va narxini kamaytirish	
4.	Yer va o'simliklarning xususiyatlarini o'rganishning masofaviy usullarini qo'llash	Aerofotosuratlaridan yer va o'simliklarning xususiyatlarini o'rganish uchun zamonaviy texnologiyalarning etishmasligi	Yer va o'simliklarning xususiyatlarini masofadan o'rganish uchun zamonaviy dasturiy ta'minotni ishlab chiqish	Tuproq va geobotanik er tadqiqotlari bo'yicha ishlarni bajarish vaqtini va xarajatlarini qisqartirish, ishlarning ishonchliligini oshirish.	QXV, "O'zdiyverlo yiha" DILI
5.	Yer kadastr ma'lumotlarining elektron ma'lumotlar bazasini yaratish	Yer kadastr ma'lumotlarining elektron ma'lumotlar bazasini yaratishda yetarlicha uskunalari va texnologiyalarning nomukammalligi	Kadastr ma'lumotlarini to'plash, tizimlashtirish, saqlash va berish uchun zarur jihozlarni sotib olish va zamonaviy texnologiyalarni joriy etish	Elektron ma'lumotlar bazasini yaratish vaqtini va xarajatlarini qisqartirish, uning samarali ishlashini ta'minlash, axborot iste'molchilari uchun shart-sharoitlarni ta'minlash	Kadastr agentligi
6.	Yerdan foydalanish sohasi uchun uni texnik ta'minlash nuqtai nazaridan kadrlar tayyorlash	Yerdan foydalanishni texnik ta'minlash uchun kadrlar etishmasligi.	Ta'limning yangi yo'nalishlarini ochish: "Yerdan foydalanishdagi innovatsiyalar", "Yerning xususiyatlarini o'rganishning masofaviy usullari", "Yerdan foydalanishda dronlarni yaratish va ulardan foydalanish".	Yerdan foydalanish sohasida topografik, geodeziya va kartografik ishlar samaradorligini oshirish	Oliy ta'lim muassasalari

11-rasm. Yerdan foydalanish tizimini boshqarishning texnik va axborot jihatlarini funksiyalarini modernizatsiya qilish

20. Qishloq xo'jaligi yerlarining monitoringi metodikasi

Qishloq xo'jaligi yerlari monitoringini o'tkazishdan maqsad bu yerlarning holati va ulardan foydalanishda sodir bo'ladigan jarayonlarning mohiyatini aniqlash va o'rganishdan iborat. Shu bilan birga, yerlarning holati va foydalanishdagi salbiy ham, ijobiy jarayonlar ham o'rganiladi. Salbiy jarayonlarni o'rganish ularning tabiati va sabablarini, yerning holati va undan foydalanishga salbiy ta'sir qilish xususiyatini aniqlash, bu ta'sir darajasini aniqlash va erdan foydalanishda etkazadigan zararni hisoblash uchun zarurdir. Qishloq xo'jaligi yerlarining holati va ulardan foydalanishdagi ijobiy tendentsiyalarni o'rganish tuproq unumdorligini ko'paytirish

jarayonini rejalashtirish va amalga oshirish, shuningdek, yerdan foydalanuvchilarni yerdan oqilona va samarali foydalanishga rag'batlantirish uchun zarurdir.

Ushbu turdagi yerlarning monitoringi ob'ekti fermer xo'jaliklari, agrofimlar, ixtisoslashtirilgan qishloq korxonalari (urug'chilik, naslchilik), yordamchi xo'jaliklar, ilmiy va tajriba stansiyalarining yerlari (er uchastkalari) hisoblanadi. U barcha qishloq xo'jaligi yerlarida, ularning huquqiy rejimi, xususiyati va foydalanish shartlaridan qat'i nazar, amalga oshiriladi.

Yer monitoringining o'rganish predmeti bu yerlarning huquqiy holati va xo'jalikdan foydalanishdagi doimiy o'zgarishlar hisoblanadi. Erdan iqtisodiy foydalanish uning miqdori va sifati bilan bog'liq. Qishloq xo'jaligi yerlarining sifat ko'rsatkichlari (tuproq unumdorligi) quyidagilardan iborat: tuproq tarkibidagi ozuqa moddalari (gumus, azot, fosfor va kaliyning o'simliklar tomonidan o'zlashtirilishining turli shakllarida), tuproqning mexanik tarkibi, tuz va suv rejimlari, og'ir tuproq bilan ifloslanishi. metallar, zaharli elementlar, radionuklidlar, pestitsidlar, gerbitsidlar, tuproq eroziyasi (suv, sug'orish, shamol).

Qishloq xo'jaligi yerlarining monitoringi mazmuni erlarning huquqiy holati, yerlarning miqdori va tarkibi, erlarning (tuproqlarning) sifat holatidagi o'zgarishlarni aniqlash kabi asosiy faoliyat yo'nalishlarini o'z ichiga oladi. Barcha sohalaridagi o'zgarishlarni kuzatish, qoida tariqasida, u yoki bu ma'lumotlarga ehtiyoj paydo bo'lganligi sababli, alohida amalga oshiriladi. Bu, ayniqsa, kuzatish monitoring tarkibining mustaqil qismi bo'lgan yoki botanika, gidrogeologik va boshqa maxsus tadqiqotlar bilan birgalikda olib boriladigan tuproq unumdorligi dinamikasi uchun to'g'ri keladi.

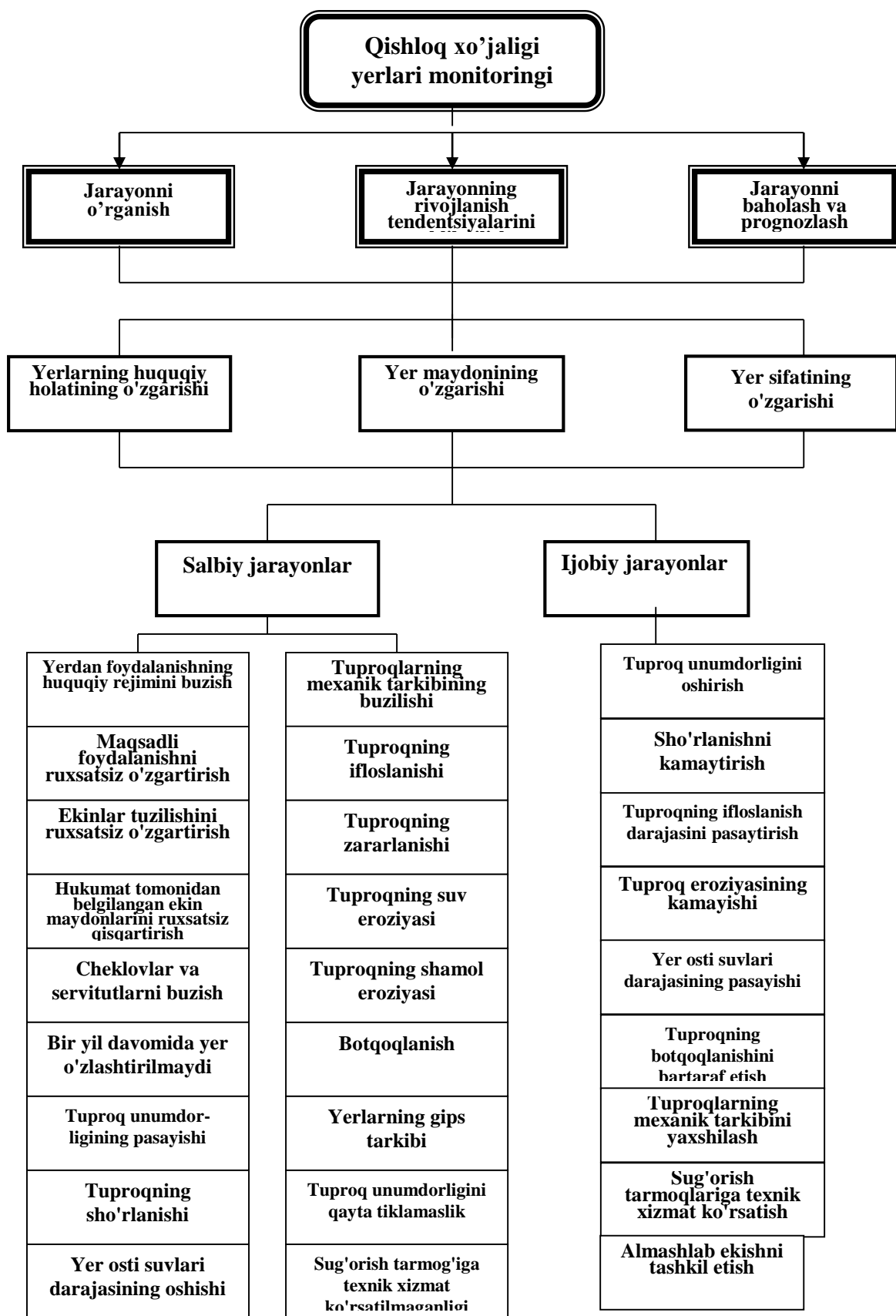
Qishloq xo'jaligi yerlari monitoringining asosiy tamoyillari quyidagilardan iborat: tadqiqotning yagona metodologiyasi, barcha hududlar va umuman respublika bo'yicha ishlab chiqilayotgan axborotning yagona tuzilmasi hamda axborot ko'rsatkichlari tizimining muvofiqligi, axborotning ishonchliligi va hujjatlashtirilishi, uzluksizligi va narxi. yer monitoringi samaradorligi.

Qishloq xo'jaligi yerlarining monitoringi umumiy va maxsus usullar yordamida amalga oshiriladi. Umumiy usullarga kartografik-geodeziya,

aerofotogeodeziya, dala maxsus tuproq tadqiqotlari, statistik, matematik modellashtirish, prognozlash, monografik usullar kiradi. O'tkazishning maxsus usullari quyidagilardan iborat: erning holati va undan foydalanish dinamikasini kuzatish, jarayonlarning tabiatini tahlil qilish va rivojlanish tendentsiyalarini aniqlash, aniqlangan jarayonlarning rivojlanish darajasini va ularning erdan foydalanishga ta'sirini baholash.

Yerlarning huquqiy holatidagi o'zgarishlarni kuzatish yerdan foydalanuvchilar (ijaraga oluvchilar) tomonidan yerdan maqsadli foydalanish, yil davomida er uchastkasini iqtisodiy rivojlantirish, tuzilmaga rioya qilish bo'yicha respublika yer qonunchiligini buzish holatlarini aniqlashdan iborat. mahsulot sotish bo'yicha belgilangan davlat buyurtmasini bajarish uchun mo'ljallangan ekin maydonlari, foydalanish erlari va servitutlari bo'yicha cheklovlarga rioya qilish, erlarni subijaraga (bir qismini) berishni taqiqlash, sug'orish tarmoqlarini ish holatida saqlash, tuproq unumdorligini oshirish va boshqalar (2-rasm). 12). Yerdan foydalanishda yuqorida qayd etilgan huquqbuzarliklar aniqlangan hollarda yerdan foydalanishga yetkazilgan iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik zarar nuqtai nazaridan tahlil qilinadi va baholanadi. Huquqbuzarliklarni tahlil qilish natijalariga ko'ra yerdan foydalanuvchilarga amaldagi yer qonunchiligiga muvofiq turli ta'sir choralari (sanksiyalari) qo'llaniladi.

Yerlarning miqdoriy xarakteristikalarini dinamikasini aniqlash qishloq xo'jaligi erlari monitoringining navbatdagi komponentining mazmuni hisoblanadi. Bunday miqdoriy belgilar quyidagilardan iborat: fermer xo'jaliklarining (yer uchastkalarining) chegaralari va umumiy maydonlari, qishloq xo'jaligi yerlarining tarkibi; qishloq xo'jaligi ekinlarining tuzilishi (ekin maydoni); yer uchastkalari ichidagi sug'orish, kollektor va yo'l tarmoqlarining uzunligi va maydoni. Ularni aniqlash yerni dala o'rganish, yer uchastkalari uchun mavjud rejalashtirish va kartografik materialni bevosita yerdagi holat bilan solishtirish usuli bilan amalga oshiriladi. Kartografik material yo'q bo'lganda, har xil turdagi tadqiqotlar va o'tgan yillardagi materiallarga tuzatishlar kiritiladi.

12-rasm. Qishloq xo'jaligi yerlarining monitoringi mazmuni

Yerlarda yuzaga kelgan va yer kadastr materiallarida o'z vaqtida qayd etilmagan yerlarning miqdoriy ko'rsatkichlarining o'zgarishi mahsulot ishlab chiqarish va sotish bo'yicha davlat buyurtmalarini belgilash, urug'lik, mineral o'g'itlarga bo'lgan ehtiyojni aniqlash ishonchliligining buzilishiga olib keladi. yoqilg'i-moylash materiallari, sug'orish suvi, mehnat resurslari va boshqalar. Bundan tashqari, bu buzilishlar hisobga olinmagan ekinlar va resurs xarajatlari, yerdan foydalanuvchilarning daromadlari, yer va sug'orish suvlari uchun to'lovlarning buzilishi va hokazolarni keltirib chiqarishi mumkin. qishloq xo'jaligi yerlarining yuqoridagi va boshqa miqdoriy xarakteristikalaridagi o'zgarishlar ushbu toifadagi yerlarni monitoring qilishning muhim vazifasi hisoblanadi.

Qishloq xo'jaligi erlarining sifat holati dinamikasini aniqlash ushbu toifadagi erlarni monitoring qilishning eng murakkab va ko'p vaqt talab qiluvchi komponentidir. O'zgarishlar tabiiy va antropogen sabablarga ko'ra sodir bo'ladi. Yer uchastkalarining sifat ko'rsatkichlarining dinamikasi yerlarni (tuproqlarni) maxsus dala o'rganishlar jarayonida, yerlarning sifat holatining mavjud darajasini oldingi o'rganishlar natijalari bilan solishtirish yo'li bilan aniqlanadi. O'zgarishlarni kuzatish, aniqlash va baholash usullari o'rganilayotgan xususiyatlarning turiga va baholash ko'rsatkichlariga (tuproqning mexanik tarkibi, er osti suvlari darajasi, sho'rlanish dinamikasi, botqoqlanish, ifloslanish, erning ifloslanishi, chirindi miqdorining pasayishi, tuproq tarkibidagi gips darajasining o'zgarishi) bog'liq. tuproqlar, shamol va suv eroziyasi darajasi dinamikasi tuproqlar va boshqalar).

Yerlarning sifat holatining o'zgarishiga sabab bo'lgan sabablar tahlil qilinadi, jarayonlarning rivojlanish tendentsiyalari aniqlanadi va bashorat qilinadi, yerdan foydalanish samaradorligini pasaytiruvchi salbiy jarayonlarni o'rganishga alohida e'tibor beriladi. Ular namoyon bo'lish xususiyatiga ko'ra: davriy va uzluksiz, mahalliy (bir yoki bir nechta yer uchastkalari doirasida) va mintaqaviy (tuman, viloyat), intensiv va zaif intensiv, maydon va chiziqli va boshqalarga bo'linadi. Ijobiy jarayonlarni o'rganish amalga oshiriladi. yerdan foydalanuvchilarning yerdan samarali foydalanishini rag'batlantirish, yer uchun to'lovlarni hisoblash ishonchliligini oshirish, yerning qiymatini moslashtirish. Aniqlangan salbiy

jarayonlarni baholash muhim rol o'ynaydi, chunki bu erdan foydalanuvchilarga va qishloq xo'jaligiga etkazilgan zararni aniqlash bilan bog'liq.

Yer monitoringining olingan natijalari belgilangan tartibda ko'rib chiqiladi va tasdiqlanadi. Ma'lumotlar tizimlashtiriladi va yer monitoringi ma'lumotlarining ma'lumotlar bazasi tuziladi, ular saqlanadi, yangilanadi va manfaatdor yuridik va yuridik shaxslarga foydalanish uchun shaxslarga beriladi. Tasdiqlangan yer monitoringi ma'lumotlari yer resurslarini qayta ishlab chiqarish va muhofaza qilish loyihalarini ishlab chiqishda foydalanish uchun majburiydir.

O'z-o'zini tekshirish uchun savollar.

1. Qishloq xo'jaligi yerlarini monitoring qilishdan maqsad nima?
2. Qishloq xo'jaligi yerlarining monitoringi ob'ekti nima?
3. Qishloq xo'jaligi yerlari monitoringi predmeti nima?
4. Qishloq xo'jaligi yerlarining monitoringi qanday maqsadlardan iborat?
5. Qishloq xo'jaligi yerlari monitoringi mazmuni nimadan iborat?
6. Qishloq xo'jaligi yerlarini monitoring qilish tamoyillarini sanab o'ting.
7. Qishloq xo'jaligi yerlarini monitoring qilishda qanday usullar qo'llaniladi?
8. Qishloq xo'jaligi yerlari monitoringi natijalari qanday baholanadi?
9. Qishloq xo'jaligi yerlari monitoringi natijalarini baholashdan keyin qaror qabul qilish tartibi qanday?
10. Qishloq xo'jaligi yerlarini monitoring qilishning xususiyatlari nimalardan iborat?

21. Aholi punktlari yerlarini monitoring qilish metodikasi

Aholi punktlari yerlari monitoringini o'tkazishdan maqsad shaharlar, shahar tipidagi posyolkalar, qishloq aholi punktlari yerlaridan foydalanishdagi kamchiliklarni aniqlash, ularni yanada bartaraf etish hamda ushbu toifadagi yerlardan oqilona va samarali foydalanishni ta'minlashdan iborat. Yer uchastkalari, funksional zonalar yerlari, shaharlar chegarasidagi ma'muriy tumanlar yerlari,

umuman aholi punktlari yerlari uning kuzatish ob'yektlari hisoblanadi. Aholi punktlari erlarining monitoringini o'rganish ob'ekti erlarning huquqiy holati va iqtisodiy foydalanishida vaqt o'tishi bilan sodir bo'lgan jarayonlar (birinchi navbatda salbiy jarayonlar).

Yerdan foydalanishda bozor tamoyillarining ishlab chiqilishi va aholi punktlari yerlarining bozor munosabatlariga jalb etilishi aholi punktlari yerlari, uning ijtimoiy-iqtisodiy va ekologik ahamiyatini nazorat qilish rolini sezilarli darajada kuchaytirdi. Aholi punktlarida erdan foydalanishning o'ziga xos xususiyatlari ushbu erlarni monitoring qilishning o'ziga xos xususiyatlarini belgilaydi, ularga quyidagilar kiradi:

- aholi punktlarida yerlardan ko'p funksiyali foydalanish va monitoring o'tkazishda funksional zonalarni ajratish zarurati;

- aholi punktlarida yerdan ko'p maqsadli foydalanish monitoringning turli usullari va erdan foydalanishni baholash ko'rsatkichlari tizimlaridan foydalanishni talab qiladi;

- ob'ektlar (yer uchastkalari) hajmining mo'ljallangan maqsadiga qarab sezilarli darajada o'zgarishi;

- yer uchastkalari, funksional zonalar va aholi punktlarining boshqa hududiy bo'linmalari yerlarining qimmatligi tufayli ularning maydonlarini aniqlashda yuqori aniqlik.

Yerdan foydalanishni rivojlantirishning hozirgi bosqichida ushbu turdagi er monitoringining asosiy vazifalari quyidagilardan iborat:

- aholi punkti yer fondining holati va undan foydalanishdagi o'zgarishlarni aniqlash;

- o'zgarishlarni tahlil qilish va ularning mohiyatini baholash, yerning holati va undan foydalanishda salbiy va ijobiy jarayonlarni belgilash;

- salbiy jarayonlar darajasini baholash va ularni bartaraf etish yoki oldini olish bo'yicha tavsiyalar;

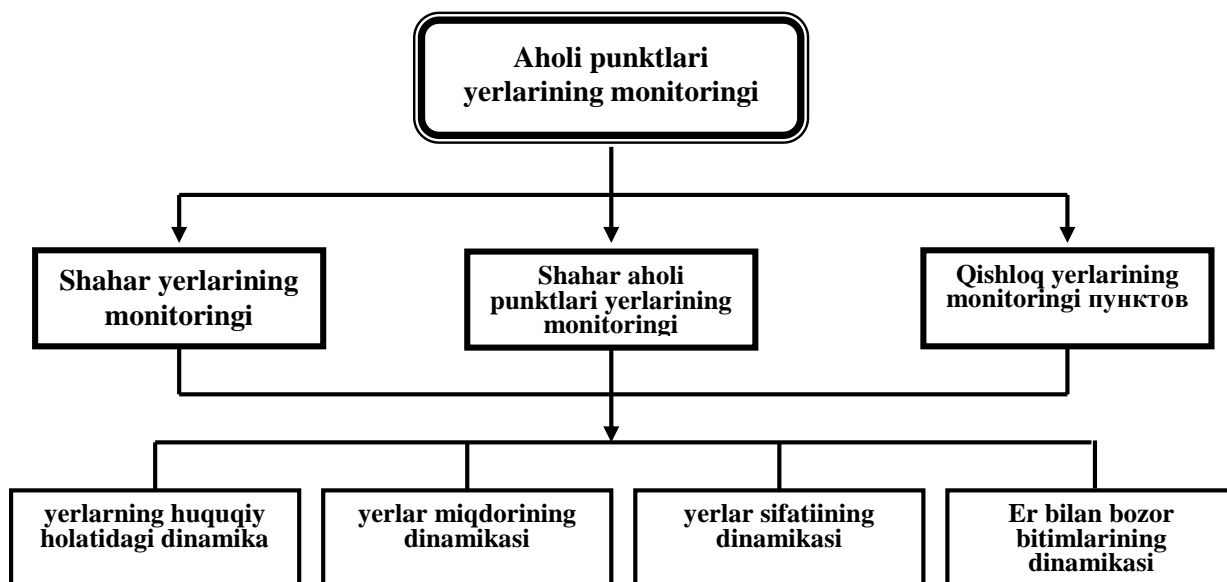
- yerdan foydalanishdagi salbiy jarayonlarni bashorat qilish;

- baholash ma'lumotlarini yaratish va yangilash.

Kuzatilgan ob'ektda o'rganilayotgan jarayonning xususiyatiga qarab, aholi punktlarida yerlarning monitoringi quyidagi faoliyat turlarini o'z ichiga olishi mumkin (13-rasm):

- foydalanilayotgan yerlarning huquqiy holati dinamikasini o'rganish;
- aholi punktlari va ularning yer uchastkalari chegaralarida foydalaniladigan yerlar miqdori dinamikasini, yerlar tarkibini o'rganish; funksional zonalarning tuzilmalari;
- yer sifatining dinamikasini o'rganish (yerlarni obodonlashtirish turlari, tuproqning o'zgarishi, eroziya, ifloslanish va erning ifloslanishi).
- yer uchastkalari bilan bozor operatsiyalari dinamikasini va yerning bozor narxini o'rganish.

Aholi punktlarida yerlarning monitoringi uning mohiyati va maqsadini belgilovchi tamoyillarga muvofiq amalga oshiriladi. Yagona tadqiqot metodologiyasi shartlariga rioya qilish, ishlab chiqilayotgan ma'lumotlarning muvofiqligi va davlat geodeziya koordinatalarining yagona tizimidan foydalanish ayniqsa muhimdir. Bunday holda asosiy va umumiy monitoring usullari qo'llaniladi.

13-rasm. Aholi punktlari yerlari monitoringi tuzilmasi

Asosiylariga quyidagilar kiradi:

- dinamikani kuzatish
- yerning holati va undan foydalanish jarayonlarini tahlil qilish
- jarayonni baholash
- topilmalar va xulosalar.

Yer monitoringining umumiy usullari quyidagilardan iborat:

- aerofoto va kosmik suratga olish (masofaviy zondlash);
- geodezik (yerga asoslangan maxsus tadqiqotlar va kuzatishlar geodeziya asboblari yordamida);
- maxsus yer tadqiqotlari.

Yer monitoringi darajalari - viloyat (shahar), mahalliy - qism, yer uchastkalari
Kuzatish asosiy, davriy, tezkordir.

Aholi punktlari yerlarining monitoringi mazmunining tarkibiy qismlaridan biri yerlarning huquqiy holatidagi o'zgarishlarni aniqlashdan iborat. Jamiyat tomonidan erlardan foydalanish ob'ektiv va dinamik xarakterga ega bo'lib, yerlarning huquqiy holatini o'zgartirish zarurati va imkoniyatini, ularning vaqt va makonda uzluksiz tabiatini keltirib chiqaradi. Yerlarning huquqiy holatining dinamikasi quyidagi hollarda quyidagi sabablarga ko'ra yuzaga keladi:

- yer uchastkasiga bo'lgan huquqning paydo bo'lishi (birlamchi tashkil etilishi);
- yer uchastkasiga bo'lgan huquq turining o'zgarishi;
- yer uchastkasidan maqsadli foydalanishdagi o'zgarishlar;
- yer toifasining o'zgarishi;
- yer uchastkasining chegaralari va maydonining o'zgarishi;
- yer uchastkasiga bo'lgan huquqning bir sub'ektdan boshqasiga o'tishi;
- mulkchilik ulushlari nisbatining o'zgarishi;
- servitutni belgilash;
- yerdan foydalanishga cheklovlar belgilash;
- yer uchastkasiga bo'lgan huquqning tugatilishi.

Yer monitoringining vazifasi erlarning huquqiy holatidagi yuqoridagi o'zgarishlarni aniqlashdan iborat bo'lib, ular to'g'risida kuzatish (tekshirish) vaqtida

hududiy yer kadastr xizmatlari yer egalari va yerdan foydalanuvchilardan ma'lumot olmagan. Yer uchastkalaridan maqsadli foydalanishni o'zgartirish rasmiy ruxsat etilgan yoki ruxsat etilmagan bo'lishi mumkin. Oxirgi holatda, qoida tariqasida, erdan foydalanish xarakterining dinamikasi qayd etilmaydi va yer kadastr materiallarida aks ettirilmaydi, bu yer qonunchiligining buzilishi hisoblanadi. Bunday xususiyatga ega bo'lgan huquqbuzarliklar shaharlar va shaharchalar yerlarini dala o'rganish va yer uchastkasiga bo'lgan huquqni ro'yxatga olishda belgilangan maqsadli maqsadlari bilan haqiqiy foydalanish natijalarini solishtirishda aniqlanadi.

Yerlarning huquqiy holatidagi aniqlangan o'zgarishlar ularning ahamiyati va amaldagi yer qonunchiligini buzish nuqtai nazaridan javobgarligi tahlil qilinadi. Aniqlangan o'zgarishlarning tabiati va ahamiyati bo'yicha farqlanishiga qarab, yerga bo'lgan huquqlarni ro'yxatdan o'tkazishni amaldagi yer qonunchiligiga muvofiqlashtirish yoki qonunbuzarlarga nisbatan jazo choralarini qo'llash (er uchastkalarini olib qo'yish, yer uchastkalarini olib qo'yish) tegishli qarorlar (choralar) qabul qilinadi. jarima va boshqalar).

Aholi punktlari yerlari monitoringi mazmunining navbatdagi tarkibiy qismi shaharlar va aholi punktlari yer fondining miqdoriy tavsifidagi dinamikani aniqlashdan iborat. Miqdoriy xususiyatlardagi bunday o'zgarishlar:

- shahar (qishloq) chegarasi va umumiy yer maydonidagi o'zgarishlar;
- shahar yerlari (yer toifalari) tarkibidagi o'zgarishlar (qishloq);
- yerlarning chegaralari, umumiy maydoni va tarkibining o'zgarishi shaharning ma'muriy tumanlari;
- shaharning funktsional zonalari tarkibidagi (va hududlarida) o'zgarishlar (qishloq);
- shahar (qishloq)dagi yer uchastkalari sonining o'zgarishi;
- shahardagi yer uchastkalarining chegaralari va maydonlarining o'zgarishi (qishloq);
- shahar (qishloq) yer uchastkalarining kodlanishiga o'zgartirishlar kiritish.

Bunda aholi punktlari yerlarining monitoringi shaharlar va shaharchalardagi yerlarning tarkibi va maydonlarida, shuningdek, ularning qismlari, zonolari va yer uchastkalarida sodir bo'lishi mumkin bo'lgan yuqoridagi o'zgarishlarni aniqlash maqsadida amalga oshiriladi. lekin ba'zi sabablarga ko'ra er kadastr xizmatining yer ro'yxatga olish ma'lumotlarida qayd etilmagan va aks ettirilmagan.

Yerlar miqdoridagi o'zgarishlarni aniqlash uchun erdagi yerlarni o'rganish usullari, shaharlar va aholi punktlarining rejalarini tuzish (yoki tuzatish) va maydonlarni turli usullar bilan hisoblash bilan yer va aerokosmik tadqiqotlar qo'llaniladi. Yerlar holatidagi aniqlangan miqdoriy o'zgarishlar ularning ahamiyati va aholi punktlari, funktsional zonalar, yer uchastkalari (shahar obodonlashtirish, qishloqlarni rekonstruksiya qilish loyihalari, yer solig'ini hisoblash) yer maydonlaridan foydalangan holda hal etilayotgan muammolarning ishonchliligiga ta'siri yuzasidan tahlil qilinadi. , yer uchastkalarini xususiylashtirish va boshqalar). Yer uchastkasidan yoki uning bir qismidan foydalanish xususiyatini maqsadli maqsadlaridan tashqari o'zboshimchalik bilan o'zgartirish holatlari aniqlansa, yerning mulkdori yoki yerdan foydalanuvchiga nisbatan amaldagi yer qonunchiligiga muvofiq tegishli choralar ko'riladi.

Agar yer uchastkasi maydonining noqonuniy ko'paytirilishi aniqlansa, yer solig'i miqdorini hisoblash va to'lashda buzilish darajasi belgilanadi va tegishli jarimalar qo'llaniladi.

Aholi punktlari yerlarini monitoring qilishning muhim qismi shahar va aholi punktlari yerlarining sifat holati dinamikasini aniqlashdan iborat. Yer uchastkalarining sifat ko'rsatkichlarining dinamikasi tabiiy va antropogen sabablarga ko'ra yuzaga keladi, ularga quyidagilar kiradi:

- tuproqdagi o'zgarishlar;
- yer osti suvlari sathining o'zgarishi;
- texnogen jarayonlar ta'sirida tuproq cho'kishining shakllanishi;
- yer uchastkasida, shaharning bir qismida, uning funktsional zonasida fon shovqinining o'zgarishi;
- havo sifati xususiyatlarining o'zgarishi (gaz tarkibi, tutun va boshqalar);

-shaharni (qishloqni), uning qismlarini, alohida funksional hududlarni obodonlashtirish;

- yer uchastkasida amalga oshirilgan obodonlashtirish.

Bunday hollarda aholi punktlari erlarini monitoring qilish vazifasi yer kadastr ma'lumotlarida ma'lum sabablarga ko'ra o'z aksini topmagan va yer solig'ini hisoblashda, yerni baholashda ishonchsizlikka olib keladigan er uchastkalari holatining yaxshilanishi yoki yomonlashuvini aniqlashdan iborat. shuningdek, binolar va inshootlarning normal ishlashi rejimining buzilishiga olib kelishi mumkin.

Eng avvalo, yer qonunchiligiga (O'zbekiston Respublikasining Yer kodeksi, O'zbekiston Respublikasining "Davlat yer kadastr to'g'risida"gi Qonuniga) muvofiq bunday xarakterdagi o'zgarishlar to'g'risidagi ma'lumotlar yer egalari tomonidan aholi punktlarining yer kadastr xizmatiga tezkorlik bilan taqdim etilishi shart. va yerdan foydalanuvchilarning o'zlari. Bunday ma'lumotlar etishmayotgan hollarda yer uchastkalarining sifat ko'rsatkichlarining dinamikasi shahar va qishloqlar yerlarini dala o'rganishlar chog'ida, yerlarning mavjud sifat holatini avvalgi o'rganishlar natijalari bilan solishtirish yo'li bilan aniqlanadi. Yer uchastkalarining sifat ko'rsatkichlarining o'zgarishini kuzatish, aniqlash va baholash usullari xarakteristikalar turiga va foydalaniladigan baholash ko'rsatkichlari tizimiga (tuproq holati ko'rsatkichlari, er osti suvlarining chuqurligi, tuproqlarning mexanik tarkibi, ularning suv o'tkazuvchanligi va boshqalar) bog'liq. .

Shaharlar va aholi punktlarining alohida hududlari, qismlari va zonalarini obodonlashtirish ko'rsatkichlarining muhim to'plami: kommunal tarmoqlarni qurish (markaziy isitish, kanalizatsiya, suv ta'minoti, gaz quvurlari, telefon tarmoqlari), yoritish, sug'orish, ko'chalarni obodonlashtirish, yo'l qurish. yer yuzasi, yangi jamoat transporti yo'nalishlarini ochish, metro tarmog'ini rivojlantirish, maydonlarni obodonlashtirish va yodgorliklarni o'rnatish va hokazo. , yoritish, obodonlashtirish).

Sifat xususiyatlarining salbiy tendentsiyalarini aniqlashda ularni keltirib chiqargan sabablar tahlil qilinadi va ularning bino va inshootlarning keyingi faoliyatiga salbiy ta'sir ko'rsatish darajasi, ularni bartaraf etish va kelajakda ularning

paydo bo'lishining oldini olish bo'yicha chora-tadbirlar qiymati o'rganiladi. baholanadi. Salbiy jarayonlar farqlanadi: tabiiy va texnogen tabiati, fazoviy-vaqt ko'rsatkichlari, ta'sirning nuqta, chiziqli va maydon xarakteri, ta'sir qilish muddati (qisqa muddatli va uzoq muddatli) va intensivligi (sekin jarayonlar, yuqori ifodalangan), mahalliy tabiat yoki shahar (qishloq) hududida), davriy yoki doimiy.

Shaharlarda (posyolkalarda) yer uchastkalarining sifat holatining ijobiy tendentsiyalari yerning narxini va yer solig'i miqdorini oshiradi, bu esa yer kadastr materiallarida o'z vaqtida qayd etilishi muhim ahamiyatga ega.

Aholi punktlari yerlari monitoringi natijalaridan shaharlar va shaharchalar hududlarini rivojlantirish bo'yicha qarorlar ishlab chiqilayotganda foydalanilishi lozim, buning uchun yerlarning monitoringi axborot tizimi shakllantirilmoqda.

O'z-o'zini tekshirish uchun savollar.

1. Aholi punktlarida yerlarni monitoring qilishdan maqsad nima?
2. Aholi punktlari yerlarini monitoring qilish ob'ekti nima?
3. Aholi punktlari yerlari monitoringining predmeti nima?
4. Aholi punktlarida yerlarning monitoringi qanday maqsadlardan iborat?
5. Aholi punktlarida yerlarning monitoringi qanday mazmunga ega?
6. Aholi punktlari yerlarini monitoring qilish tamoyillarini sanab bering?
7. Aholi punktlari yerlarining monitoringi qanday usullardan foydalaniladi?
8. Aholi punktlarida yerlarning monitoringi natijalari qanday baholanadi?
8. Aholi punktlari yerlari monitoringi natijalarini baholashdan keyin qaror qabul qilish tartibi qanday?
9. Aholi punktlarida yerlarni monitoring qilishning xususiyatlari qanday?

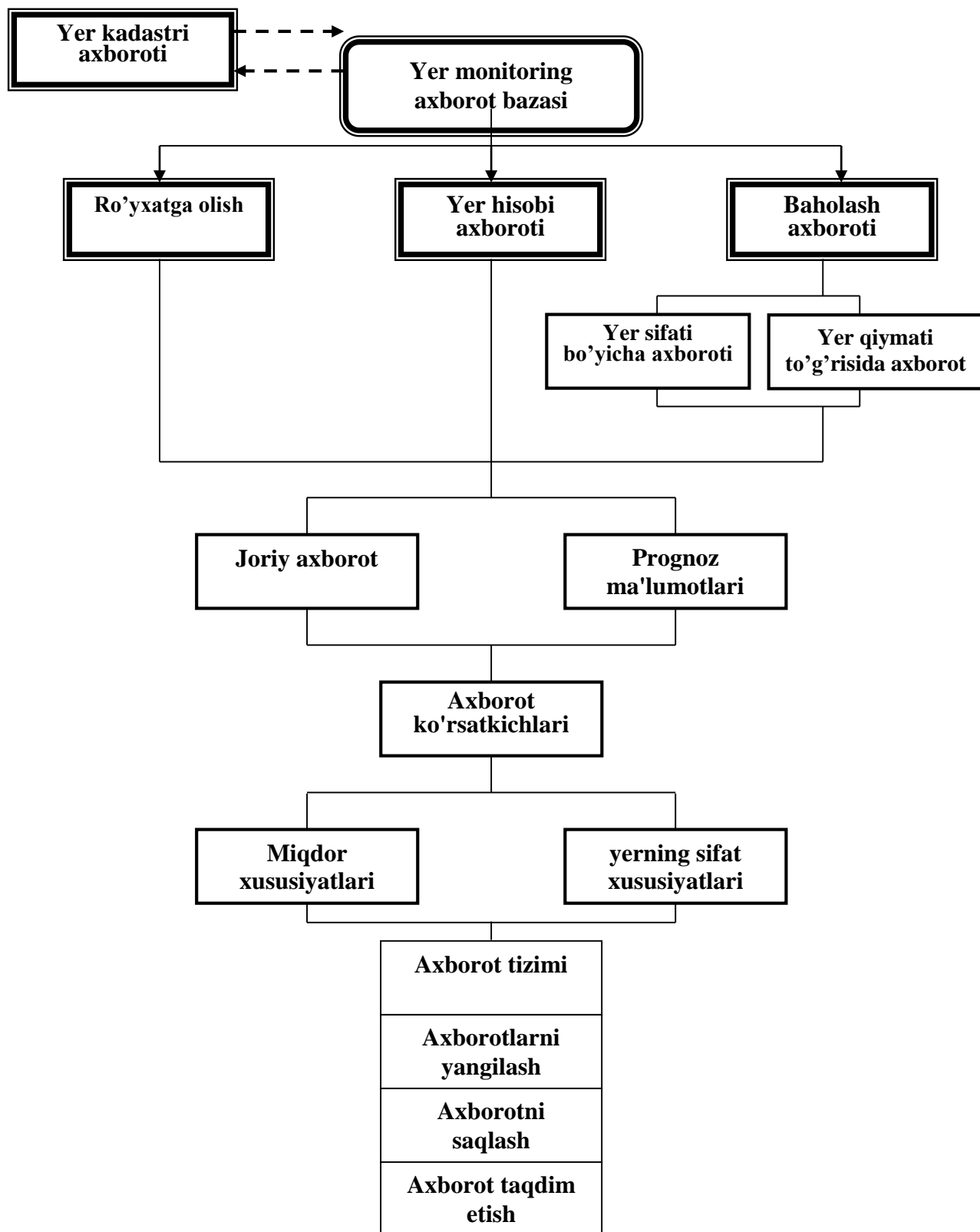
22. Yer monitoringi axborot bazasi

Yer monitoringining maqsadliligiga muvofiq, uni o'tkazishda quyidagi ma'lumotlar turlari ishlab chiqiladi: yerni ro'yxatga olish, yerni hisobga olish va yerni baholash (14-rasm). O'rganilayotgan ob'ektni monitoring qilishda, yer kadastri misolida bo'lgani kabi, sanab o'tilgan barcha turdagi ma'lumotlar bir vaqtning o'zida ishlab chiqilmaydi, balki hal qilinayotgan muayyan muammoning mazmuniga ko'ra faqat bitta turdagi (huquqiy rejimdagi dinamikani kuzatish) yerdan foydalanish, er miqdori yoki er sifatini hisobga olishda).

Yer monitoringi ma'lumotlari va er kadastr ma'lumotlari o'rtasidagi sezilarli farq shundaki, yer kadastri bilan u er uchastkasining ma'lum bir belgilangan vaqtda (er kadastrini tuzish vaqtida) holatini yoki foydalanishni tavsiflaydi - T_1 , shu bilan ma'lumot xarakterlanadi. ob'ekt (er uchastkasi) dam oladi va o'ziga xos statik mohiyatga ega. Yerlar monitoringi olib borilganda yer uchastkalarining holati va foydalanish dinamikasi aniqlanadi va bu dinamikani ifodalovchi ma'lumotlar kuzatuvlar boshlangan vaqtdagi yer uchastkasining holatidagi farq – T_1 va kuzatish tugashi – T_2 hisoblanadi. . Yer monitoringi ma'lumotlari yerdan foydalanishni har qanday qat'iy belgilangan vaqtda emas, balki erdan foydalanishning o'zgarishi jarayonini tavsiflaydi, uning boshlanishi va tugashi vaqtga ega, ya'ni $DT = T_2 - T_1$ davrida.

Yer monitoringi axborot indikatori mohiyatan kuzatilayotgan davrda yer holatining miqdori va sifatining oshishini ifodalaydi va shu bilan dinamik mohiyatga ega.

Yer monitoringi ma'lumotlariga kuzatishlar jarayonida shakllanadigan “joriy” ma'lumotlar va kelgusida o'rganilayotgan jarayonning (uning parametrlari) holatini tavsiflovchi “prognoz” ma'lumotlari kiradi.

14-rasm. Yer monitoringi axborot bazasi

Yer monitoringi ma'lumotlari asosan yer kadastridagi kabi miqdoriy va sifat ko'rsatkichlariga ega. Bu yer kadastrini ham, yer monitoringini ham o'rganish ob'ekti bir xil ekanligi bilan izohlanadi. Va yer kadastrini va yer monitoringini

yuritishda ular ro'yxatga olish, hisobga olish va baholash ma'lumotlarining bir xil ko'rsatkichlaridan foydalanadilar. Shu bilan birga, o'rganilayotgan ob'ektlardagi farq ko'rsatkichlar turlarida ba'zi farqlarni keltirib chiqaradi: yer kadastrini va yer monitoringi uchun umumiy bo'lgan ko'rsatkichlarga qo'shimcha ravishda, yer monitoringini o'tkazishda qo'shimcha ko'rsatkichlar - qiyosiy ko'rsatkichlar ishlab chiqiladi. yerning miqdori va sifatini baholash. Bu ko'rsatkichlarga quyidagilar kiradi: o'rganilayotgan jarayonlarning o'zgarishlar intensivligi, o'zgarish davri, foydalaniladigan yerlarning miqdori va sifati o'zgarishining mutlaq va nisbiy o'sishi.

Yer monitoringining barcha holatlarida ro'yxatga olish ma'lumotlari talab qilinadi. Yerlarning holati va ulardan foydalanishdagi o'rganilayotgan jarayonning mazmunidan qat'i nazar (erlarning huquqiy holati dinamikasi, yerlar sonining dinamikasi yoki yerlarning sifati dinamikasi), monitoring o'tkazishda, birinchi navbatda, zarur. hammasi, monitoring vaqtida erlarning (er uchastkasining) huquqiy holatini tavsiflovchi ro'yxatga olish ma'lumotlari. Ro'yxatga olish ma'lumotlarining mavjudligi ushbu er uchastkasi qonuniy egalik qilish, foydalanish, ijaraga berish yoki egalik qilish va u erda tegishli davlat faoliyati, shu jumladan erdan foydalanish ustidan nazoratni amalga oshirish mumkinligini ko'rsatadi. Ro'yxatga olish to'g'risidagi ma'lumotlar yer kadastridan olinadi, agar u yer monitoringi vaqtida mavjud bo'lsa. Agar yer monitoringi vaqtida er uchastkasining huquqiy rejimida o'zgarishlar ro'y bergan bo'lsa va mavjud ro'yxatga olish ma'lumotlari haqiqatga to'g'ri kelmasa, u holda ro'yxatga olish ma'lumotlari yer monitoringi vaqtida tuzatiladi va u yer uchastkasining huquqiy rejimida ishlab chiqilgan ma'lumot (mahsulot) vazifasini o'taydi. yer monitoringi. Mazkur qoida yer kadastrini va yer monitoringini o'tkazishda ishlab chiqilgan yer uchastkalarini ro'yxatga olish ma'lumotlarining identifikatsiyasi, shuningdek, bu maqsadda qo'llaniladigan usullarning aniqlanmaganligini ko'rsatadi.

Ro'yxatga olish ma'lumotlari yer uchastkalarining huquqiy holatidagi dinamikani (o'zgarishlarni) tavsiflaydi (sub'ektlarning mulki, sub'ektlarning rekvizitlari, er uchastkasining joylashgan joyi, uning maqsadli maqsadi, uchastka

berilgan huquqning turi, yer uchastkasi qancha muddatga berilganligi). taqdim etiladi, cheklovlar, servitutlar va boshqalar).

Yer uchastkalarining huquqiy holatining bir qator xususiyatlari miqdoriy va sifat ko'rsatkichlariga ega: er uchastkasi berilgan davrning yillar soni, yer uchastkasi joylashgan joyning aniq manzili, yuridik va jismoniy shaxslarning rekvizitlari (yer uchastkalarining egalari va foydalanuvchilari), yer uchastkalaridan foydalanishning miqdoriy va sifat jihatidan cheklashlari, yer uchastkalari chegaralarining grafik materialdagi o'rni, servitullarning holati va boshqalar. Ba'zi boshqa xususiyatlar (qonun turi, yerning maqsadli maqsadi). va boshqalar) miqdoriy va sifat ko'rsatkichlariga ega emas.

Yer monitoringi uchun tizimlashtirilgan ro'yxatga olish ma'lumotlari uning axborot bazasining birinchi tarkibiy qismidir.

Yer hisobi ma'lumotlari yer monitoringi olib boriladigan yer uchastkalari maydonlaridagi, shuningdek yer uchastkasini tashkil etuvchi yer uchastkalaridagi miqdoriy o'zgarishlarni tavsiflaydi. Ushbu turdagi ma'lumotlarga quyidagilar kiradi:

- yer uchastkalarining chegaralari va ularning umumiy maydonlarining o'zgarishi;
- yer uchastkasining er maydonining o'zgarishi, shuning uchun er tarkibi.

Yerni ro'yxatga olish ma'lumotlari bitta miqdoriy ko'rsatkichga ega - gektar, kvadrat metr, gektarning yuzdan bir qismi bilan ifodalangan maydon.

Yer monitoringini o'tkazishda o'rganilayotgan yer uchastkasi yoki massividagi yerlar miqdorida monitoring darajasiga (mahalliy, hududiy, respublika) qarab o'zgarishlar aniqlanadi. Agar yer monitoringini o'tkazish vaqtida o'rganilayotgan er uchastkasi yoki massasi bo'yicha zamonaviy yer kadastr ma'lumotlari mavjud bo'lsa, u monitoring uchun manba sifatida foydalaniladi. Bunday ma'lumotlar mavjud bo'lmaganda, u monitoring jarayonining o'zi davomida ishlab chiqiladi va uning dastlabki ma'lumotlari sifatida ishlaydi.

Yer monitoringi uchun tizimlashtirilgan buxgalteriya ma'lumotlari uning axborot bazasining ikkinchi tarkibiy qismidir.

Yerni baholash ma'lumotlari yer monitoringi olib boriladigan yer uchastkalarining holati va ulardan foydalanishdagi sifat o'zgarishlarini tavsiflaydi. Baholash ma'lumotlari yerni sifatli baholash ma'lumotlariga va kadastr baholash ma'lumotlariga bo'linadi. Birinchi turdagi ma'lumotlar tuproq sharoitidagi o'zgarishlarni o'z ichiga oladi, jumladan:

- mexanik tarkibi;
- tuproq unumdorligi darajasi (chirindi miqdori);
- yer osti suvlari darajasi (GWL);
- yerning sho'rlanish darajasi;
- tuproq qatlami eroziyasi darajasi (suv, shamol, irrigatsiya eroziyasi);
- yerning ifloslanish darajasi;
- yerning sanoat va maishiy chiqindilar bilan ifloslanish darajasi;
- yerning radioaktiv moddalar va mineral o'g'itlarning zich qoldiqlari bilan ifloslanish darajasi;
- tuproqlarning gipslilik darajasi va boshqalar;
- tuproq sifati reytingining dinamikasi.

Ikkinchi turdagi ma'lumotlarga quyidagilar kiradi:

- yer qiymati (normativ va bozor);
- yer uchastkalarini ijaraga olish huquqining qiymati;
- yer uchun yer solig'i summasi.

Yerni baholash ma'lumotlari bir qator miqdoriy ko'rsatkichlarga ega - yer sifatining o'zgarishi ko'rsatkichlari va yer qiymatining o'zgarishi ko'rsatkichlari (shu jumladan yer solig'i). Tuproqlarning mexanik tarkibi tuproq zarralarining kattaligi bilan tavsiflanadi va millimetrning fraktsiyalarida, tuproq unumdorligi - nisbiy (foizda) va mutlaq qiymatlarda (grammda), yer osti suvlari sathida metrlarda, tuproq qatlamining eroziyasi - santimetrda, sho'rlanish darajasi - 100 gramm tuproqda grammda, ifloslanish darajasi - tuproqdagi aralashmalarning grammida va boshqalar. Tannarx ko'rsatkichlari so'm, so'm/ga ko'rsatilgan.

Agar yer monitoringini boshlash vaqtida yerni baholashning zamonaviy kadastr ma'lumotlari mavjud bo'lsa, u yer monitoringi uchun manba sifatida ishlatilishi

mumkin. Agar bunday ma'lumotlar mavjud bo'lmasa, u holda er monitoringining vazifasi dastlabki baholash ma'lumotlarini ishlab chiqishdir.

Yer monitoringining tizimlashtirilgan baholash ma'lumotlari uning axborot bazasining uchinchi komponentidir.

Tizimlashtirilgan yer monitoringi ma'lumotlari - bu ma'lumotlarni to'plash, saqlash va manfaatdor foydalanuvchilarga tarqatish amalga oshiriladigan jamlangan ma'lumotlar banki. Buning uchun tegishli dasturlar yordamida kompyuter texnologiyalaridan foydalaniladi. Yer monitoringi axborot banki yer kadastr axborot tizimi bilan yaqin aloqada.

O'z-o'zini tekshirish uchun savollar.

1. Yer monitoringi axborot bazasi nimadan iborat?
2. Yer monitoringi axborot bazasi nimadan iborat?
3. Yer monitoringi axborotlarining qanday turlari mavjud?
4. Yer monitoringi ro'yxatga olish ma'lumotlarining mazmuni nimadan iborat?
5. Yer monitoringi buxgalteriya axborotining mazmuni nimadan iborat?
6. Yer monitoringini baholash ma'lumotlarining mazmuni nimadan iborat?
7. Yer monitoringi ma'lumotlarini ishlab chiqish uchun qanday ko'rsatkichlar qo'llaniladi?
8. Yer monitoringi ma'lumotlari va yer kadastr ma'lumotlari o'rtasidagi farq nima?
9. Yer monitoringi ma'lumotlari va yer kadastri o'rtasida qanday umumiylik bor?
10. Yer monitoringi axboroti qanday tizimlashtiriladi, saqlanadi, yangilanadi va manfaatdor foydalanuvchilarga tarqatiladi?

23. Yerdan foydalanishni boshqarish tizimida yer monitoringi

Yerdan foydalanish vazirliklar va idoralar, shuningdek yer uchastkalari tegishli maqsadli foydalanish uchun berilgan yuridik va jismoniy shaxslarning vakolati hisoblanadi. Ular: yerning mavjudligi va holati to'g'risida yillik hisobotlarni taqdim etishlari shart; ulardan foydalanishning ijtimoiy, iqtisodiy va ekologik samaradorligi; yerdan foydalanish samaradorligini baholashning ilmiy asoslangan usullariga ega bo'lishi; tegishli yer kadastr axborot ta'minotiga ega bo'lishi va yer axborotining avtomatlashtirilgan tizimidan foydalanishi, tegishli davlat rejalashtirish organlari bilan birgalikda ularga berilgan yerlardan foydalanish dasturlarini ishlab chiqishi; yerlardan foydalanish va sifat holatini uzoq muddatli yaxshilash, ularni muhofaza qilish va takror ishlab chiqarish bo'yicha tavsiyalar beradi. Shu munosabat bilan yuridik va jismoniy shaxslar tomonidan yerlardan maqsadli foydalanish va ularni muhofaza qilish ustidan davlat organlari tomonidan nazoratning obyektiv zarurati vujudga keldi, bu esa ko'rib chiqilayotgan funksiyani amalga oshirish zaruratini oldindan belgilab berdi.

Yerdan oqilona va samarali foydalanish hamda muhofaza qilinishi ustidan nazoratni amalga oshirish funksiyasi quyidagilarni o'z ichiga oladi: yerlarning holati va foydalanish holatini barcha yer egalari va yerdan foydalanuvchilarning, ularning idoraviy mansubligidan, yer toifalari va yer uchastkalariga bo'lgan huquq turlaridan qat'i nazar, doimiy nazorat qilish; kamchiliklarni aniqlash, yerdan foydalanishdagi kamchiliklarning oldini olish va ularni bartaraf etishda ilmiy-uslubiy yordam ko'rsatish, shuningdek, yerdan oqilona foydalanishni rag'batlantirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqish va shunga mos ravishda yer egalari va yerdan foydalanuvchilarning yerdan foydalanish bo'yicha majburiyatlarini buzganlik uchun jazo choralarini qo'llash. Bundan tashqari, ushbu funktsiyaning mazmuni yerdan tizimli foydalanish, ya'ni yerdan foydalanishni ko'klamzorlashtirish nuqtai nazaridan jamiyat va tabiiy majmuaning uyg'un rivojlanishini ta'minlash ustidan nazoratni o'z ichiga oladi.

Yerlardan oqilona va samarali foydalanish va ularni muhofaza qilish monitoringi funksiyasini amalga oshirish, o'z navbatida, keyinchalik zarur choratadbirlarni qo'llash uchun yerlarning holati va ulardan foydalanish dinamikasini (o'zgarishlarini) aniqlashni taqozo etadi. Yerdan ishlab chiqarish yoki boshqa maqsadlarda foydalanishning to'g'riligini baholash va erdan to'g'ri foydalanishni nazorat qilishda tegishli xulosalar chiqarish uchun yerning tabiiy holati, huquqiy holati va xo'jalik foydalanish dinamikasi haqida bilish kerak. davlat va yerdan foydalanishda kechayotgan jarayonlar haqida tegishli ma'lumotlarga ega bo'lish zarur.

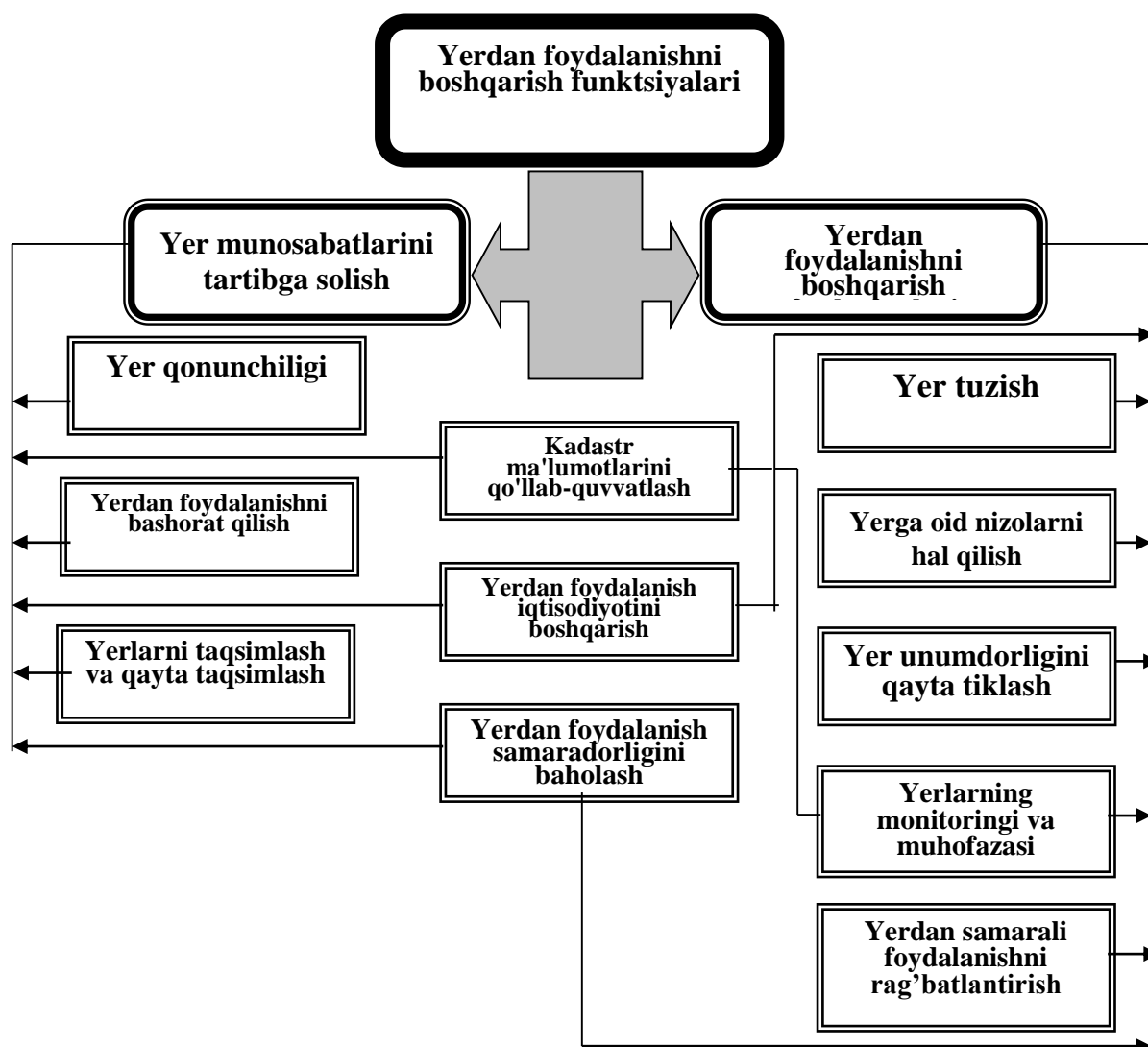
Bundan tashqari, erlarning miqdoriy va sifat holatida aniqlangan dinamikani baholash kerak: ijobiy yoki salbiy xarakterdagi jarayonlar sodir bo'ladimi? Dinamika maqbul texnologik yoki boshqa tolerantliklardan oshdimi yoki ular ichida qoldimi? Qanday omillar ta'sirida yer holatining o'zgarishi sodir bo'ladi? Salbiy jarayonlarning oqibatlarini oldini olish yoki bartaraf etish uchun qanday choralar ko'rish kerak? Yer monitoringi bularning barchasiga va yerlarning sifat holatining o'zgarishi bilan bog'liq boshqa bir qator maxsus savollarga javob berish uchun mo'ljallangan.

Respublikada olib borilayotgan yer monitoringining vazifalari yerlarning holati va ulardan foydalanishdagi ijobiy va salbiy jarayonlarni aniqlashdan iborat. Birinchisi yer egalari va yerdan foydalanuvchilarni yerdan oqilona va samarali foydalanishni rag'batlantirish maqsadida belgilangan. Ikkinchisini aniqlash salbiy jarayonlarning yer resurslaridan keyingi foydalanishga ta'sirining mumkin bo'lgan oqibatlarini bartaraf etish uchun zarurdir. Yer monitoringining umumiy maqsadini, yerdan oqilona foydalanish va muhofaza qilishni nazorat qilishni hisobga olgan holda, yerdan foydalanish sohasidagi ushbu muhim davlat tadbirlari yerdan foydalanishning bir funksiyasiga – yer monitoringi, yerdan oqilona foydalanish va muhofaza qilinishini nazorat qilish funksiyasiga birlashtirilgan.

Yerning holati va foydalanish dinamikasi yer resurslaridan foydalanishning barcha bosqichlarida: taqsimlash, ulardan bevosita texnologik foydalanish, takror

ishlab chiqarishda aniqlanishi kerak. Ko‘rib chiqilayotgan funktsiyaning mazmuni va maqsadi O‘zbekiston Respublikasining Yer kodeksida mustahkamlangan.

Yer monitoringi yerdan foydalanishni boshqarish tizimida katta rol o‘ynaydi, chunki u ishlab chiqadigan ma‘lumotlar, birinchi navbatda, yerdan foydalanishni boshqarish tizimining o‘zida qo‘llaniladi. Boshqa barcha boshqaruv funktsiyalarini amalga oshirish uchun yer kadastridan ham, yer monitoringidan ham ma‘lumot talab qilinadi. Bu erdan foydalanishni boshqarish funktsiyalari va yer monitoringi o‘rtasidagi bog‘liqlikni nazarda tutadi (15-rasm).

15-rasm. Yerdan foydalanishni boshqarish tizimida yer monitoringi.

Eng avvalo, yerdan oqilona foydalanish va muhofaza qilish ustidan nazoratni amalga oshirish uchun yer monitoringi natijalari zarur.

Yer kadastrining axborot bazasini shakllantirishda yer kadastr tomonidan bir xil ma'lumotlarni ishlab chiqishda takrorlanmaslik uchun yer monitoringining zamonaviy natijalaridan foydalanish mumkin va kerak.

Bunday holda, kadastr maqsadlarida faqat kadastr ishlarini amalga oshirish bilan vaqtga to'g'ri keladigan eng so'nggi yer monitoringi ma'lumotlaridan foydalanish mumkin (masalan, yil oxiri yoki har qanday hisobot davri). Bunday vaqtda erlarning miqdori va sifati bo'yicha yer monitoringi natijalari Davlat yer kadastrining funksiyasi bo'lgan mamlakat yer fondining holati va undan foydalanish to'g'risidagi yillik hisobotni tuzish uchun ishlatilishi mumkin. O'z navbatida, yer monitoringida zamonaviy kadastr ma'lumotlaridan foydalanish mumkin.

Monitoring natijalari yer resurslaridan foydalanishni prognozlashda, shuningdek, yagona yer fondi yerlarini tarmoqlararo taqsimlashda, ya'ni yerdan foydalanishni boshqarishning ushbu muhim funksiyalarini amalga oshirishda eng keng qo'llanilishi mumkin. Yerdan foydalanishni boshqarishning yer tuzish kabi muhim funksiyasini (xo'jaliklararo va xo'jaliklar ichidagi turlari uchun) amalga oshirishda yer monitoringi materiallaridan keng foydalanish mumkin. Yer resurslarini takror ishlab chiqarish funksiyasini amalga oshirishda yer monitoringi natijalari ham muhim ahamiyatga ega.

Shu munosabat bilan yerdan foydalanishni boshqarish tizimida yer monitoringining o'rni haqida savol tug'iladi. Yer monitoringi, birinchidan, yerning holati va undan foydalanish dinamikasi to'g'risidagi ma'lumotlarni ishlab chiqadi; ikkinchidan, uning ma'lumotlariga ko'ra, yerlarning holati va undan foydalanishdagi salbiy tendentsiyalarning oldini olish yoki bartaraf etish bo'yicha zarur chora-tadbirlar ishlab chiqilmoqda; uchinchidan, yer monitoringi axboroti boshqaruv qarorlarini tuzatish, erdan foydalanish va muhofaza qilish hamda yer resurslarini takror ishlab chiqarishni nazorat qilish uchun foydalaniladi.

Shunday qilib, yer monitoringining maqsadi erdan foydalanish va qayta ishlab chiqarish dinamikasini (foydalanish va egalik qilish to'g'risida ilgari qabul qilingan qarorlardan chetga chiqish) zudlik bilan aniqlash va shuning uchun barcha funksiyalarni bajarish kerak (erdan oqilona va samarali foydalanishni

rag'batlantirishdan tashqari). Boshqa tomondan, "yerdan foydalanish va muhofaza qilishni nazorat qilish funksiyasi" o'z maqsadiga ko'ra bir qator boshqaruv funksiyalarini ham yopishi kerak, chunki u boshqa barcha boshqaruv funksiyalarining to'g'ri bajarilishini nazorat qilish uchun mo'ljallangan (erlarni rag'batlantirishdan tashqari). yerdan oqilona va samarali foydalanish). O'z navbatida, u yer monitoringining operativ ma'lumotlaridan keng foydalaniladi va nazorat natijalari yer monitoringi ma'lumotlariga asoslanadi va ularsiz olish mumkin emas. Bu "nazorat" va er monitoringi funksiyalari o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni anglatadi: nazorat qilish zarurati operativ kuzatuvlar zarurligini keltirib chiqaradi, o'z navbatida, tezkor kuzatish ma'lumotlari monitoring va tegishli qarorlar qabul qilish uchun asosdir. Bularning barchasi ushbu ikki jarayonni yerdan foydalanishni boshqarishning yagona funksiyasiga - yerdan foydalanish va muhofaza qilish monitoringi va nazoratiga birlashtirishga asos beradi.

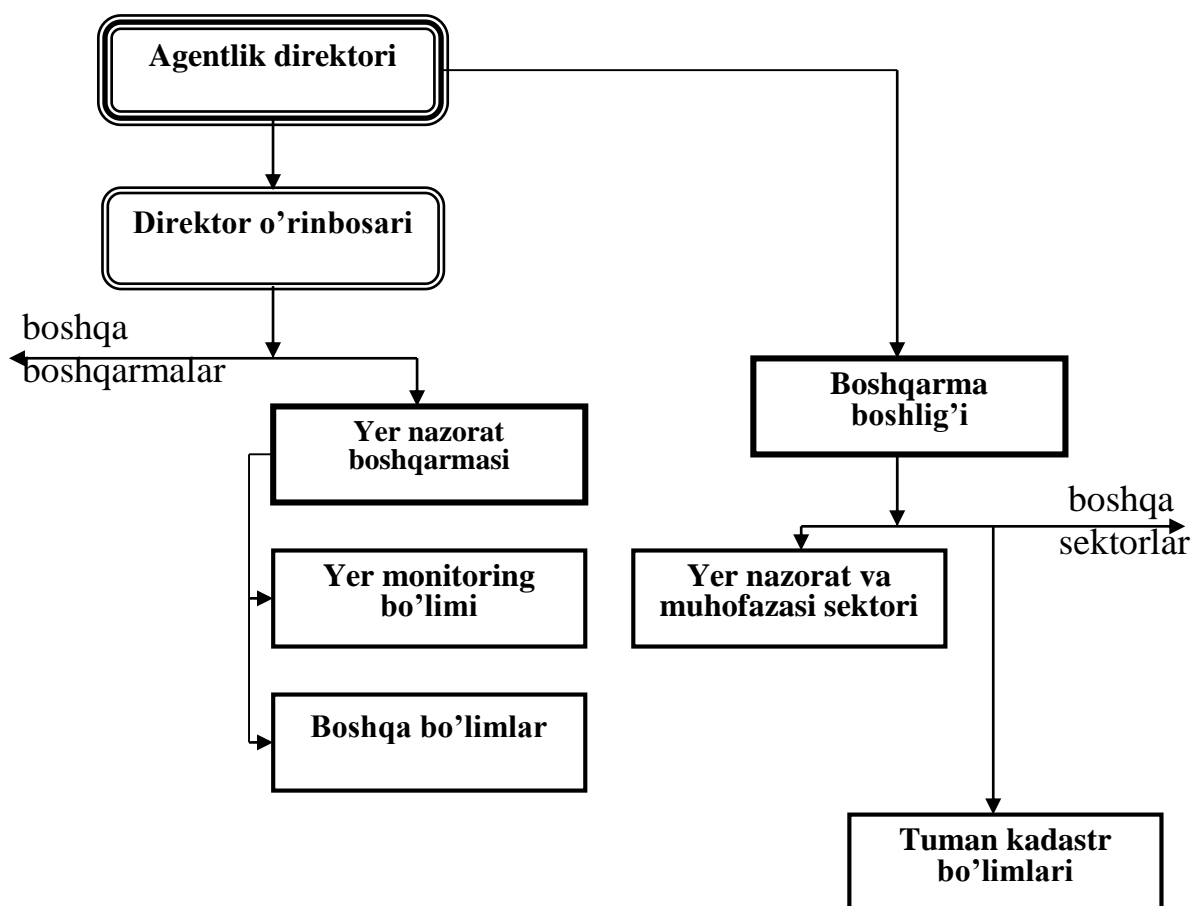
O'z-o'zini tekshirish uchun savollar.

1. Yerdan foydalanish va uning sifat holatini nazorat qilish zarurati nima bilan izohlanadi?
2. Yerdan foydalanishni boshqarish tizimida yer monitoringi nimadan iborat?
3. "Yer resurslaridan foydalanishni prognozlash" funksiyasini amalga oshirishda yer monitoringi qanday ahamiyatga ega?
4. "Yer kadastri" funksiyasini amalga oshirishda yer monitoringi qanday ahamiyatga ega?
5. "Yer resurslarini taqsimlash va qayta taqsimlash" funksiyasini amalga oshirishda yer monitoringi qanday ahamiyatga ega?
6. "Yer tuzish" funksiyasini amalga oshirishda yer monitoringi qanday ahamiyatga ega?
7. "Yer resurslarini muhofaza qilish" funksiyasini amalga oshirishda yer monitoringi qanday ahamiyatga ega?
8. "Yer resurslarini takror ishlab chiqarish" funksiyasini amalga oshirishda yer monitoringi qanday ahamiyatga ega?

24. Respublika yer monitoringi xizmatining tuzilmasi

O‘zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo‘mitasi huzuridagi Kadastr agentligi tizimidagi yer monitoringi xizmatining roli va o‘rni uning markaziy apparati tuzilmasi, viloyat hokimligi va tuman bo‘limining namunaviy tuzilmasi bilan belgilanadi.

Kadastr agentligi markaziy apparatida Yerlarni nazorat qilish va muhofaza qilish boshqarmasi tarkibida tegishli mutaxassislardan iborat yer monitoringi bo‘limi tashkil etildi. Kadastr agentligining hududiy boshqarmalarida “Yerdan foydalanish va muhofaza qilishni nazorat qilish” sektori mutaxassislari va tuman kadastr bo‘limi mutaxassislari boshqa asosiy vazifalarni bajarish bilan bir vaqtda yer monitoringi funksiyasini ham amalga oshiradilar (16-rasm).

16-rasm. Yer monitoringi xizmatining Kadastr agentligi tarkibidagi o‘rni

Yer monitoringi xizmatining vazifalari yerdan foydalanishdagi salbiy va ijobiy jarayonlar va ularning sifat holatini aniqlashdan iborat. Shu bilan birga,

vazifalarning aksariyati boshqaruv monitoringini amalga oshirish bilan bog'liq bo'lib, uning natijalari erdan oqilona va samarali foydalanishni ta'minlashga qaratilgan.

2006-yilda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qaroriga muvofiq, yerlardan samarali foydalanish va qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi sohasida hukumat chora-tadbirlarini amalga oshirish bo'yicha ish dasturi ishlab chiqilgan idoralararo muvofiqlashtiruvchi kengash tuzildi. Dasturda belgilangan vazifalarga muvofiq, yer-geodezkadastr davlat qo'mitasi qoshida mamlakatimizdagi ekish va o'rim-yig'im korxonalarini monitoring qilish bo'yicha mutaxassislardan iborat ishchi guruh tashkil etildi. Mutaxassislariga reja-kartografik materiallar hamda kontur-kontur bo'yicha maydonlarni hisoblash varaqlari taqdim etildi. Ularning asosiy vazifalari ekin maydonlari va hosilni yig'ishtirib olish dinamikasini kuzatish, natijalarni hujjatlashtirish va yuqori turuvchi organlarga o'z vaqtida topshirishdan iborat bo'ldi. Shu maqsadda Yer-geodez kadastr davlat qo'mitasi huzurida respublika miqyosidagi ma'lumotlarni muvofiqlashtirish va O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasiga yetkazish maqsadida Shtab tashkil etildi.

Shunday qilib, Kadastr agentligining monitoring xizmati (sobiq "Yergeodezkadastr" davlat qo'mitasi) yerdan foydalanish va ularning sifat holatini nazorat qilish bo'yicha ham boshqaruv vazifalarini amalga oshiradi. Ta'kidlash joizki, hududiy boshqarmalar va tumanlar yer resurslari boshqarmalarida yer nazorati va muhofazasi sektorida xodimlar soni yetarli emasligi yer monitoringi sifatiga ta'sir ko'rsatmoqda.

O'z-o'zini tekshirish uchun savollar.

1. "Yergeodezkadastr" davlat qo'mitasi markaziy apparatida monitoring xizmati qaysi o'rinni egallaydi?
2. Viloyat yer resurslari va davlat kadastr boshqarmasida yer monitoringi masalalari bilan qaysi sektor mutaxassislari shug'ullanadi?

3. Tuman yer resurslari va kadastr bo'limlarida yer monitoringi masalalari bilan kim shug'ullanadi?

4. Qishloq xo'jaligi yerlaridan foydalanish bo'yicha boshqaruv monitoringi qanday ish mazmunini o'z ichiga oladi?

25. Yer monitoringi va yer kadastrining o'zaro bog'liqligi, uning sug'orma dehqonchilikdagi xususiyatlari.

Yerdan foydalanishni boshqarishda yer monitoringining o'rni va uning barcha boshqaruv funksiyalari bilan bog'liqligi haqida yuqorida ta'kidlab o'tildi. Er monitoringi yer kadastrini bilan ayniqsa uzviy bog'liqdir. Bu xususiyat bir qator omillar bilan izohlanadi:

- umumiy o'rganish ob'ekti;
- umumiy maqsad - yer resurslari tarkibi va foydalanish to'g'risidagi ma'lumotlarni ishlab chiqish;
- yer resurslarining holati va ulardan foydalanish to'g'risidagi ma'lumotlarni ishlab chiqish usullari va texnologiyalarini takomillashtirish bo'yicha umumiy vazifalar (har bir faoliyatda ayrim xususiyatlar bilan);
- o'rganilayotgan ob'ekt to'g'risida ishlab chiqilayotgan ma'lumotlarning amalda keng tarqalgan turlari;
- axborotni ishlab chiqishning umumiy usullari;
- bir-birining ma'lumotlarini to'ldirish va ulardan foydalanish imkoniyatlari;
- umumiy maqsad - yerdan foydalanish va yer resurslari to'g'risidagi ma'lumotlardan boshqa manfaatdor foydalanuvchilarni axborot bilan ta'minlash (har bir tadbirda ba'zi xususiyatlar bilan);
- yagona yer axborot tizimi.

Yer kadastrini ham, yer monitoringini ham o'rganish ob'ekti yer uchastkalari, ularga bo'lgan huquq turlaridan va idoraviy mansubligidan qat'i nazar, shuningdek, shahar va tumanlar, ma'muriy tumanlar, viloyatlar va respublika hududi hisoblanadi. Bu boradagi kichik tafovutlar qatoriga er kadastrining har bir siklini yuritish har

doim respublika miqyosida yakunlanishi, yer monitoringi faqat operativ o'rganish massivlarida amalga oshirilishi, bunday massivlar asosan mahalliy va mintaqaviy darajalarga ega bo'lishi, kamroq hollarda respublika daraja.

Ko'rib chiqilayotgan yerdan foydalanishni boshqarish funksiyalari amalda umumiy maqsadga ega - yer resurslarining tarkibi va ulardan foydalanish to'g'risidagi ma'lumotlarni ishlab chiqish. Bu yerning yagona o'ziga xos jihati shundaki, yer kadastri davriy ravishda amalga oshiriladi (sug'oriladigan zonada, lalmiya va yaylov zonalarida, shahar va aholi punktlarida muddat har xil bo'ladi) va yer monitoringi zarurat tug'ilganda istalgan vaqtda amalga oshiriladi. yiliga, ba'zi kutilmagan holatlar (sabablar) tufayli erning tarkibi va foydalanishida sodir bo'lgan o'zgarishlarni zudlik bilan aniqlash maqsadida.

Yer kadastri va yer monitoringi vazifalarining umumiyliigi yer resurslaridan foydalanish holati va dinamikasi to'g'risidagi ma'lumotlarni ishlab chiqish, ishlab chiqilayotgan ma'lumotlarning muddatlarini qisqartirish va ishonchliligini oshirish, tannarxini pasaytirish usullari va texnologiyalarini takomillashtirishdan iborat. doimiy ravishda takrorlanadigan hukumat tadbirlarini amalga oshirish. Vazifalar orasidagi farq axborotni ishlab chiqish usullarining farqi, turli hududiy darajalarni qamrab olishi va yerning holati va foydalanishdagi turli xil xususiyatlarni o'rganishdir.

Yer kadastri va yer monitoringida ishlab chiqiladigan ma'lumotlar turlarining umumiyliigi yagona o'rganish ob'ekti, yerning holati va foydalanish tavsifining amalda bir xil xususiyatlari bilan izohlanadi. Bu yer ma'lumotlarining barcha turlariga taalluqlidir: ro'yxatga olish, hisobga olish va baholash. Bu holda har bir funktsiyaning o'ziga xos xususiyati shundaki, kadastr ma'lumotlari kadastrni yuritish vaqtida erning holati va foydalanishni tavsiflaydi, ya'ni ma'lum bir vaqtga nisbatan qat'iy xarakterga ega va mamlakatning barcha er resurslarini qamrab oladi. yer monitoringi ma'lumotlari yerning holati va ishlatilishini dinamikada, ya'ni kuzatuvning ma'lum davri mobaynida tavsiflaydi. Yer monitoringi axborotining turlari ro'yxatga olish, hisobga olish va baholash ma'lumotlarini ham o'z ichiga oladi. Shu bilan birga, muayyan ob'ektni monitoring qilishda axborotni ishlab

chiqish uning turlaridan biri bo'yicha alohida, yoki ikkita turi bo'yicha yoki barchasi bo'yicha amalga oshirilishi mumkin. bir vaqtning o'zida, bu tadqiqot vazifasiga bog'liq.

Yer kadastri va yer monitoringi o'z yuritishda ma'lum usullardan, shu jumladan har bir holatda o'ziga xos maxsus va umumiy usullardan foydalanadi. Bu holda yer monitoringi va yer kadastri o'rtasidagi bog'liqlik er monitoringi o'zining maxsus va umumiy usullaridan tashqari, yer kadastrining maxsus usullaridan ham foydalanishi bilan belgilanadi: huquqlarni ro'yxatga olish, erni hisobga olish va baholash. ya'ni, er monitoringining ba'zi maxsus usullari yer kadastri usullariga asoslanadi. Shu bilan birga, erlarning miqdoriy va sifat holatini tavsiflovchi deyarli bir xil ko'rsatkichlar tizimi o'rnatiladi. Yerlarni monitoring qilishda, yerlarning holati va ulardan foydalanishda o'rganilayotgan jarayonni tavsiflovchi shaxsiy ma'lumotni ishlab chiqish uchun siz birinchi navbatda aniq vaqt oralig'iga tegishli ikkita qat'iy kuzatuv natijasini (ma'lumotlarini) olishingiz kerak: kuzatishning boshlanishi va oxiri. davr. So'ngra, ushbu ikki qat'iy natijaga asoslanib, o'rganilayotgan jarayonning xarakteristikasi kuzatish davrining boshi va oxiridagi ob'ekt holatidagi farq sifatida aniqlanadi. Shu munosabat bilan, kuzatilgan davrning boshida va oxirida qat'iy ma'lumotlarni o'rnatish uchun ko'pincha maxsus er kadastr usullari qo'llaniladi. Shunday qilib, erlarning sho'rlanish jarayonini o'rganish va kuzatuvning ma'lum davri uchun dinamikani o'rnatishda er kadastr usuli tuproqning sho'rlanish darajasini T1 va T2 vaqt nuqtalarida belgilaydi, so'ngra sho'rlanish jarayoni dinamikasi darajasini belgilaydi. bir davr yoki vaqt birligi uchun butun. Belgilangan natija sifatida dinamika darajasi allaqachon er monitoringi ma'lumotlari (ma'lumotlari) hisoblanadi.

Yer monitoringi va yer kadastri o'rtasidagi ma'lum bir umumiylik shundan iboratki, ular o'z ishlarida er resurslari to'g'risidagi ma'lumotlarni ishlab chiqishning umumiy usullaridan foydalanadilar. Bu usullarga quyidagilar kiradi: geodeziya (er uchastkalariga havola qilish, yerni o'rganish, er uchastkalari chegaralarining burilish nuqtalarining koordinatalarini aniqlash va boshqalar), kosmik-aerofotogeodeziya (kosmik va aerofotografik materiallardan foydalanish), kartografik (rejalashtirish va

kartografik materiallardan foydalanish). er uchastkalari, kadastr rejalari va boshqalar uchun), statistik, matematik modellashtirish, monografik. Har bir aniq holatda er monitoringining maqsadiga qarab, ma'lum umumiy usullar (maxsuslardan tashqari) qo'llaniladi.

Yer monitoringi va yer kadastr o'rtasidagi ma'lum bir bog'liqlik, shuningdek, ular bir-birining ma'lumotlarini to'ldirish va ulardan foydalanish imkoniyatiga ega ekanligi bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Ko'pincha erning tarkibi va undan foydalanishdagi o'rganilayotgan jarayonni kuzatishning boshida hozirgina tugallangan kadastr ishlari bo'yicha zamonaviy ma'lumotlar mavjud bo'lgan holatlar mavjud. Bunday hollarda ular (ularning ishonchliligini dastlabki baholash bilan) er monitoringi uchun dastlabki ma'lumotlar sifatida ishlatilishi mumkin. Yer kadastrida yer monitoringi asosida ishlab chiqilgan ayrim yer uchastkalari yoki hududlar bo'yicha zamonaviy ma'lumotlardan ham foydalanish mumkin. Shunday qilib, erdan foydalanishni boshqarishning ikkita funksiyasini amalga oshirish orqali yer resurslari to'g'risidagi ma'lumotlarni to'ldirishning real imkoniyati mavjud.

Yer kadastr va yer monitoringining umumiy tomoni shundaki, ularning maqsadli maqsadi - yerdan foydalanish va yer resurslari to'g'risidagi ma'lumotlardan boshqa manfaatdor foydalanuvchilarni axborot bilan ta'minlash (ushbu faoliyatning har birida ba'zi xususiyatlar bilan). Yer kadastr va yer monitoringining maqsadi barcha manfaatdor foydalanuvchilar uchun va birinchi navbatda erdan foydalanishning o'zi uchun - uning boshqa barcha boshqaruv funksiyalarini amalga oshirish uchun yer resurslarining holati va ulardan foydalanish to'g'risidagi ma'lumotlarni ishlab chiqishdir. Yer uchastkalari to'g'risidagi zamonaviy, to'liq va ishonchli ma'lumotlarga ega bo'lmasdan turib, yerdan foydalanishni yaxlit tizim sifatida samarali boshqarish, demak, yer resurslaridan oqilona va samarali foydalanish mumkin bo'lmaydi. Yagona o'ziga xos xususiyat shundaki, birinchisi ob'ekt to'g'risidagi ma'lumotlarni davriy ravishda, uning barcha turlari bo'yicha va respublikaning butun hududi bo'yicha ishlab chiqadi, yer monitoringi esa o'rganilayotgan ob'ekt (yer monitoringining istalgan darajasi) uchun operativ

ma'lumotlarni ishlab chiqadi va asosan, uning alohida turlari uchun (huquqiy, buxgalteriya yoki baholash).

Yer kadastri ham, yer monitoringi ham yerdan foydalanishni boshqarishning ushbu funksiyalari ham uzviy bog'liq bo'lgan yagona yer axborot tizimini tashkil etadi. Yer kadastri va yer monitoringi bo'yicha ishlab chiqilgan ma'lumotlar ob'yektlar va ularning turlari bo'yicha tahlil va tizimlashtirilgandan so'ng saqlash uchun axborot tizimiga (ma'lumotlar bazasiga) yuboriladi. Bu erda har bir aniq ob'ekt (yer uchastkasi, qishloq va shahar, tuman, viloyat, respublika hududi) bo'yicha so'nggi er ma'lumotlari kelib tushganligi sababli yangilanadi. Tizimdan ma'lumotlar manfaatdor foydalanuvchilarga (yuridik va jismoniy shaxslar, vazirlik va idoralar) belgilangan tartibda taqdim etiladi.

Yer monitoringi jarayonlarini kompyuterlashtirish zarurati asosan ikkita muhim omil bilan bog'liq: birinchidan, zamonaviy darajada katta hajmdagi turli xil ma'lumotlarni ishlab chiqish va ta'minlash, ikkinchidan, butun mamlakat bo'ylab yer monitoringini markazlashtirilgan boshqarish zarurati.

Yer monitoringini o'tkazishda ishlab chiqilgan ma'lumotlar uni o'z vaqtida tahlil qilish va qayta ishlashni, keyinchalik tizimlashtirish va to'g'ri saqlashni talab qiladi. Bundan tashqari, iste'molchilarga berishda kerakli ma'lumotlarni izlash ham takomillashtirilishi va iloji boricha avtomatlashtirilishi kerak. Bundan tashqari, ilgari ishlab chiqilgan ma'lumotlar doimiy ravishda yangilanadi, uni to'plash jarayoni vaqt o'tishi bilan qiyosiy baholash uchun amalga oshiriladi, bu ham avtomatlashtirilgan ishlov berishni talab qiladi. Vaqt o'tishi bilan ma'lumotlarning turlari bo'yicha hajmi va xilma-xilligi sezilarli darajada oshadi, ma'lumotlar banklarini yaratish va ularni saqlash muammosini hal qilish kerak. Shuning uchun kompyuterlashtirish jarayonisiz respublikaning o'zida yer monitoringini amalga oshirish mumkin emas.

Hududiy jihatdan yer monitoringi uchta hududiy darajani o'z ichiga olgan kompyuter tizimi bilan ifodalanadi: respublika, viloyat va tuman. Barcha uch daraja bitta texnik tizimga birlashtirilgan bo'lib, u yer monitoringining yagona tizimiga ma'lumotlarni kiritish va qabul qilish imkonini beradi. Bunday sharoitlar axborot

tizimining uzluksiz ishlashini ta'minlaydi. Bunday holda, faqat vakolatli shaxslar axborotni kiritish va chiqarish huquqiga ega.

Axborot monitoringi tizimi davlat yer kadastrining axborot tizimiga ulangan va istalgan vaqtda istalgan hududiy darajada zarur yer ma'lumotlari almashinuvini ta'minlaydi va uni ishlab chiqishda takroriy takrorlanishlarga yo'l qo'ymaydi.

Shu bilan birga, yer monitoringi va yer kadastri o'rtasidagi yuqoridagi barcha bog'liqliklar yerdan foydalanishni boshqarishning bir funksiyasining rolini boshqasiga almashtirish uchun asos bo'lmaydi, garchi erdan foydalanish amaliyotida bu ikki funktsiya tushunchalarini noto'g'ri talqin qilishga yo'l qo'yilgan bo'lsa-da, yerdan foydalanishning umumiy tizimida yer monitoringining roli va o'rni noto'g'ri belgilangan.

Yer kadastri davlat tadbirlari tizimi sifatida o'z maqsadi va mazmuniga ko'ra davlat chora-tadbirlari tizimi sifatida ancha kengroq va ahamiyatliroqdir. Birinchidan, yer kadastri erdan foydalanishni boshqarish tizimining mustaqil funktsiyasi bo'lib, doimiy ravishda amalga oshiriladi, yer monitoringi esa bir xil yer kadastr ma'lumotlarini ishlab chiqish uchun mo'ljallangan, lekin operatsion va nazorat qilinadigan hududlarda. Ikkinchidan, yer kadastrining mazmuni yer uchastkalariga bo'lgan huquqlarni ro'yxatga olish, yerning miqdori va sifatini qayd etish, yerni baholash, ya'ni yerning holati va undan foydalanishni har tomonlama tavsiflovchi keng ko'lamli masalalardir. Monitoring ob'ekti faqat erlarning holati va foydalanish dinamikasi, ya'ni uning er xususiyatlarining maydoni er kadastriga qaraganda bir oz torroqdir. Bu, albatta, yer monitoringi ma'lumotlari unchalik qimmatli emasligini va yerdan foydalanishni boshqarishda uni qo'llash doirasi ma'lum darajada cheklanganligini anglatmaydi. Yer monitoringi ma'lumotlaridan foydalanish zarurati har qanday boshqaruv funktsiyasini amalga oshirishda yuzaga kelishi mumkin, chunki er resurslaridan foydalanish va takror ishlab chiqarish ustidan nazorat amalga oshiriladi.

Shunday qilib, erdan foydalanishni boshqarishning ko'rib chiqilayotgan funktsiyalari nafaqat yaqin munosabatlarga ega, balki ayni paytda ularning mazmunida o'ziga xos xususiyatlar ham mavjud bo'lib, bu ularni yer resurslaridan

oqilona va samarali foydalanishga qaratilgan mustaqil funktsiyalarni (davlat tadbirlari) qiladi. .

Sug'oriladigan dehqonchilik zonalarida yerlarni saqlash va monitoring qilish xususiyatlari sug'oriladigan yerlardan foydalanishning xususiyati va o'ziga xosligi bilan belgilanadi. Yer monitoringining xususiyatlari sug'oriladigan zonada yer kadastrini yuritish xususiyatlariga o'xshaydi. Bular, birinchi navbatda, ma'lumotlarning qo'shimcha (yomg'irli qishloq xo'jaligiga nisbatan) miqdoriy va sifat ko'rsatkichlari va birinchi navbatda, baholash ma'lumotlari, erna baholashning ishonchliligiga qo'yiladigan yuqori talablar va yerning sifat holati dinamikasi darajasini, sug'oriladigan qishloq xo'jaligi erlarining yuqori qiymati va yerlarni doimiy monitoring qilish zarurati, axborotni yangilashning yuqori intensivligi va boshqa bir qator xususiyatlar. Sug'oriladigan dehqonchilik sohalarida ishlab chiqilgan ma'lumotlarning xilma-xilligi va turlariga yuqori talablar qo'yiladi. Sug'oriladigan dehqonchilik zonalarida yerlarning monitoringini o'tkazishda ishlab chiqilayotgan katta hajmdagi ma'lumotlar axborotni ishlab chiqish, tizimlashtirish, saqlash va tarqatish jarayonini majburiy kompyuterlashtirishni talab qiladi.

O'z-o'zini tekshirish uchun savollar.

1. Davlat faoliyati sifatida yer monitoringi va yer kadastrini o'rtasida qanday bog'liqlik bor?
2. Yer monitoringi va yer kadastrining vazifalari qanday umumiylikka ega?
3. Yer monitoringi va yer kadastrini usullari qanday umumiylikka ega?
4. Yer monitoringi axboroti va yer kadastrini ko'rsatkichlari qanday umumiylikka ega?
5. Yer monitoringi va yer kadastrining bir-birini to'ldirish imkoniyatlari qanday?
6. Yer kadastrini va yer monitoringi yer axborot tizimining birligining mohiyati nimada?
7. Davlat faoliyati sifatida yer monitoringi va yer kadastrining asosiy farqi nimada?

8. Sug'oriladigan dehqonchilik hududlarida yer monitoringi mazmunining xususiyatlari nimalardan iborat?

26. Yer monitoringi materiallarini qo'llash sohalari

Yer monitoringini o'tkazishdan maqsad yerlarning holati va ulardan foydalanish dinamikasi to'g'risidagi axborotni tezkor ishlab chiqish hamda vazirlik va idoralarga, barcha manfaatdor yuridik va jismoniy shaxslarga taqdim etishdan iborat. Yer monitoringi axborotini qo'llash sohalari undan jamiyat hayotining barcha jabhalarida, xalq xo'jaligining barcha tarmoqlarida, barcha yerdan foydalanuvchi va yer egalari tomonidan ko'p maqsadli foydalanish bilan belgilanadi. Amaliy nuqtai nazardan, bu axborotdan foydalanuvchilar doirasi juda keng, shuni aytish kifoyaki, mamlakatimizda sub'yektlar tomonidan foydalanishga va mulkchilikka berilgan 5 millionga yaqin yer uchastkalari mavjud.

Yer monitoringi materiallari xalq xo'jaligida keng qo'llaniladi. Bu boradagi xalq xo'jaligining eng muhim tarmoqlari: qishloq xo'jaligi, tabiatni muhofaza qilish, fiskal xizmat, qurilish. Davlat organlari (Vazirlar Mahkamasi, mahalliy davlat hokimiyati organlari - hokimliklar), manfaatdor vazirliklar va idoralar, shu jumladan: Davlat soliq qo'mitasi huzuridagi Kadastr agentligi, Iqtisodiyot vazirligi, Ekologiya davlat qo'mitasi, Vazirlik er monitoringi materiallari iste'molchilari hisoblanadi. Qishloq xo'jaligi vazirligi, Qurilish vazirligi, Tashqi ishlar vazirligi va bir qator boshqa vazirlik va idoralar. Yer monitoringi materiallarining ko'plab iste'molchilari er huquqiy munosabatlarining sub'ektlari: yer egalari, yer egalari va yerdan foydalanuvchilar, shuningdek yer ijarachilari.

Yer monitoringi materiallarining eng keng qo'llanilishi uni boshqarish maqsadida yerdan foydalanish tizimining o'zida. Kadastr agentligi ulardan foydalanish va takror ishlab chiqarishni nazorat qiladi. Buning uchun yerlarning huquqiy holati, yerdan foydalanish hamda ularni takror ishlab chiqarish va muhofaza qilish monitoringi olib borilib, shu uch turdagi axborotlar shunga muvofiq ishlab chiqiladi. Yerdan foydalanish tizimining o'zini boshqarish uchun ishlab chiqilgan

ma'lumotlardan uning barcha boshqaruv funktsiyalari (shu jumladan, kerak bo'lganda, yer kadastri) tomonidan foydalaniladi. To'liq bo'lmagan ma'lumotlar, dolzarb va ishonchli bo'lmagan hollarda, ma'lum bir funktsiya doirasida qabul qilingan qarorlar etarli emas yoki umuman samarali bo'lmaydi. Kadastr agentligi tomonidan foydalanilayotgan erlarning monitoringi natijalarining alohida ahamiyati shundan iboratki, yerlardan foydalanishdagi salbiy jarayonlarni aniqlashda u nafaqat yerdan foydalanuvchi sub'ektlarning o'ziga, balki ular tomonidan qo'llab-quvvatlanadigan vazirlik va idoralarga ham tegishli qarorlar qabul qiladi. erlar yurisdiksiyaga berilgan. Kadastr agentligi idoraviy mansubligidan, yerdan maqsadli foydalanishdan va yer uchastkalariga bo'lgan huquq turlaridan qat'i nazar, barcha tomorqa yer egalari va yerdan foydalanuvchilarning yerdan foydalanishini nazorat qiladi, bu borada yer monitoringi to'g'risidagi axborot huquqiy va iqtisodiy ahamiyatga ega.

Yer sifatining o'zgarishi dinamikasi va xarakterini bilish yerlarni toifalar, xalq xo'jaligi tarmoqlari o'rtasida taqsimlash va qayta taqsimlash, yer sifatidagi salbiy jarayonlarning oldini olish yoki bartaraf etish bo'yicha tegishli chora-tadbirlarni ishlab chiqish uchun zarurdir. Yer monitoringi ma'lumotlari yerdan foydalanish va muhofaza qilish samaradorligi ustidan davlat nazoratini amalga oshirish, yer egalari va yerdan foydalanuvchilarni yerdan samarali foydalanganliklari uchun rag'batlantirish to'g'risida qarorlar qabul qilish, yer resurslarini qayta ishlab chiqarish chora-tadbirlarini ishlab chiqish, yerga oid nizolarni hal etish uchun zarurdir. Yerni baholash bo'yicha ma'lumotlar yerlarning sifati bilan bog'liq salbiy jarayonlarning oldini olish va bartaraf etish, yer uchastkalaridan samarali foydalanish holatlarida yer-huquqiy munosabatlar sub'ektlarini rag'batlantirish chora-tadbirlarini ishlab chiqish uchun dinamik jihatdan zarurdir.

Qishloq xo'jaligi yerlari, suv va o'rmon fondlaridan foydalanishni nazorat qiluvchi Qishloq xo'jaligi vazirligi tizimida yer monitoringi materiallari keng qo'llaniladi. Qishloq xo'jaligi yerlarining monitoringi yer uchastkalari, tumanlar, viloyatlar va umuman respublika bo'yicha yerlarning zarur tarkibi va ekin maydonlari bilan ta'minlanishini nazorat qilish maqsadida amalga oshiriladi (ya'ni

monitoring uning barcha darajalarida amalga oshiriladi), tasdiqlangan. har bir qishloq xo'jaligi yili uchun hukumat tomonidan. Qishloq xo'jaligida ekin maydonlarining tuzilishi ehtiyojlarni rejalashtirish va barcha turdagi moddiy-texnika resurslari, sug'orish suvi, mehnat va moliyaviy resurslar sarfini hisobga olish, rejalashtirilgan va amaldagi hosildorlik va ishlab chiqarish hajmlarini belgilash, meliorativ tadbirlarni amalga oshirish, meliorativ holatni baholash bilan bog'liq. ishlab chiqarish va yerdan foydalanish samaradorligi, ya'ni yer monitoringi axboroti katta iqtisodiy ahamiyatga ega. Qishloq xo'jaligida erning sifati va tuproq unumdorligini ko'paytirish alohida rol o'ynaydi. Shuning uchun erlarni monitoring qilishda qishloq xo'jaligi erlarining sifat holati dinamikasini o'rganish muhim ahamiyatga ega: bu qishloq xo'jaligi hosildorligining ko'payishi va kamayishi va ishlab chiqarish hajmining bajarilishi, erlarni takror ishlab chiqarish uchun mablag'lar xarajatlari dinamikasi, yerlarni baholash ko'rsatkichlari dinamikasi, yer bahosi, yer uchastkalarini kim oshdi savdolari orqali tanlov asosida sotishda ularning standart qiymati. Yer monitoringi materiallarida tuproq eroziyasi darajasi, yerlarning ifloslanish va ifloslanish darajasi, yerlarning sifat holatidagi boshqa salbiy jarayonlar haqida ham ma'lumotlar beriladi. Bularning barchasi yerdan oqilona va samarali foydalanishning zarur shartidir.

Suv fondi yerlaridan foydalanish respublikada sug'orma dehqonchilik bilan bog'liq. So'nggi 16 yil ichida ushbu turdagi erlar maydoni dinamikasi taxminan 30% ni tashkil qiladi (1-jadval), shu bilan birga sug'oriladigan erlar maydoni bu davrda atigi bir necha foizga o'zgargan, buni shunday deb hisoblash mumkin. suv fondi yerlaridan samarasiz foydalanish. Ulardan foydalanishda salbiy jarayonlarni keltirib chiqargan sabablarni aniqlash tavsiya etiladi. Sug'oriladigan yerlar ulushiga nisbatan ularning ulushini asossiz ko'payishiga yo'l qo'ymaslik uchun ushbu turdagi erlarni monitoring qilish juda muhimdir. Xuddi shu davrda maydoni qariyb 200% ga oshgan o'rmon yerlari bo'yicha ham shunday xulosa chiqarish mumkin. Bu dinamikaning asosiy sababi yaylovlarning tizimsiz o'tlanishi, ularning tanazzulga uchrashi va qishloq xo'jaligi erlari toifasidan o'tilishi hisoblanadi. o'rmon fondi

toifasi. Katta maydonlarda yerdan foydalanish dinamikasi doimiy monitoring va axborotni mintaqaviy va respublika miqyosida ishlab chiqishni taqozo etadi.

Qurilish vazirligi tizimida yer monitoringi materiallari talab qilinadi. Shahar va qishloq qurilishida uning ma'lumotlari ham keng amaliy qo'llaniladi. Yerning sifat jihatidan yaxshilanishi yer uchastkasida tegishli qo'shimcha yaxshilanishlar bilan bog'liq; Qurilish jarayonida tuproqlarning sifat holati va yer osti suvlari sathining dinamikasi katta ahamiyatga ega. Shahar va shaharchalarda yer solig'i, uy-joy qurish uchun yer uchastkalarini sotish stavkalari, yer uchastkalarining kadastr bahosi va aholi punktlarida yerdan oqilona va samarali foydalanishga doir bir qator boshqa masalalarni hal etish yerlarning holatini yaxshilash bilan bog'liq. uchastkalar.

Dehqon xo'jaligi va uy-joy qurish uchun yer uchastkalarini sotishda soliq xizmati organlari uchun yer monitoringi natijalari ham katta amaliy ahamiyatga ega. Davlat soliq qo'mitasi yerlar uchun to'lovlarni belgilash va to'g'rilash, soliq stavkalari va ijara to'lovlarini, shuningdek, yerlarning sifati o'zgarganda standart narxlarni belgilashda yer monitoringi ma'lumotlaridan foydalanadi.

Ekologiya davlat qo'mitasi tomonidan atrof-muhit muhofazasini ta'minlashda yer monitoringi materiallaridan keng foydalaniladi, bunda yer eng muhim tarkibiy qism hisoblanadi. Yer monitoringi ma'lumotlari vaziyatni, shu jumladan er resurslarini ekologik baholash, atrof-muhitni muhofaza qilish chora-tadbirlarini ishlab chiqish, zarur hollarda yer resurslaridan samarasiz foydalanganlik uchun jarimalar belgilash va boshqa bir qator maxsus masalalarni hal qilish uchun zarurdir.

Yer monitoringi natijalari mamlakat yer resurslaridan foydalanishni bashorat qilish va rejalashtirish (Iqtisodiyot vazirligi), respublikada ko'chmas mulk bozorini tartibga solish (Davlat mulk qo'mitasi), tog'-kon sanoati va boshqa sanoat tarmoqlari, transport va rivojlantirish uchun zarurdir. jamiyatning ijtimoiy sohasi.

Yerlarning huquqiy holati, ularning tabiiy xossalari va xo'jalikdan foydalanish sohasidagi yer monitoringi materiallari asosida amalga oshirilayotgan davlat nazorati mamlakatimizda yer resurslaridan oqilona va samarali foydalanishni ta'minlashga xizmat qiladi.

O'z-o'zini tekshirish uchun savollar.

1. Jamiyat hayotining turli sohalarida yer monitoringi axborotini keng qo'llashni nima belgilaydi?
2. Yer monitoringi axborotidan xalq xo'jaligining qaysi tarmog'ida ko'proq foydalaniladi?
3. Kadastr agentligi yer monitoringi axborotidan qanday maqsadlarda foydalaniladi?
4. Qishloq xo'jaligi vazirligining yer monitoringi ma'lumotlari qanday maqsadlarda foydalaniladi?
5. Qurilish vazirligi tomonidan yer monitoringi axboroti qanday maqsadlarda foydalaniladi?
6. Davlat mulki qo'mitasi tomonidan yer monitoringi ma'lumotlaridan qanday maqsadlarda foydalaniladi?
7. Ekologiya davlat qo'mitasining yer monitoringi ma'lumotlari qanday maqsadlarda foydalaniladi?
7. Davlat soliq qo'mitasi tomonidan yer monitoringi ma'lumotlari qanday maqsadlarda foydalaniladi?
8. Respublika Favqulodda vaziyatlar vazirligining yer monitoringi axborotidan qanday maqsadlarda foydalaniladi?
9. Yer monitoringi axborotidan xalq xo'jaligining yana qanday tarmoqlari foydalaniladi?

ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi: T., O'zbekiston. – 1993 y.
2. O'zbekiston Respublikasining Yer kodeksi: T., O'zbekiston. -1998 y.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 31-maydagi “O'zbekiston Respublikasi Yer resurslari, geodeziya, kartografiya va davlat kadastr davlat qo'mitasi faoliyatini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi PQ-3024-son qarori.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 7-sentabrdagi “Yer hisobi va davlat kadastrini yuritish tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi PF-6061-son farmoni.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 7-sentabrdagi “O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi huzuridagi Kadastr agentligi faoliyatini tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida”gi PQ-4819-son qarori.
6. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018-yil 23-apreldagi “Ma'muriy-hududiy birliklarning chegaralarini belgilash, yer resurslarini inventarizatsiya qilish hamda yaylovlar va pichanzorlarning geobotanik tadqiqotlarini o'tkazish tartibini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi 299-son qarori..
7. Базаров А.К. Роль мониторинга в воспроизводстве орошаемых земель/ Международный сельскохозяйственный журнал. Земельные отношения и землеустройство. М.:, 2006, №2, с. 47-48.
8. Варламов А.А., Захарова С.Н. Мониторинг земель. М., ГУЗ. – 2000.- 158 с.
9. O'zbekiston Respublikasi yer fondi. T., Kadastr agentligi (1991-2022).
10. Инструкция по мониторингу земель в Республике Узбекистан. T., Госкомземгеодезкадастр. - 2001. 79 с.
11. Курбанов Э.К., Бобожонов А.Р., Рахмонов К.Р. Ер кадастри асослари. - Тошкент, ТИКХМИ. - 1999. 76 с.

12. O'zbekiston Respublikasida yer monitoringini yuritish uslubi. T., Davyergeodezkadastr. - 2001. 79 b.
13. Национальная рамочная программа Республики Узбекистан. Программа ИСЦАУЗР. Ташкент. 2006. – 50 с.
14. Национальный доклад о состоянии окружающей природной среды и использовании природных ресурсов в Республике Узбекистан. Государственный комитет Республики Узбекистан по охране природы. Ташкент. 2008.- 132 с.
15. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2000 yil 23 dekabrda 496-son qarori bilan tasdiqlangan “O'zbekiston Respublikasida yer monitoringi to'g'risidagi Nizom”.
16. Рахмонов Қ. Ер мониторинги. Ўқув қўлланма. Тошкент: ТИМИ, 2008. – 155 б.
17. Чертовицкий А.С., Базаров А.К. Мониторинг земель. Учебное пособие. Т.: ТИИМ, 2009. 105 стр.
18. Чертовицкий А.С., Нарбаев Ш.К. Задачи по модернизации землепользования Узбекистана до 2030 года. / Журнал «Ирригация ва мелиорация». №1(15), 2019. – с.65-71.
19. Чертовицкий А.С., Базаров А.К. Система землепользования Узбекистана. Т.: Фан.- 2007, 415 с.
20. Экологический обзор Узбекистана-2008. Государственный комитет Республики Узбекистан по охране природы. Программа Развития ООН в Узбекистане. Ташкент. 2008. – 88 с.
21. «Ўзбекистон Республикасида ер мониторингини юритиш услуги» Т.: “Ергеодезкадастр” давлат қўмитаси, 2011. – 96 б.
22. Ўзбекистон Республикаси Ер ресурсларининг ҳолати тўғрисида Миллий ҳисобот. Тошкент, Кадастр агентлиги.- (2006-2022й.й.)
23. Чертовицкий А.С., Нарбаев Ш.К., Базаров А.К. Мониторинг земель. Учебное пособие. Т.: “ТИИИМСХ”, 2022. – 170 с.
24. Электронные ресурсы: www.gov.uz, www.lex.uz, www.ziyonet.uz.

MUNDARIJA

Kirish	3
1. Atrof-muhitni muhofaza qilish haqida umumiy ma'lumot	4
2. BMTning biologik xilma-xillik to'g'risidagi konventsiyasining asosiy qoidalari	7
3. BMTning cho'llanishga qarshi kurash to'g'risidagi konventsiyasining asosiy qoidalari	14
4. BMTning iqlim o'zgarishi bo'yicha konventsiyasining asosiy qoidalari	22
5. O'zbekistonning atrof-muhitni muhofaza qilish sohasida jahon hamjamiyati bilan hamkorligi	44
7. Yer monitoringi tushunchasi	48
8. Yer monitoringi ob'ekti	54
9. Yer monitoringini tarkibiy qismlari	61
10. Yer monitoringini yuritish turlari	67
11. Yer monitoringini yuritish tamoyillari	73
12. Yer monitoringini yuritishning huquqiy asoslari	80
13. Yer monitoringini yuritish usullari	86
14. Yerdan foydalanishda yer fondi o'zgarishlarini kuzatishni tashkil etish, kuzatish natijalarini tahlil qilish va baholash	92
15. Yerdan foydalanishda o'rganilayotgan jarayonlarni matematik modellashtirish	101
16. Yerdan foydalanishda o'rganilayotgan jarayonlarni prognozlash...	107
17. Yer monitoringi tizimini modernizatsiya qilish	112
18. Yer monitoringini boshqarishning texnik aspektini modernizatsiya qilish	117
19. Yer monitoringini boshqarishning axborot aspektini modernizatsiya qilish	121
20. Qishloq xo'jaligi yerlari monitoringini yuritish metodikasi	126
21. Aholi punktlari erlarini monitoring qilish metodikasi	132
22. Yer monitoringi axborot bazasi	140
23. Yerdan foydalanishni boshqarish tizimida yer monitoring	146
24. Yer monitoringi xizmatining tuzilishi	152
25. Yer monitoringi va yer kadastri o'rtasidagi bog'liqlik, uning sug'orma dehqonchilikdagi xususiyatlari	154
26. Yer monitoringi materiallarini qo'llash sohalari	161
Adabiyotlar	167

CHERTOVITSKIY ALEKSANDR STEPANOVICH
NARBAYEV SHARAFATDIN KENGESHOVICH
AXMADALIYEV VAXOBJON ABDURAXMONOVICH

YER MONITORINGI

O‘quv qo‘llanma

Muharrir:

Musahhih:

Bosishga ruxsat etildi _____ 2023 y.

Qog‘oz o‘lchamlari 60x84, 1/16, Hajmi _10_b.t., ____ nusxa.

Buyurtma № _____. “TIQXMMI” MTU bosmaxonasida chop etildi.

Toshkent – 100000, Qori Niyoziy ko‘chasi, 39 uy.